

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
YAYINLARI, Nr. 36a

SELÇUKİLER DEVRİNE ÂİD İNSÂ ESERLERİ, I.

MUHAMMED B. 'ABDİ'L - HALİK
EL - MEYHENİ

D E S T Ü R - İ D E B İ R İ

Yayınlayan
Prof. Dr. ADNAN SADIK ERZİ

MUHAMMED B. 'ABDİ'L-ḤĀLİK
EL-MEYHENİ

D E S T Ü R - İ D E B İ R İ

Ö N S Ö Z

Farsca'nın daha Sâmânîler ile Gaznevîlerin hâkimiyeti devrinden itibaren, devlet dili olarak ehemmiyet kazanması ve bilhassa Büyük Selçuklular ile Hârezm-şâhlar devrinde – mahdûd istisnâlardan sarf-i nazar – bütün devlet muharrerâtında kullanılması üzerine, bu devletlerin hizmetinde bulunan büyük münşîlerin kaleminden çıkan resmî ve hususî muharrerât, hem kendi-lerinin edebî kudretini göstermek hem de diğer münşîlere taklîd etmeleri gereken güzel örnekler vermek gayesiyle, büyük münseât mecmuaları hâlinde toplanmış ve bunlardan bir kısmı bugüne kadar intikal edebilmiştir.

Bununla beraber, bu devletlerin muharrerâtını idare edenlerce bilinmesi ve riâyet edilmesi gereken usûl ve kaideelerden bahsedeni, her türlü muharrerâtın şeke ve muhtevâya âid unsurlarını bütün teferruâtiyle gösteren *formulaire* mahiyetindeki eserlerden hiç birisi ele geçmemiştir.

Neşr ettiğimiz “Destûr-i Debîrî” bu hususta bir istisnâ teşkil etmekte, Arabca ve – İlhanîler devrinden itibaren – Farsca için örneklerine pek çok tesadüf edilen diplomatica rehberlerinin Farsca en eski örneği olarak görünmektedir.

Hem eskiliği, hem de muahhar benzerlerinde bulunmayan çok mühim maddeleri ihtiva etmesi bakımından büyük bir ehemmiyet arzeden eser, hayatı hakkında, Meyhene'li olduğundan başka hiç bir şey bilinmeyen Muhammed b. 'Abdi'l-Hâlik el-Meyhenî tarafından yazılmıştır. Yazma nushanın baş tarafındaki boş varakta Kitâbu'r-Resâ'îl bi'l-Fârisiyye diye adlandırılan eserin adı, dîbâce'de veya başka bir yerde zikr edilmemektedir. Dîbâce'den anlaşılığına göre, esere verilebilecek en uygun ad “Destûr-i Debîrî”dir.

Eserin elimize geçen yegâne nushası 575 yılı Zî'l-Çâde ayında (29.III. – 27.IV.1180) istinsah edildiğine göre, bu tarihten önce te'lîf edildiği bedîhîdir. Muhtelif yerlerinde bulunan kayıtlar¹ ve muâsır metinlerle yapılan mukayeseler, eserin, Bü-

¹ Meselâ “Melik-Şâh” (S. 8, str. 21), “Hârezm - Şâh” (9, str. 2), “Tuğra” (30, str. 16), “Nîsâbûriyye” (122, str. 1).

çekici bilgi vermekte, ayrıca “isti‘mäl-i Tâzî” sebebiyle “mün-deris” olmuş bir çok Farsca kelimeyi sıralamaktadır (S. 33 - 34).

2. Kîsm’da ise mektubların, gönderildikleri şahısların durum-larına ve muhtevâlara göre ne şekilde yazılıcağından bahs etmekte, hususî mahiyetteki mektublar (*İhvâniyyât*)’dan ve resmî muharrerât (*Sultâniyyât*)’dan örnekler vermektede, bu arada men-şûr-i riyâset (S. 106), menşûr-i kažâ (S. 109), menşûr-i işrâf (S. 111), menşûr-i ‘âmil (S. 112), menşûr-i şâhne ve çeşitli maḥzarlar, cemâ‘at-nâme, ittifâk-nâme ve guvâhî örnekleri zikr etmektedir. Vrk. 99 b’deki –her halde müstensih tarafından değiştirilmiş 21 Zî'l-Ka‘de 585 (18. IV. 1180) tarihli – ittifâk-nâme’de bir muhasebe kaydı bulunmakta ve bu kayıd siyakat rakamlarının en eski örneklerinden biriyle yazılmış bulunmaktadır³.

Eserin kısaca belirttiğimiz bu değerli muhtevâsı ve ortaya koyduğu mes’eleler üzerinde mukayeseli bir araştırmayı ayrı bir cild halinde neşr etmeyi düşünüyoruz.

* * *

Eserin elimize geçen yegâne nushası İstanbul’da Fâtih Kü-tüphânesi’nde Nr. 4074’té kayıtlı bir Mecmua içinde Vrk. 51a – 100 b’yi işgal etmektedir. Hafif aherli, sarı, filigransız kaba kâğıda, koyu kahverengiye kaçmış mürekkep ile yazılmış olan nushanın istinsâhi 575 yılı Zî'l-Ka‘de ayında (29.III. – 27.IV.1180) bir Cum'a günü tamamlanmıştır⁴.

Eseri neşr ederken ilk plânda nazar-ı dikkate aldığımız nokta, imlâ mes’lesi olmuştur. Yukarıda da açıklandığı vechile müellif, farsca harf, edat ve kelimelerin imlâsı üzerinde ehemmiyetle durmakta ve şimdîye kadar eski metinlerde tesadüfî bir şekilde yer

³ Krş. L. Fekete, *Die Siyâqat - Schrift in der türkischen Finanzverwaltung* I. (Budapest 1955) 21 vd.

⁴ Bu Mecmua içinde Vrk. 1a - 39a’dâ Reşîdu'd-dîn Vaṭvât’ın ‘Arâ’isu'l-Ḥavâṭır ve Nefâ’isu'n - Nevâdir adlı eseri ve 39a - 50a’dâ ise aynı müellifin muteferrik mektubları bulunmaktadır. Krş. *The Letters of Rashid-od-Din Vatvat*. Edited by Ghassem Tooyercakanî (Tehran 1958) 87.

Ayrıca bk. A. Ateş R. Vatvât’ın eserlerinin bazı yazma nushaları. Tarih Dergisi X/14 (1959) 7 - 8.

‘Arâ’isu'l-Ḥavâṭır’ın sonundaki, metinden farklı görünen bir yazı ile yazılmış temme kaydında 576 tarihi ve Konya zikr edilmektedir. Bunun istinsaha veya mukabeleye mi âid olacağı hususunda müterediddim.

yük Selçuklular devrinde İran'da ve en geç VI. Hicrî asırın başlarında yazılılığını göstermektedir.

Müellif, bir dostunun teşvikiyle, inşâ san'atında mübtedî olanlara yardımcı olur ümidiyle yazdığı bu eserini 2 Kîsm'a ayırdığını, 1. Kîsm'da inşâ san'atının “*Unvânât*” denilen “merâsim, âdâb ve muķaddimât”ından, 2. Kîsm'da çeşitli mektub ve cevab örnekleriyle “maķâṣîd-i kitâbet”den bahsedeceğini, bundan sonra (*ve ber 'akeb-i īn risâlet*) “śinâ‘at-i istîfâ” üzerinde duracağını, en sonda ise “vesâ‘îk-i muhâsebât ve sukûk-i şerî” örnekleri vereceğini bildirmektedir (Dîbâce, s. 1 - 2, str. 15 vd.).

Eserin ele geçen yegâne nushası, müellifin dîbâce'deki bu tavşifine uymamakta, “śinâ‘at-i istîfâ”dan bahseden sahifeler ve “vesâ‘îk-i muhâsebât” ile “sukûk-i şerî” örnekleri nushada yer almamaktadır. Bundan, eserin tamamlanmadığı ve müsvedde halinde kaldığı, müsveddeden de istinsahin yapıldığı neticesine varılabilir. Bu hususu te'yîd eden diğer deliller de vardır.²

Bundan başka, belirtelim ki eser, bu haliyle de elimize tam olarak geçmemiş bulunmaktadır. Vrk. 68 ve 69 arasında hiç olmazsa bir varak'ın düştüğü sarih bir şekilde anlaşılmaktadır (Krş. S. 46, str. 20).

Eserin muhtevâsı, Türk-İslâm devletleri diplomatik'i ve Fars filolojisi bakımından büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Müellif 1. Kîsm'da resmî ve hususî muharrerâtda kullanılacak malzeme üzerinde durmakta, bundan sonra – şimdîye kadar hiç bir eserde görülmemiş bir ölçüde – imlâ kaidelerini açıklamakta, mektubların maddî vasıfları ve muhtevâlarının tertibi hakkında izahat vermekte, bu arada titulature'e ve çeşitli muharrerâta verilen isimlerin izahına geniş yer ayırmaktadır. “Siyâkât-i suhén”e ayırdığı fasl'da ise Farsca inşâ ve filoloji bakımından çok alâka

² Müellif 2. Kîsm'in 1. Fasl'ında “Mebâdî ve maķâṭî-i nâmehâ”nın 3 tabaka'da ve 6 mertebe üzere tertibinden bahsetmekte, fakat eserde bu 6 mertebe zîr edilmemiş bulunmaktadır (S. 41, str. 2. Ayrıca bk. S. 65, str. 11).

S. 11, str. 17 - 18'de kâtiblerin 20 hususta dikkatli olmaları gerektiğini söylemeye, bunları sıralarken 21 madde zîr etmektedir (S. 11 - 30).

Ayrıca nushada, ancak bir müsveddede kalabilecek hatâlar görülmektedir. Meselâ S. 7, str. 12, 17 ve S. 8, str. 8'de “Pârsî” yerine “Tâzî” yazılması gereklidir.

aldiği sanılan⁵ arkaik bazı imlâ şekillerinin⁶ bağlı olduğu kaideleri izah etmektedir. Fakat müstensih bu kaidelerin çöguna riâyet etmemekte, hattâ metinde kaidelerin izahı yapılrken ve misaller verilirken bile bu kaidelere uymayacak şekilde misalleri imlâ bakımından bozmaktadır. Meselâ şila'nın mevşûl'e birleştirilmesi gerektiği izah edilirken verilen شنیدم کی misali ashnda şeklinde yazılmayıdu (S. 9, str. 12). Bu arada, alâka çekici diğer bir misal olarak, müellifin bütün پ و گ lerin üç noktalarının belirtilmesi gerektiğini bildirdiği halde (S. 5, str. 8) nushada buna riâyet edilmemesi gösterilebilir.

Bu durumda ta'kîb edilmesi en doğru görünen usul, eldeki nushanın bütün imlâ hususiyetlerini muhafaza etmek ve Farsca imlânın gelişmesi üzerinde çalışacaklara malzeme sağlamaktır. Bu sebeble bütün teferruâti ile (meselâ bir çok kelimelerin med'siz elif ile yazılmasına varincaya kadar), nushanın imlâ hususiyetleri değiştirilmemiş ve normalize edilmemiş, fakat bugün için çok garîb ve yanlış görülebilecek imlâ şekillerine * ile dikkat çekilmiştir. Ayrıca kâf-ı farsîler, nushada farklı yazılmadığı halde, neşrimizde گ ile gösterilmiştir.

* * *

Neşri pek çok zorluk arz eden bu metin üzerindeki çalışmalarında İran ulemâsına Prof. Müctebâ Mînovî'den geniş ölçüde yardım gördüm. Muhterem âlim, müsveddelerin büyük bir kısmını gözden geçirmiş, çok değerli tavsiyelerde bulunmuş, müşkil yerleri çözmiş ve beni bir çok hatâlardan kurtarmıştır. Gayet tabîîdir ki, neşirde kalması melhûz hatâlar doğrudan doğruya bana âidtir.

Gerek Prof. Müctebâ Mînovî'ye ve gerekse eserin neşri için her türlü kolaylığı gösteren İlâhiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Neş'et Çağatay'a teşekkür etmek benim için zevkli bir vazifedir.

ADNAN SADIK ERZİ

⁵ Bk. Karl Süssheim. *Das Geschenk aus der Saldschukengeschichte von dem Wesir Muhammad al-Husainî al-Jazdî* (Leiden 1909) XXIX vd.

⁶ Meselâ کستاخی = استاخی ، بستاخی ، جه = جی ، که = کی (S. 9, str. 5; str. 18).

انتشارات دانشکدهٔ الهیات — دانشگاه آنقره

۶۳۶

محمد بن عبد الخالق

المیهانی

<دس——تور دیبری>

بتصحیح و اهتمام

عدنان صادق ارزی

انقره ۱۹۶۲

فهرست مندرجات الكتاب

۱

< دیباچه، کتاب >

قسم اول < در مراسم و آداب و مقدمات صناعت

دیبری کی آزا عنوانات خوانند > (۳۸-۲)

< قلم و دوات (۲). — کاغذ (۳). — کتابت حروف (۴).
— نقطه و اعراب (۵) >

۵

< جند نکته در شرایط کتابت >

۱۱ < جند نکته در ترتیب نامهها و آداب مخاطبات شناختن >

اول: قلم جلیل و قلم دقیق (۱۱). — دوم قطع کاغذ (۱۲)
— سوم طی نامه (۱۲). — چهارم بیانص سرnamه (۱۲).
— پنجم فرجت میان سطرها (۱۳). — ششم صدرنامه
(۱۳). — هفتم مراتب خطاب والقاب نکاه داشتن (۱۳).
— هشتم: < دعا > (۱۴). — هم (۱۹). — دهم: عرضه
کردن اعتقاد (۲۰). — یازدهم بمقصود بیوستن و حاجت
خواستن (۲۰). — دوازدهم بیرون شدن از نامه و تمام
کردن آن (۲۱). — سیزدهم تاریخ (۲۱). — چهاردهم
ختام نامه (۲۲). — باززدهم عنوان (۲۳). — شانزدهم
مهر کردن نامه (۲۷). — هفدهم < خاک باشیدن بر نامها
و شکل مربعی ابطال کردن > (۲۸). — هردهم: < ترتیب
سطور > (۲۸). — نوزدهم اصلاح خللها (۲۹). — بیست
< طی نامه > (۲۹). — بیست و یکم < توقیع ، نامه ،
رقمه ، ملطفعه ، موافقه ، تذکرہ موامرہ ، قصه ، منشور ،
مثال ، طغرا > (۲۹).

۳۱

فصل < در بیان سیاست سخن در نامهها >

قسم دوم در نامهها (۱۲۴-۳۹)

فصل نخستین در مبادی و مقاطع نامهها بر شش مرتبت درسی طبقت ۴۱

صدر نامه (۴۱). — وصف اشتیاق (۴۳). — نارسیند نامه (۴۶). — رسیدن نامه (۴۷). — در سلام (۵۰). — دل نمودکی (۵۱). — پیرون شدن از نامه (۵۴). — وصیت (۵۵). — نامه در خواستن (۵۷).

۵۹ فصل دوم در بیان تشبیب و تخلص و کیفیت آن
طبقه اول (۵۹). — طبقه دوم (۶۰). — طبقه سوم (۶۲)

۶۵ گفتار در نکت نامهها < وجند مثال از نامهها >
< اخوانیات >

اشتیاق (۷۰). — جواب (۷۱). — شکر (۷۲). — جواب (۷۳). — شکایت (۷۵). — جواب (۷۷). — عتاب (۷۸). — جواب (۷۹). — تهییت (۸۲). — جواب (۸۰). — تعزیت (۸۵). — جواب (۸۶). — عنایت (۸۹). — عیادت (۹۴). — جواب (۹۵). — جواب (۹۶)

رفاع در هر معنی

در هدیه فرساذن (۹۷). — جواب (۹۸). — در دعوت (۹۸). — جواب (۹۹). — مشاورت (۹۹). — جواب (۱۰۰). — استغفا (۱۰۱). — جواب (۱۰۱). — استقراض (۱۰۲). — جواب (۱۰۲). — ملطفة (۱۰۳). — جواب (۱۰۴). — قصه (۱۰۵)

سلطانیات

منشور ریاست (۱۰۶). — منشور قضا (۱۰۹). — منشور قضا (۱۰۹). — منشور اشراف (۱۱۱). — منشور عامل (۱۱۲). — منشور شحنه (۱۱۳). — مثال بعنایت (۱۱۴).

محاضر

محضر در صلاح کسی (۱۱۵). — محضر در فساد شریری (۱۱۶). — محضر در شکر از رئیسی (۱۱۷). — محضر در شکایت عامل (۱۱۹).

۱۲۰ حمایت نامه
۱۲۱ اتفاق نامه
۱۲۳ گواهیها

گواهی بر محضر در صلاح کسی (۱۲۳). — گواهی بر فساد کسی (۱۲۳). — گواهی بر شکر (۱۲۳). — گواهی بر شکایت (۱۲۴). — < گواهی > بر جماعت نامه (۱۲۴). — < گواهی > بر اتفاق نامه (۱۲۴).

تصحیحات

صواب	خطا	سطر	صحیفه
ورق	ورق	۱۱	۱
برْی	برّی	۱۰	۲
برْی	برّی	۱۲	۲
تُنُک	تنّک	۱۴	۲
بیش (؟) ، از بیش (؟)	بیشی	۱۴	۴
مر (؟)	جز	۱۴	۵
دُ دیگر (؟)	و دیگر	۲۲	۵
< تازی >	بارسی	۱۲	۷
< نکنند >	کنند	۱۷	۷
< تازی >	بارسی	۱۷	۷
ک < در > بارسی	ک بارسی	۸	۸
بلفظ	بلفط	۱۴	۸
اندودن (؟) ، انداویدن (؟)	اندوان	۱۵	۱۰
یوبه (？)	پویه	۱	۱۱
خواهد	هواہذ	۱۰	۱۱
چشم	جسم	۱۱	۱۲
مضمون	مضون	۱۱	۱۲
ترکان	ترکان	۴	۱۴
< علی > +	امیر المؤمنین	۹	۱۵
نصر رایتها	نصر تها	۱۶	۱۵

صواب	خطأ	سطر	صحيفه
لا زال	زال	١٣	١٦
مرضاة	مراضء	١٣	١٩
«خداوند مطلق»	«خداوند» مطلق	١٤	١٩
«بنده» مطلق	«بنده» مطلق	١٥	١٩
لا ثنتين (؟)	للتنتين	٨	٢٢
كـ (؟)	بلـكـ	٢٠	٢٤
للسـيـخ	الـشـيـخ	٩	٢٥
حـربـ	حـرـثـ	٤	٢٦
بنـوـيـسـنـدـ	بنـوـيـسـنـدـ	١٣	٢٧
افتـذـ ، يـكـيـ (؟)	افتـذـ كـيـ	١٤	٣٩
حرـيـصـيـ	حرـيـصـ	٦	٤٥
معـاـيـنـهـ	معـاـيـهـ	٨	٤٥
كـرـمـ	كـرمـ ،	٤	٥١
بـذـرـامـ	بـذـارـمـ	٦	٥٨
بـكـهـتـرـىـ	بـكـهـتـرـىـ	٢	٦٠
> باشد < (؟)	مـغـرـورـ	٦	٦٤
خـواـهـانـ (؟)	خـواـهـاءـ	١٤	٦٦
> جـزـ < درـمـيـانـ	درـمـيـانـ	٢	٦٩
خدمـتـ	خـدـمـتـ	١٤	٦٩
حلـقـهـ ؛	خـلـقـهـ ؛	١٦	٦٩
عـزـيزـ	عـزـيرـ	٣	٧١
شـكـسـتـهـ	شـكـشـتـهـ	٩	٧٢
جوـارـ	جوـارـىـ	٨	٧٣
بـذـرـ	بـذـرـ	١٧	٧٣
تاـ (؟)	باـ	١٦	٧٥

صواب	خطأ	سطر	صحيفه
حال	حال	١١	٧٨
> در < دوستي	دوستي	١٥	٨٠
مَوَاد	مراد	٢٠	٨٢
كريم	كرم	١	٨٤
قيامت	قامت	٤	٨٥
> نه < بدانك	بدانك	٢١	٨٥
مخالب	محالب	١٢	٨٨
خرما	حرما	١٨	٨٨
نزول	نزول	١٥	٨٩
« وآخر ... العالمين » قرآن ، سورة يونس (١٠) ، آية ١٠		٨	٨٩
مسلى	مسلا	٦	٩٠
حوایج	خوايج	١٢	٩١
زحمتها	رحمتها	١٥	٩١

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

همه سیاست و سیاست از خدای را — تعالی — کی خداوند و بخشنده^۳ هستی و نیکی و زندگانی و روزی اوست و درود و *افرین ازو بر بهین و گزینِ بیغامبران^۴ او محمد مصطفی و بر اهل بیت و یاران و امت او فراهم^{*} ارنده^{*} این سخنا خواجه امام اجل افضل معین الدین^۵ کمال الاسلام سیدالائمه محمد بن عبدالحالق المیهنه می گوید — رضی الله عنہ و عن والدیه — کی هر جند دبیری صناعت بلندست وازان بر تراست کی مترسمان گمان برده اند تا بصنعت اندک درو تصرف می کنند و *خلل‌های ظاهر می شود ، بلک درین صناعت فضل وافر باید و خاطر روش و ممارست بسیار و من نیز بدین حرفت متظاهر نبودم ، اما جون دوستی عزیز اقتراح کرد و حق او واجب بود ، بر حسب او این جند ورق شکسته^{*} امذ و بعيد نبود اگر بیرکت^{*} انک بر بی درخواست او رقم توفیق موافقت کنند تا بسندیذه^{*} ایذ ، و بیشتری از مراسم دبیری کی در اخوانیات و سلطانیات بکارشود با ^{*}نامه^{*} جند کی دستوری بود در هدیان^{*} مبتدیان جمع کرده^{*} امذ و بر دو قسم بنا نهاده شد^{۱۵}

یکی در مراسم و *اداب و مقدمات این صناعت کی ^{*} ازرا عنوانات خوانند ، و دیگر در مقاصد^{*} کتابت از فنون^{*} نامهها و جوابها ، و بر عقب این رسالت در صناعت استیفا و رتبت و شرایط^{*} ان با جند مثال از محاسبات بر سیبل^{*} ایجاز تحریر کرده^{*} امذ ،

۴ اهل و + N || ۱۱ بر حسب او N بر حسب < الماس > او (؟) ||

۱۴ هدیان هدیان (حدس استاد مجتبی مینوی) ، شاید هدمان (؟) ||

و در خاتمت کتاب جند مثال از وثایق محاسبات و صکوک شرعی
ایراد افتاد، تا این رسالت جامع بود مر هدیان مبتدیان را باصناف کتابت
و ما توفیق إلا بالله عليه توکلت وإليه أنيب ۳

قسم اول در عنوانات

بدانلک نخستین *الى کی دبیر را بذان حاجتس. خط نیکوست،
و شرایط و *اداب خط و قلم بسیارست، اما *انج بذین صناعت تعلق دارد
ان است کی ۶

اوّلا > ۵۲a < دست برخطی منسوب کی ترسّل را شاید
روان گرداند و قلم و دوات و ساز کتابت باکیزه و قلمها جنان گزیند کی
میانه باشد در سه جیز در قد و در بری و در صلات ، تا *باسانی
فرمان برذ و قشر قلم باید کی نسوذه و روشن بود و کاوا کی میانه او تنگ
بود کی ان *نشان شایستگی او بود ، و بری قلم جنان سازذ کی سن او
در از بود باندازه بند انگشت مهین ، و شق قلم تا نیمه سن بیش نیارذ ،
وشحم قلم را اندکی بر روی او بگذارذ تا روی قلم تنگ نشوذ کی ان
خط را ضعیف گرداند و قط قلم میانه کند نه محرّف رنه جزم ، و بند را از
بایان قلم بگشایذ کی *ان بستگی سخن آرد و جون قلم کوتاه شد بیندازد کی
*ان نشان ادبی بود ، و بر تراشه قلم نشیند کی گریند سبب اندوه بود
و دوات را همیشه سیاه و نرم و خوش بوی دارد ، و اگر گرد بود
بر جانب راست هند و اگر دراز بود از ب هنا بیش خود بنهذ ، جنانلک
موقع لیقه با راست او دارد ، و از سن قلم یک نیمه بیش بمداد ۱۸

۱ وثایق: + از N ۲ هدیان رجوع شود بهمن کتاب ص ۱، س ۱۴ N

۴ عنوانات عنوانیات N

*الوده نکند و جامه و دست را از سیاهی صیانت کند و مده از دوات جنان
بردارذ کی بشت قلم با صحرا دارذ و میل بران سوکند، تا اگر قطره مداد
از قلم بیفتند بجامه نرسد، و اگر *باسانی بر نیایند انگشت کهین را بر ظاهر
دوات نهد تا قلم را مدد کند

و قلم را همیشه بر فرق راند، جنانک تمامی قط او در
مقاطع حروف هویذا بود، و اعتماد بریک سو نکند، و جون قلم
از دست نخواهد نهادن بسترذ تا زود خشک شود، و جون باز بردارذ
اگر جه کند نشده باشد قط او را تازه کند و در راندن و کشیدن قلم
بکوشند تا *اواز نیارذ کی صریر قلم یا از ضعف قلم بود یا از گرانی دست
و هردو عیست، و بدست و دندان با قلم بازی نکند و جون سخنی
در میانه نبشن فراموش شود و یا سیاقت سخن فرو بند ذ قلم بگوش
نزدیک برد تا زود > b 52 < با یاذ *ارذ و درین اخبار آمده است
و کاغذ سبید و هموار گزیند و گوش دارذ تا بر روی کاغذ نویسد
و در *نامه کی از زبان بزرگان نویسد و یا سوی بزرگان نویسد بریک
وجه بیش نویسد و اما بر ظهر نامه باطل کرده نبشن سبک داشتن
مکتوب الیه باشد و با بزرگان این بستاخی نکند و اگر ضرورت افتذ با اکفا
روا دارند ولکن عنربخواهند.

و حروف نامه متقارب نویسد و هرج حروف خردست جون
«را» و «زا» و مانند این *ان شیرین ترآید کی بشکل خرد نهد و بهر قلم
کی نویسد طول الف ولامها جنان نهد کی بران قلم هشت
 نقطه تمام باشد و نقطه تمام در کتابت *ان را خوانند کی قلم بر کاغذ

نهذ و بقدر عرض قلم طول نقطه فرو کشند و اگر ازین قاعده بحسبند میل بدرازی ستوده تر ازان دارند کی بکوتاهی ولکن متناسب باشد و بر ده نقطه نیفزاید و کششها جون «با» و «تا» و «نوون» و «یا» باندازه³ الی بیش نیست و اگر در کلمه از حرف حرف کشد و درازتر خواهد کشیدن باندازه⁴ دو الف بیش نکشد و هرگاه کی در قد الف بیفزوذ در مدادات عرضی محسب⁵ ان بیفزايد و هر حرف و کلمه کی تمام شد جنان بایذ کی بیاضی گرد آن در گردد و این بیاضها یکسان بایذ و در جمله از اوّل نامها تا⁶ باخر متناسب بایذ، جنانک⁷ آخرین حرف از نامه بهمان قالب بر⁸ ایذ کی اوّل ، تا بسندیده⁹ ایذ و در هرسطر کی يك کلمه فراکشید دیگری نکشد کی¹⁰ ان خط را زشت گرداند و سطراها راست دارد و اگر جاره نباشد میل ببالا کند و از نشیب برهیزد و فرجتهای میان سطور نگاه دارد، و هر سخن کی بیایان رسید اند کی بیاض بگذارد¹¹ از نگاه سخنی دیگر اغاز کند تا نبشه مفهم تر آید ، و اگر کلمتی¹² باخر سطر افتذ کی در استوای خط نگنجد بیشی نخاطر¹³ ازرا بایذ دیدن ، تا جون بهایت سطر نزدیک رسند بر بالا نشینند >¹⁴ < و اند کی باز بس¹⁵ ایذ تا آن کلمه را باستحقاق خویش جای تمام دهد و هیچ کلمه کی حروف¹⁶ ان متفرق بود روا نباشد کی حرف باخر این سطر افتذ و باقی باوّل دیگر سطر ، بلک خاطر بیش رو قلم دارد و جون بجهن مضيق خواهد رسید کلمت اوّل را فراکشد تا بیاض را مستغرق گرداند¹⁷ و در نامه اعراب و نقطه نهذ الا بجایگاه اشتباه و بجایگاه عنایت هم روا داشته اند تأکید را ، اما بی عندری نقطه واعراب نهادن منسوب کردن مکتوب الیه باشد بجهل و¹⁸ انجا کی بضرورت بنقطه حاجت بود

گوش دارد تا آن نقطه هذکی بر بالاء حرف باشد جون «ت» و «زا» و «ش» و مانند *ان و هرج بیرون این است جون «سین» و «ص» و «ط» و «ع» استحقاق نقطه ندازد و اگر نهاده شود خطأ بود و جند حرفست کی در بارسی نیست جون «ص» و «ض» و «ط» و «ظ» و بر «ضاد» و «ظا» اتفاق است، اما «صاد» و «طا» بیارسی *امیخته شدست بکوشند تا کمتر نبشه شود، جنانک مثلا «سرخ» و «شست» و مانند این بین نویسد و جند حرفست در زبان بارسی کی در زبان تازی نیست جون «پ» و «ر» و «ف» و «ڭ» این هر یک را بسه نقطه علامت کنند تا اشتباہی نیارذ و جون این مقدمات معلوم گشت کنون جند نکته کی بر خاطر بود در شرایط کتابت یاذ کنیم.

< نکته > اوّل

باید دانستن کی خطوط هر لغتی کی بیرون تازی است جنان نهاده بوده اند کی حروف *ان متفرق بودست، این بیوسته نبشن خط تازی مخصوص است و کتابتی کی جز لغت بارسی را بودست نا بینا شدست و این کتابت کی ما امروز می نویسیم برای زبان تازی نهاده اند، نبینی این حروف را کی بشمردیم درین خط صورت نیست و بدین سبب اختلاف افتادست در جند کلمه میان لغت تازی و بارسی:

و ازان کلمه یکی *انست کی «گلو» و «ابرو» و مانند این در بارسی بی الف نویسند و در تازی هرج واو > b 53 < ازو گسته باشد جون «نصرُوا» بالف نویسند هر *اینه و هرج واو بذو بیوسته باشد جون «آمنوا» بالف نویسند و بی الف هم روای بود و دیگر «همه» و «رمه» و «بنه» و مانند این بها نویسند

- هر جند در لفظ می نیاید ز «روی» و «موی» و «بوی» و «خوی» و «جای»
و «سرای» بیا نویسنده ر جند در بیشتر اوقات «یا» در لفظ نیاید 3
- و سَدِیگَر : امالت در تازی بالف نویسنده جون «کتاب» و «عتاب»
و همجنین «حمدای الاولی» و «حمدای الآخره» و اما در بارسی بیا نویسنده
جون «سیر» و «شیر» و «دیر» و «نهیب» و «آسیب» و مانند این 6
- جهارم در تازی هر اسم کی درو «تا>ء < تائیث» بود «تا» را گرد
نویسنده جون «سلامة» و «عافية» و مانند این و «تا>ء < تائیث» را 9
- بدان شناسنده کی در بیش او حرف مفتح بود و جون برو وقف کنی «ها»
گردد و اما در بارسی دو قسم می شود انج «تا» در لفظ گفته می شود
و متداول شدست «تا» را کشیده نویسنده جون «دولت» و «سلامت»
و «عافیت» و «معاملت» و «مقالات» ، و انج «تا» در لفظ نیاید «تا» را گرد
نویسنده جون «حجره» و «مناظره» و «فایده» تا *گوی مثلا : «مقالاتی کی
میان شما در *حجره فلان رفت مناظره بی فایده بود 12
- بنجم «سُم» و «خُم» و «دُم» بعیم تنها نویسنده هر جند بنون
و «با» گفته می شود 15
- ششم هر بارسی کی با جیزی دیگر اضافت کنی «یا» در نیاید *اوردن
واگر بر سبیل نکره گفته شود «یا» در *ارند، جنازه *گوی درین مثال
گفتی : «در *حجره فلان بی «یا» ، *انگاه گفتی : «مناظره بیا ، تا معلوم باشد. 18

نکته دوم

- در تازی «صلوة» و «زکوة» و «ربوا» بواو نویسنده کی بواو والف 21

امدست در مصحف و اگرچه در غیر مصاحف بالف روا دارند نبشن، اما در بارسی جنان نویسنده کی در لفظ ایند جون «صلات» و «زکات» > و مانند این ^{۵۴a} <

نکته سوم

در تازی هر اسمی کی در میانه او الف بود اگر سخت مشهور و متداول بود الف از خط بیفکنند، جون «ابراهیم» و «اسمعیل» و «خلد» و «صلح» و اما اگر بس مشهور و متداول نباشد الف اثبات کنند، جون «جابر» و «سالم» و «حاتم» و در بارسی همین طریق را متابعت کنند در اسماء > ئ < تازی و اما در اسماء > ئ < بارسی اگرچی مشهور بود الف نشایند افکنند جون «شاذان» و «دارا»

نکته چهارم

در بارسی هر نام کی در اصل صفتی بوده باشد جون اورا علمی گردانند و او بصفتی معروف‌تر و متداول ترازان بود کی باسمی بالف و لام نویسنند «الموافق» «المظفر» «الحرث» «الحسن» «الحسین» و مانند این و اگر باسمی متداول ترازان بود کی بصفتی الف و لام در نیارند جون «احمد» و «محمد» و «منصور» و در بارسی متابعتِ عرب کنند الا بجایگاهی کی بر صیغت و بیان بارسی خواهند نبشن، *انگاه الف و لام در *ارند، جنانک بنویسد: «از حسن مروزی» و اگر بر صیغتِ تازی بایستی نبشن «من الحسن المروزی» و هر گاه کی دو اسم در صورتِ حروف متماثل باشند جون «نصر» و «نصر» قاعده آنست کی اذک مشهور تر بود نی الف و لام نویسنده و *ان دیگر را

بالف و لام نویسنده جون «نصر بن فلان» و «النضر بن فلان» و «حرب بن فلان» و «الحرث بن فلان»

نکتهٔ بنجم

هر اسم کی درو دو «واو» گرد*اید جون «داود» و «طاوس» یکی حذف کنند و «عمرو» را واوی در اخرِ او افزایند، تا فرق بود میانِ او و میانِ «عمر»

3

6

نکتهٔ ششم

هر اسمی کی بارسی جمع کنند اگر مسمی افزاینده باشد جون «گیاه» و «درخت» و «حیوان» جمعِ این بالف و نون کنند، گویند «درختان» و «اسبان» و «مردمان» و اگر مسمی حمادی بود نا افزاینده > ^{54 b} جون «باغ» و «مسجد» و «سرای» جمعِ او بها والف کنند، گویند «باغها» و «مسجدها» و «سرایها» و جزین روا نباشد.

9

12

نکتهٔ هفتم

جون بلطفِ «این» و «آن» بادمی اشارت افتذ بکاف باید گفت جون «*انلک گفت» و «این کی می گویید» و جون بغیرِ آدمی اشارت افتذ بجیم باید گفت جون «*انج می جستی» و «این جه می گویی».

15

نکتهٔ هشتم

هر گاه کی در بارسی دو نام را ترکیب کنند و یکی گردانند شرط *انست کی اگر بذان مرکب بردو معنی دلالت می کنند جداگانه نویسنده جون «خوارزم شاه» و «کرمان شاه» و اگر بذان مرکب بریک معنی بیش دلالت نمی کنند بیوسته نویسنده جون «ملکشاه»

18

21

و «ایرانشاه» کی مقصود ازین آنست تا برذاتِ تنها دلالت کنند،
نه بر *انکِ او شاهِ ایرانست و امّا «خوارزم شاه» دلالت می کنند
بر *انکِ او شاهِ خوارزم است

3

نکتهٔ نهم

«که» و «جه» اگر برای استفهام بکار دارند بها باید نبشن
واگر استفهام را نباشد ولکن برای صله در میان سخن آید بیا باید
نبشن، جنانکِ *گوی «معلوم شد کی *ان متعددی که بود» و «جواب
او بمنست جی دانسته ام کی جه بی خویشتنی کردست»

6

نکتهٔ دهم

جون کلمتی را بتبعیت بکار دارند در صلهٔ سخنی و بذان مشهور
گردد روا دارند کی صله را بمصوب بیوندند و مثابت یک کلمه
در خط آرند، جنانک *گوی «شندیم کی با او مهتر می گویند» و این
بیوند جز *انجا رخصت نیست کی سخت متداول بود و جز با آن کلمه
رخصت نیست کی مشهور گشته باشد

12

نکتهٔ یازدهم

جند لفظست در بارسی کی اگر بران جمله کی در افواه است
نبشته شود شنیع باشد، شرط آن است > کی حرف را کی
 محلِ تهمتست بدل کنند، جنانکِ در کستاخی و کسیل کردن بنویسد
«بستاخی کند» و بالف نیز روا دارند، گویند «استاخ کند»
و «فلان را اسیل کردم»

15

18

^a 55 < کی حرف را کی

نکتهٔ دوازدهم

جون *اصل این زبان لغت بارسی است جندانک در امکان *اید وضع این لغت را تبع باید کردن و تا لفظ بارسی را بصیغت بارسی کاربسته می شود آسان بود ، جنانک *گوی : «خانگاهی است فلان جای» ، سپاه سالار فلان *را گفتم » و مانند این ، اما جون با صیغت تازی برنده ۳ جنانک مثلا در اسم بارسی الف ولام در *ارند حروف بارسی را تغییر کنند ۶ خری کی بذو نزدیک تر بود ، جنانک «الخانقه الفلانی» و «الاسفه سالار فلان» ۹ و این تصرف مخصوص است خروف کی بارسی را بذ خاص ، چون «پا» و «رثا» و مانند این ، تا این دقیقه برخاطر بود و بر عموم رانده نشود و هر کلمه کی در بارسی مثلا بذا بود اگر جند قومی ببا گویند صواب آن بود کی بذا نبشه شود جنانک *گوی : «زردقام» و این و مانند ان و همجنین در «زا» و «رثا» ۱۲ و «با» و «پا» و دیگرها جنانک گوی : «برزفان فلان رفت» بذا و همیندون *گوی : «طعمی بی مزه بود» بزای صاف و باز *گوی : «مرثه جشم» برثای پارسی و «دیوار» ۱۵ برای باید نبشن و «بام» عیم و هرج در اصل بواو گفته شود در تصرف او هم «واو» بکار دارند ، جنانک از «اندوان» گویند «بینداود» و از «*ارایش» گویند «بیارایند» و جند کلمه برخاطر بود از بارسی یاد کرده *امد تا اوضاع آن بداند و از تصحیف احتراز کند

روی : > روی <	مردم و مس	روز : *اب و بربط	18
دوذه . > دوذه <	جراغ و عترت	توذه خاک	
توزی کمان ، توزی وام		تویی جامه	
تایی رسیمان		پوییه اسب	21

پوژِ کرباس	پویهٔ دوست و آرزوی او	
پوژهٔ درخت	بوزِ گذشته	
آذینهٔ هفتة	آینهٔ جینی	۳
راذِ جوانمردی	آین : رسم	
رأی امیرِ هندوان	تایِ (؟) تدبیر	
این و امثالِ *ان گوش باید داشتن تا *خطای نیفتد.		۶

وجون این نکت تقریر افتاد ^b > بدانک مدارِ دبیری بر دو جیزست یکی مراسم و *ادابِ مخاطبات شناختن و دیگر سخن مهذّب گردانیدن و دست رس خویش بسخن بسیار کردن ، جنانک در هر معنی کی حاجت افتاد ب اتعابِ خاطر و رویتِ بسیار لایق بذان حادثه انج هواهد بتواند نبشن ، اگر موجز باید اگر مشیع ؛ اما شناختنِ مراسمِ دبیری باید دانستن کی نگاه داشتنِ مراتب میانِ کاتب و مکتوب الیه باید و همیشه نسبتِ مکتوب الیه با کاتب از سه بیرون نبود ، یا مهتر ازو بود ، یا کفو و هامال او بود ، یا فروتر و کهتر ازو بود و این هر رتبی را درجاست ولکن ما از هر طبقهٔ دو طرف باز نماییم اعلی و ادنی ، تا بفهم نزدیکتر بود و شش درجهٔ کی مبتدی در سخن راندن نگاه دارد تا بزوذی متنه شود ، مرتفاوتِ مراتب را و با هر *طبقهٔ ازین اصناف ترتیب نگاه باید داشتن در بیست جای

اول قلم

و «قلمِ جلیل» برم سلاطین است وولاة امر و «قلمِ دقیق» برم مستوفیانست تا در مضایقِ جدولها اگر بعدِ گران ۲ پوده بوده N || ۴ راز زاد N || ۵ تای (؟) N رای (حدس استاد مجتبی مینوی) ||

حاجت افتذ اثبات توانند کردن و هر که بیرون ازین دو صنف اند
قلم ایشان میانه باید.

دوم قطع کاغذ

بر نصفی سلاطین و امرا نویسنده یا نوّاب دواوین ایشان
جون وزیر و مستوفی و دبیر، و هر که بیرون ازین است بر ثالثی باید و بعضی
شرط کرده اند کی ملطّفه کم از ثالثی باید عرض

سوم طی نامه

بر قدر و مرتبت کاتب بود، طغرای سلطان را بالای تای
بدو فراشکنند و ولاده را بنیمه این، جنانک بالای تای بجهار
قسم بشکنند و رقعه را ترتیبی نباشد و ملطّفه را هرجه خردتر در نور دند
تا جسم کسی محیلت بر مضون او نیفتذ و نامه را اصل آنست کی طی
جان نهذ کی عنوان <به> همان قلم کی نامه نبشه باشد و همان نسق بریک نیمه
اثبات توان کردن و این بر اندازه کاتب می گردد <۵۶> و ازینجا
لازم * امدست کی کهتران عنوان نامه سوی مهتران بزرگان سراسر
بنویسنده تا طی فراغ نباید گرفتن

چهارم بیاض سر نامه

رقعه را ترتیبی نبود و ملطّفه را جندان بگذارذ کی الصاق
توان کردن و نامه را جندانک مقدار طی خواهد بودن دو باره
* ان بیاض بگذارند جنانک * ان بیاض را چون دو تا فرا شکنند
طرف کاغذ بر سرِ حروفِ تسمیه نشینند و این هم بحسب مرتبت
کاتب بود

بنجم فرجت میان سطرها

و آن هم بر قدر کاتب بود ، هر چند نویسنده بزرگتر فرج خطها
3 فراخ تر گذارد و علی هذا

ششم صدر نامه

و این ابتدای نامه را خوانند کی بعد از تسمیه اغاز کرده شود
6 و ادب آنست کی با بزرگان افتتاح سخن بشنا و دعا کرده آید ، بس هرج بدیشان نبشه شود واجب دارند کی زندگانی و دعا نبیسند بر رسمی کی بیندا کرده آید ، خواه در نامه و خواه در رفعه و غیر آن 9 و با کفا مستحبست و اگر نبیسند سبک داشتن شمارند و بکهتران روا بود اگر نبیسند

هفتم مراتب خطاب والقب نگاه داشتن

و خطاب * ان بود کی * گوی «خواجه رئیس» و مانند این والقب خود بیناست و برترین خطابها * اanst کی سلطان را نویسند «زندگانی خذایگان جهان سلطان عالم پادشاه روی زمین» — یا — «زندگانی خداوند عالم سلطان اعظم شہنشاہ معظم» و بعد ازو بزرگترین خطابی این است : «خداوند ولی الأنعم ملک مظفر مؤید منصور» ، * انگاه «زندگانی خداوند ولی النعم صاحب اجل سید عالم عادل» 15 و بسلطان «خداوند ولی النعم» جز بزرگان ملوک نویسند و بعد ازین «صدر اجل» ، * انگاه «خداوند ولی النعم» ، * انگاه «مولانا > <» اجل ولی النعم» ، * انگاه «مولانا > <» اجل منعم» ، * انگاه «حضرت اعلی» ، * انگاه «مجلس اعلی» ، * انگاه «مجلس عالی» ، * انگاه «مجلس رفیع» ، 18 21

*ازگاه « مجلس سامي » ، *ازگاه « مجلس شريف » ، < 56 b > *ازگاه

«سیدنا اُحْمَدٌ وَلِي النَّعْمَ وَمِنْعَمٍ»، *انگاہ «جانب کر م»، *انگاہ «امیرِ عَمَدٌ

احله و امه دیس احلا، *انگاهه خمه احجه عمهل، *انگاهه خمه احجه دیس

و «احا سل» و «بن خطان است» و «بن دوز گار» و «القاب تکان

بَلْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يَتَعَالَى اللَّهُ عَزَّ ذِيْلَهُ وَجَلَّ ذِيْلَهُ

واریں فرو بر «اجل» نہیں، اوناہ «جیل» سیند الکاہ «سید» نہیں، ایکاہ

«جليل»، انکاہ «وحد»، انکاہ «فاضل» و «معتمد» و مانسہ ایں

و هر صنیع را از مردمان خطاب بروجهی دیگر بود ، جنانک

الملك الأجل الامير العميد الامير الاجل الامير الرئيس

السيد الأجل، القاضي الإمام الأجل، الشیخ الإمام، الإسفهانی

القائد السالار الحاجب الوتاقيباشى

الزعيم الحرّة الرئيسيّة الأجل السعيد

زنان را «أجل» سپیده می نویسند هر جند «أجل» صفت مردان

است اما بتوایل روا می دارند تا گران نشود.

و در القاب هر چن دارخته آنست کی بدرن بود، *انگاه باسلام،

*انگاه علماء، سلطنتی، *انگاه بدعتی، *انگاه عالی، *انگاه معامله،

*انگام فلان نیست اما با فلان الاقنون، *انگام کفایه، *انگام ام ا

عَلَيْهِ الْمَدْحُورٌ فَلَا يَرْجُو حَسَنَةً إِلَّا مُؤْمِنًا

لایاگ نیز ته نیا ک نیا ک

۱۷

هـ، کجا مخته می‌باشد کنند دعا نه کدن و تقضیه در آن اها:

شمارند و ما با صناف دعا اشارت کنم

خدای سبحانه و تعالیٰ .
 ایزد عز و علا
 خداوند: جل جلاله
 حق جل و عز.
 *افریدگار جلت قدرتُه.
 رسول صلی الله علیه وسلم
 مصطفیٰ: صلوات الله علیه .
 بیغامبر علیه السلام
 خلیفهٔ رسول رضی الله عنہ — یا — رضوان الله علیه
 امیر المؤمنین کرم الله وجهه
 انبیا صلوات الله علیهم
 صحابهٔ رسول رضی الله عنہم
 ایمهٔ سلف بیتض اللہ >^a 57 < وجوهَهُم — یا — قدس الله
 ارواحَهُم
 خلیفهٔ حق را امیر المؤمنین — ضاعف الله جلالته .
 حضرت خلافت را اسبغ الله ظلالها
 موافق مقدس نبوی أعلى الله ستدتها و نصرتها .
 سلطان را خذایکان عالم — خلد الله ملکه .
 سلطان اعظم ادام الله سلطانه
 خداوند جهان اعز الله انصماره
 حضرت اعلا جلت — یا — ادام الله علاها
 معسکر منصور نصره الله .
 رایات عالیه نصرها الله — یا — أعلاها الله

موكبٍ اعلىٍ سلطاني لازال النصر سابقه والفتح سائقه
خاتونٍ حضرتٍ عاليه را خاتوني ملکی — أجلّها الله .
مهديٍ عاليٍ أعلاها الله ،

3

وزير را : حضرتٍ عاليٍ — يا — مجلسٍ اعلىٍ وركابٍ عاليٍ — أعلاه الله —
— يا — زيد علاءً

دولت را : شيد الله قواعدَها — يا — شيد الله بنيانَها وثبتَ أركانَها .

6

مجلسٍ عاليٍ أعلاه الله
مجلسٍ ساميٍ أسماء الله ، زاده الله سموًّا ، دام ساميًّا
مجلسٍ رفيعٍ رفعه الله ، زيد رفعهً
مجلسٍ شريفٍ شرفه الله ، زاده الله شرفاً
جانبٍ بزرگٍ خداوندی أadam الله منعته
جانبٍ كريمٍ فلانی أكرمه الله

9

جانبٍ محروسٍ فلانی أadam الله حراسته — يا — زال محروساً
نایبٍ محروسٍ فلانی حرس الله عزّه
خداوند دام علاه — يا — جلالته — يا — أعز الله نصره — يا —
كبت الله اعداءه

15

مولانا > **< أَجْلٌ** أعلى الله قدره
سيّدنا **أَجْلٌ** أadam الله علوّه — يا — أadam الله سموّه — يا — أطال الله
بقاءه — يا — دام عزّه ونعماءه
آن محشىم أadam الله رفعته — يا — دامت نعمته
آن بزرگ : أadam الله دولته — يا — اقباله .

18

21

آن مهتر أadam الله رفعته وبهجهته وحرس مُهجّته

خواجه فلان أدام الله تأييده وأجزل من عوارفه مزيدَه — يا —
 أدام الله تمكينَه وحرس دينَه ودنياه
 فلان أدام الله توفيقَه وسهل الى الخيرات طريقَه
 خواجه أدام الله عزَّه — يا — دام عزَّه .
 معتمدى أعزَّه الله — يا — سلَّمه الله — يا — دامت سلامته
 ولدى : أسعده الله — يا — دامت سعادته
 فرزندِ خرد را أبنته الله نباتاً حسناً
 زن را حجره محروسه — حفظها الله وسترها — يا — ^b> 57

أدام الله عصمتَها
 كتاب خانه معمور عمره الله .
 ضياع معمور كثر الله خيرَها
 جهار بایانِ خاص را بارک الله فيها
 بیرانِ علما را بارک الله في أنفاسه
 ايمه را أدام الله أياماًه — يا — جماله .
 محبوس را خلّصه الله — يا — عجل الله نجاته .
 بیمار را أشفاه الله — يا — عجل الله شفاءه .
 گذشته را اگر بزرگ باشد خداوند سعید — أنار الله برہانه
 — يا — أكرم الله مثواه — يا — تغمّده الله بغفرانه .
 مقتول را شهید — لقاه الله رضوانه — واگر فروتر بود غفر الله له
 — يا — رحمة الله عليه — يا — رحمه الله .
 روزگار گذشته را عهد کریم فلان — سقاہ الله ، بروزگار
 فلان — ذکره الله بخیر .

مصيبت رسينده را عظّم الله أجره ، خير الله مصابه وأجزل

ثوابه

غائب را ردّه الله الى وطنه سالماً غانماً

مفسد را أصلحه الله ، تاب الله عليه

أهل ذمت را أرشده الله ، هداه الله .

رعیت و اهل صلاح را كثّرهم الله — يا — حاطهم الله — يا —

أحسن الله حياطتهم

فرزندان را أحسن الله الامتناع بهم

لشکرِ خویش را اولیاء دولت و انصارِ حق و شیعیتِ ملت —

ایدھم الله بنصره .

لشکرِ خصم را گروه طغیان و حزب شیطان و اهل زیغ و ضلالت

— خذلهم الله واخزاهم و دمر عليهم وأفناهم .

ماهِ رجب را شهر الله الأصم — عظّم الله حرمتة

ماه رمضان را شهر الله المبارك — يا — شهر الله الأعظم — عظّم الله

بركته

عيد را عيد مبارك — عرفه الله بركته

و هر *دعای کی زنی را گفته شوذ بها و الف نویسند ، جون «عزّها»

و «تأییدها» و دو مرد و دوزن را «عزّهما» و جمع مردان را «عزّهم»

و جمع زنان را «عزّهن» و اگر مشافهه گفته باشد يك مرد را گویید :

> ^{58 a} < «أعزّك الله» و دومردا گویید «أعزّكما الله» و گروهی مردان را

«أعزّكم الله» وزنی را گویید «أعزّك الله» ، دوزن را «أعزّكما الله» و گروهی

زنان را «أعزّكن الله»

3

6

9

12

15

18

21

نهم

هر کجا در نامه سخن را نخویشتن یا نمکتوب الیه باز باید بستن باید کی همان مرتبت کی در خطاب نهاده باشد نگاه دارد ، تا ازان باز بس تر نیاید کی *از رای بود نمکتوب الیه و برتر نشود کی نا همواری بود در سیاق و دلیل کند بر سو > معرفت کاتب

و بلندترین بایه باب *ان بود کی گویید « خداوند — عز نصره — فرمود و بنده فرمان برداری کرد » ، « مولانا مثال داد و خادم فرمان برد » ، « سیدنا اجل اشارت فرمود ، این خادم بر موجب آن برفت » واکفارا گویید « مجلس سامی — یا — او بزرگ — یا — او محتشم فرمود و این خدمتکار — یا — من خادم — یا — این دوستدار و این کهتر و این ملخص بجای آورد »

و کهتران را گویید « او برادر و او دوست — یا — فلان الملك گفته بود و افتراح کرده و در خواسته بود و من دوست و برادر مرضاء او جستم » ، یا « تو القاس کردی و من با جابت مقررند گردانیدم و اجبات آن واجب دانستم » و « خداوند مطلق » بیش ازان بود کی « او خداوند » ، و « بنده مطلق » کم ازان بود کی « این بنده » ، و « این بنده » کم ازان بود کی « *من بنده » ، و در حمله به مخاطب « تو » و « من » جز با کهتران سخن نگویند و اگر *جای با اکفا رخصت بود کی « من » گویید باید گفتن کی « من خادم » و « من کهتر » و اما مطلق روانیست و « تو » خود روانیست بهیج حال با اکفا فکیف با مهتران ، و *انجاكی مخاطب روا دارند جون ابتدا بمعایبت کرده شد لازم ایذ همان طریق بسر بردن و بهیج وجه مستجاز نیست از مشافهت بمعایبت

و از مغاییت بعشافهٔ شذن تا معلوم بود خاصه در بارسی، و مخاطبی آن بود کی *گوی: «تو کردن» و «من گفتم» و مغاییه^{*} ان بود کی *گوی: «او مهتریا او گفت، و این کهتریا این دوست گفت»

3

دهم عرضه کردن اعتقاد

> بیایند دانست کی آرزومندی نمودن ملوك از ادب نیست، بلکه جون از ثنا فارغ شد حال *دعای گوی و هواخواهی خود عرضه کند و باز نمایند کی شکر نعمت او می گزارد و اما بپروتر ازان نیازمندی خود عرضه کند و باز نمایند کی بی سعادت خدمت او روز نیک ندارد و بی سایه اقبال او از روزگار برخوردار نیست و مانند این، و در حمله *ارزومندی باکفا نمایند یا بکسی کی بیک درجه بیش بر تر از کاتب نباشد

6

9

9

یازدهم بمقصود بیوستان و حاجت خواستن

12

قاعده^{*} عرضه کردن حاجت در سخن آنست کی در نامه یا در محاورت بسخنی ابتدا کنند کی مخاطب را خوش آید و *ازرا بر طریق خوش آمد او می رانند و دل اورا بدست می آرند و روی سخن *فا مقصد خود می کنند و این مقدمه را «تشییب» گویند و در شعر و نامه و محاورت همه یکسان بود و این را ضبطی نیست، تا *انگاه کی از تشییب بمقصود بیوندی سازند جنانک مقصد با تشییب بسبب^{*} ان بیوند مناسب شود *انگاه *ان بیوند را «تخلص» گویند و جون تمامی مقصد عرضه کرده شد بیان سخن باز نمایند کی اگر غرض بر *ارذ ضایع نخواهد بود و ملوك را بثواب و آباذانی ولایت و دعاء خیر مسلمانان و نیکو حالی رعیت

18

18

21

و عده دهد و بزرگان را بنام نیکو و ثنای خوب و دعاء خیر و ثواب آخرت یا مخدومتکاری خود و اکفارا بقضاء حق و وفاداری و نیکو بیوندی و کرم عهد و کهتران را با حماد و حق‌شناسی و او میند فردا دوازدهم بیرون شدن از نامه و تمام کردن آن

و شرط باشد کی مقطع سخن نیکو سازد ، جه در هر سخن کی باشد مطلع و مخلص و مقطع بیشتر نگاه کنند و رسم دیبران آنست کی در آخر نامه بزرگان باز نمایند کی «*ان المقادس کی کرده شد >^{59a} < تحکمی نیست ، بلک نیازمندی خویش بعنایت عرضه کردم ، انج رای او بیند می فرماید » و با کفا این معنی نویسنده «دل خواست من این بود کی این مقصود باز نمایم ، انج از کرم عهد او آید می کند » و با کهتران گویند «این معنی جد شناسد و این کار واجب داند » ، * ازگاه بر عقب این همه بزرگان بنویسد « و بنده را بجواب این خدمت تشریف فرماید و با امر و نواهی خود بزرگ گرداند تا شرط بندگی خود بجای *ارذ » و با اکفا گویند « من کهتر را بجواب این تحریت شاذمان گرداند و مهمتی کی باشد اشارت کنند تا بر موجب آن رفته *اید ان شاء الله » و با کهتران گویند « باید کی بیوسته نویسد و احوال نماید تا بسندیذه *اید »

سیزدهم تاریخ

و هرچه از خداوندان فرمان بود تاریخ درو واجب بود ، اما هرج کهتران نویسند اگر بولی نعمت نویسند شرط باشد کی تاریخ یا ذکرند جون مسافت دور باشد ، و اگر بدستان نویسند ادب آن بود کی بی تاریخ نباشد و هرج از دیوان بزرگان بود تاریخ

* باخر بود و هرج از کهتران بود باوّل نامه بعد از صدر، جنانک بنویسد «این خدمت نبشه آمد اوّل روز از ماهِ رجب سنه' کذا»، و بردو نوع تاریخ می نویسند، یکی «کتبت غرّه شهر کذا» و «الثانی من شهر کذا» و «الحادی عشر من شهر کذا»، «المنتصف من شهر کذا» و هم برین نسق تا *باخر و این رسم مستوفیانست و یکی دیگر «لغرّه شهر کذا» و «للثنتین خلتا من» و «لثلاث لیال خلون» و «للنصف من شهر کذا» و «للثنتین بقین» و «للثان بقین» و «للثنتین بقیتا» و «لليلة بقیت» و این رسم دیرانست و روا نباشد کی نخست روز را نویسند «لليلة خلت»، برای انک ما بلیله شب و روز هر دو را خواهیم و در نخست روز هرج نبشه شوذ هنوز شبا روزی نگذشته باشد، و بدانک جهار ماه را شهر ماه ببایند نبشن هر *اینه > 59 b < شهرِ ربيع الأول و شهرِ ربيع الآخر و شهرِ رجب و شهر رمضان و بدانک جمادی بدو الف گفته شوذ الا *انک آخرین را بصورت یا نویسند و الف اوّل را از خط حذف کنند جمادی بنویسند، اما روانیست البتہ کی بیا بدل کنند جنانک عامّه همی نویسند جمیدی، و نخستین را جمادی الاولی خوانند و دوم جمادی *الآخره، علامت تأییث و اجاست تا معلوم باشد

جهاردهم ختم نامه

بدانک درسنست کی هر سخن کی بمستقبل تعلق دارد برعقب آن کلمه استثنای گفته شوذ؛ جنانک *گوی «تا بموقع افتند إن شاء الله تعالى»، «تا تمام کرده آیذ إن شاء الله وحده»، «جسم دارم کی جنین کنذ إن شاء الله عزّ وجلّ» رجون نامه ختم کرد: «والسلام»، *انگاه زندگانی

با همان خطاب و القاب کی در صدر اثبات کرده بود بنویسد و بر عقب آن تحمید و صلوات و کلمه^۱ اعتصام بنویسد جنین: «الحمد لله وحده وبه نستعين وصلی الله علی رسوله محمد و *الله أجمعين و حسبنا الله ونعم المعین»؛ تحمید و صلوات سنت است و اعتصام ادب است و سنت جنان بوذست کی تحمید و صلوات در اوّل نامه همی نبشه اند، تا بروزگار^۲ بنی امیه عبدالحمید کاتب^۳ باخر^۴ نامه باز برد و آن رسم هم بران بماندست.

بانزدهم عنوان

هرج^۵ رعیت^۶ بملوک نییشد آن را عنوان رسم نباشد ، بلک^۷ جون نامه فراشکنند بر جانب^۸ جب نشینند از سر^۹ کاغذ و *انجا کی جایگاه^{۱۰} نام^{۱۱} کاتب بود نام^{۱۲} خود اثبات کنند بتواضعی کی لایق بود ، تا برسم^{۱۳} قصه رفته باشد و *انگاه شرط بود کی خویشن را بذان نام تعریف کنند کی مشهورتر بود نزد^{۱۴} عوام تا بتواضع نزدیکتر بود ، جنانک^{۱۵} اگر حسن نام بود یا ابوالفضل بصیغت^{۱۶} عربیت^{۱۷} نویسد ، بلک^{۱۸} بنویسد «بنده حسن^{۱۹} فلاوی» بی الف ولام ، یا «کمترین^{۲۰} بندگان بفضل^{۲۱} فلاوان» و ازین گذشته آن بود کی نام^{۲۲} ^{۶۰a} خود در درون^{۲۳} نامه نویسد بر جانب^{۲۴} جب از بالای سطر^{۲۵} تسمیه و هرچه درجه^{۲۶} مکتوب^{۲۷} الیه بذین بزرگی نباشد *انگاه عنوان واجب شمارند و در روزگار^{۲۸} بیشین رسم^{۲۹} عنوان نبودست تا *انگاه که یکی از بادشاھان روم رسم^{۳۰} عنوان بفرمود و آن آین بماند و امروز عنوان کرامتی شمارند مر مکتوب^{۳۱} الیه را ، همچنانک^{۳۲} نبشن زندگانی در صدر^{۳۳} نامه ، و جون نامه را طی^{۳۴} کرده شد بیاض^{۳۵} سرnamه را دو تا فراشکنند جنانک طرف^{۳۶} کاغذ بر بالا^{۳۷} سطر^{۳۸} تسمیه نشینند *انگاه بر طرف آن شکن بر ظهر^{۳۹} بنییسد و اگر مکتوب^{۴۰} الیه بس بزرگ^{۴۱} سرتا سر^{۴۲} آن سطر خطاب

والقابِ او بنویسد و نامِ خود در زیر آن سطر بر جانبِ جب اثبات
 کنند و اگر ازین فروتر بود *انگاه آن بیاض بدو فرا کرده باز بالا
 بدو نیمه بشکنند تا میانهش بیندا آید و بس بر جانبِ راست نشینند
 و خطاب والقاب و کنیت و نام و نسبت مکتوب‌الیه بنویسد در جند سطر
 و بر جانبِ جب نشینند در برابر آن و خویشن را بتواضعی کی لایق
 بود بذو نسبت کنند و نام و نسبتِ خود بنویسد و از عنوانها بلندترین
 آنست کی سرتا سر عرض بنویسد: «الحضرۃ العالیۃ الفلانیۃ» – یا – «المجلس
 العالی الفلانی» ، و همه القاب را بر سبیل نسبت یا ذکرند بی نام و کنیت بذان
 معنی کی بذین القابِ خود تعریف حاصلست و او ازان مشهور ترست کی
 نام و نسبت یا ایند گفت و بعضی خود ازین برتر می شوند و همی نویسنده :
 «عند الحضرۃ الفلانیۃ» با تمامی القاب ، *انگاه نامِ خود نویسد و «خدمتها
 فلان» ، در نامِ خود این عنوان درج می کنند و ازین گذشته «حضرۃ
 الشیخ‌العمید‌الأجل السید فلان» ، *انگاه «مجلس الشیخ‌العمید‌الأجل
 السید» و بعراق «مجلس» بزرگتر ازان دارند کی «حضرت» ، *انگاه
 الشیخ بالف ، *انگاه «الشیخ» بلام > ^{٦٠} < و اینجا کی «الشیخ» نویسنده
 خویشن را بعضی «من فلان» نویسنده و بعضی بی «من» بنویسنده و این
 عنوانِ بلام جز بخدمتکارانِ خود نتوان نبشن و ازین فروتر آن بود کی
 «الشیخ فلان» بر جانبِ جب نویسد از جایگاهِ عنوان و نامِ خود در
 بطن نویسد «من فلان» و نیمه، راست از عنوان بیاض بگذارذ و نازلتر
 ازین عنوان نبود بلک نامِ خود در درون می نویسنده و بر جایگاهِ
 عنوان بنویسنده کی «فلان کس خواند» – یا – «بفلان کس رسد» و از اول
 وضع عنوان جنان بودست کی بر نیمه، راست می نبشه اند ، «من فلان»

وبرنیمهٔ جب می نبسته اند : «الی فلان» ، بعد ازان برای تواضع و احترام مکتوب الیه را نام برخطاب از تقديم کردند و بر راست نبشتند و نام کاتب بر جانبِ جب ، و این تواضع با مسلمانان حلالست ، اماً با اهل ذمت و مخالفانِ دین روا نبود ؛ بلکه بر جانبِ راست بنویسد ، «من فلان» و بر جانبِ جب «الی فلان» ، و بدانکِ کنیت در عنوان واجب بود نبشن ، جی آن بمنزلتِ لقبی شهارند و کنیت اسمی بود کی در اوّل او «أبو» یا «أبا» یا «أبي» در باشد ، جون «أبو بکر» و «أبا نصر» و «أبي على» و این هرسه را معنی یکی است ولکن اگر بر عنوان «حضره» یا «مجلس» یا «الشيخ» بلام نبسته شود «أبي فلان» باید نبشن و اگر «الشيخ» بالف نبسته شود «أبو فلان» باید نبشن و اماً «أبا فلان» خود در عنوان بکار نشود و می گویند در روزگارِ بیشین رسم کنیت نبودست تا *انگاه کی میانِ عرب و کسری صلحی افتاد برانکِ اشرافِ عرب فرزندانِ خود را بنوا بدرگاهِ کسری فرستادند ، *انگاه هر جندگاهی بذران می آمدند و فرزندانِ خود را همی دیدند ، جون رسیدنده فرزندان معروف گشته بودند و بذران نه بر درگاهِ کسری ، می گفتند : «این بنرِ فلان است و *ان بنرِ فلان» و جون باز گشتنده «أبو» را شرف و تنویه شمردنده و این رسم را > 61 a <

محمود داشتند و کرامتی گشت ؛ بس هر کرا کنیتِ مکتوب الیه معلوم بود باید نبشن و هر کرا معلوم نبود بر یکی از بنج گونه قیاس باید کردن ، یکی انک از اسمای انبیا و اولیا گرفته شود جون «أبو سلیمان دواد» و «أبو داود سلیمان» و «أبو یعقوب یوسف» و «أبو یوسف یعقوب» و «أبو اسحاق ابراهیم» و «أبو ابراهیم *اسحق» و «أبو الحسن على» و «أبو على الحسن» ؟

دوم از معنی نام‌گیرند جون «أبوالعلا صاعد» و «أبوسعید أسعد» و «أبوففتح المظفر» و «أبومظفر نصر»؛ سوم از بیشه و حال او گیرند جون «أبویحيی عیسی»؛ چهارم از ضد حال او گیرند جون «أبوالمسک کافور» و «أبو سالم حرث» و «أبو حرث سلم»؛ بنجم انک «أبوعبدالله» کنیت کنی کی هر³ اینه این راست باشد و برای این است کی هر کرا نام بذر معلوم نبود «فلان بن عبد الله» نویسنده دزمیان تازیان مشهور شدست کی «عبدالرحمٰن» و «عبدالرحیم» و «عبدالکریم» را «أبوالقاسم» نویسنده و «عباس» را «أبوفضل» و «فضل» را «أبوالعباس» و ترکان را هر ک در نام او «تگین» در بود جون «سبکتگین» «أبومنصور» نویسنده و *انک «تگین» در نیایند جون «قایماز» و «سنقر» و مانند این «أبوسعید» یا «أبوالفوارس» یا «أبوالحرث» یا «أبوشجاع» یا «أبومظفر» می نویسنده و هندوان را «أبوسعید» یا «أبوبشر» نویسنده و رومیان را و غوریان را «أبوالعباس» نویسنده و بعد از کنیت نام مکتوب الیه و نام بذرش و نام جدش و نسبتی کی بذان معروف بود جون «هاشمی» و «عراقی» بنویسد و اگر مکتوب الیه بس معروف بود و برنام بذر اختصار می کند اختصار باید کردن، الا کی جدش بغايت بزرگ بوده باشد کی نسبت با آن جد بردن اکرام او بود و همیندون اگر بس معروف بود نسبت فلانی بنویسد الا⁴* جای کی آن نسبت اورا شرفی بود جون «هاشمی» > b 61 < و «حسینی» و مانند این و جون از مکتوب الیه برداخته شد بر جانب جب نشیند و نام خود بنویسد و خویشن را بخدمت او یا بدوسداری او باز بند بلفظی کی بتواضع نزدیک بود و بدانک بلندترین مرتبی کاتب را آن بود کی نام خود بر بالاء سطر تسمیه نویسد * باخر سطر «من فلان» واژین فروتر آنک اگر بکنیت معروف بود بنویسد

«أبو فلان» و این جز بینده و جاکر خود نتوان نبشن و «من فلان» جز از منصب وزارت بستدیذه نیایذ و *انک امرا لقب خود با نام همی نویسنده سبب آنست کی بذان لقب از حضرت تشریف یافته باشند بهمان شرف خویشن را مشهور می گردانند و ازین فروتر انک «من فلان» بر عنوان نویسد و ازین فروتر «فلان» در بطن نامه *انگاه «فلان» بر ظهر در عنوان، *انگاه «ولیه» بر عنوان کی معنی این آنست کی «ولی نعمته» و این جز بخدمتکاران نویسنده، *انگاه «اخوه» و «صفیه» و «صدیقه» کی این بکسی شاید نبشن کی اورا ببرادری و دوستی تو فخری بود، *انگاه «فداءه» و «صغریه» و «صنیعه»، *انگاه «خادمه»، *انگاه «عبده» و این «عبده» و «خادمه» امروز اکفا بیک دیگر همی نویسنده تواضع را، *انگاه «الخادم»، *انگاه «العبد»، *انگاه بیارسی «بنده» — یا — «کمترین بندگان» و اهل علم و تقوی قلم خویش را از «خذاؤند» و «بنده» نگاه دارند، رسم ایشان آن است کی بزرگان بنویسنده: «خادم الدعا» — یا — «الداعی للدوله» — یا — «الداعی له» و بدوستان نویسنده «المفتخر بخدمته»، «المعتد بولائه» و مانند *ان

شانزدهم مهر کردن نامه

هرج قصه بود ختم آن بستدیذه نیست، اما هرج بیرون اینست ختم درو ادب شمارندگی گفته اند «کرم الكتاب ختمه» و در قدیم هر نامه کی بسلطان نبشه اند بگل سیاه ختم کرده اند و هرج بر عیت >^{62a} < واکفا نبشه اند عموم سیاه و اگر تعجیلی بودست نقطی بر جایگاه ختم نشان کرده اند تا دلیل عذر باشد و امروز بر الصاق مجرد اقتصار کرده اند و اگر احتیاطی باید بر موضع بیوند علامتی می کنند و شرط بود اگر ختم خواهد

کردن کی بـریک گـوشـه در زـیر عنـوان بنـویـسـد «مـختـوم» نقـشـالـخـتم کـذا وـکـذا»
تا بوـشـیدـه نـماـنـد وـهمـجـنـین اـگـر درـانـدـروـن نـامـه *ـبـشـتـه دـیـگـر نـهـاـذـه باـشـد
برـیـک گـوشـه اـز ظـهـرـه عنـوان بنـویـسـد «دـارـجـه کـتابـفـلـان» وـاـگـرـدو بـوـذ
«دـارـجـه کـتابـان» -ـیـاـ -ـیـاـ «طـیـه فـصـل» وـمـانـنـدـ اـین وـبـایـذـکـ الصـاقـ نـامـه
وـبـیـونـدـهـاء بـطـنـبـلـزـاقـ کـنـذـخـوـشـرـنـگـ وـخـوـشـبـوـیـ وـازـلـزـاقـ خـرـازـان
دورـ باـشـدـکـ رـنـگـ اوـمـکـرـوـهـ استـ.

هـفـدـهـم

جون اـزـبـشـتـنـ فـارـغـ شـذـ اـگـرـ تـرـبـوـذـ اـنـدـکـ خـاـکـ باـکـیـزـه
برـوـ باـشـدـ روـاـ باـشـدـکـ درـسـنـتـ *ـاـمـدـسـتـ وـبـفـالـ نـیـکـ اـسـتـ وـجـونـ درـ
خـواـهـدـ نـبـشـتـنـ اـگـرـیـکـ گـوشـهـ بـایـانـ کـاغـذـ قـدـرـیـ بـینـداـزـ تـاـ شـکـلـ
مـرـبـعـیـ باـطـلـ شـوـذـکـ تـرـبـیـعـ شـکـلـ نـخـوـسـتـ وـجـونـ بـدـسـتـ رـسـانـنـدـهـ
خـواـهـدـ دـاـذـ بـیـشـ اوـاـنـداـزـ تـاـ بـرـدـارـذـکـ بـفـالـ دـارـنـدـ.

هـرـثـهـم

عنـوانـ رـاـ وـهـرـ فـصـلـ رـاـکـ بـرـ*ـظـهـرـ نـامـهـ نـوـیـسـدـ جـنـانـ
سـازـذـکـ سـرـهـاءـ حـرـوـفـ سـوـیـ سـرـ کـاغـذـ باـشـدـ وـدرـ بـطـنـ نـامـهـ سـطـرـهـاـ
جـنـانـ گـیـرـذـکـ سـرـ تـاـ سـرـ عـرـضـ کـاغـذـ نـبـشـتـهـ شـوـذـ بـهـمـوارـیـ وـاـگـرـ
بـرـجـانـبـ رـاستـ جـیـزـیـ بـیـاضـ بـکـذـارـذـ گـوشـ دـارـذـ تـاـ مـبـادـیـ سـطـورـ
رـاستـ دـارـذـ، جـنـانـکـ *ـهـیـجـیـزـ درـ اوـلـ سـطـرـیـ نـتوـانـ اـفـزوـذـنـ، مـسـتـوـفـیـانـرـاـ
عـادـتـ اـسـتـکـ بـیـاضـیـ *ـبـاخـرـ سـطـوـرـ نـامـهـ باـزـ گـذـارـنـدـ تـاـ اـگـرـ درـ اـثـنـایـ
نـامـهـ حـسـابـیـ نـقـشـ بـایـدـ کـرـدـنـ بـارـزـ رـاـ جـایـ بـوـذـ، بـسـ درـانـ حـاشـیـتـ
هـمـ رـاسـتـیـ نـگـاهـ دـارـذـ

نوزدهم

هر نبشه کی تمام کرد باز فرو خواند و تأمل کند تا اگر در خط و لفظ خلی بود اصلاح^{*} ان از حک و الحاق بکند و این نکته را خوار نگیرد > b < 62 کی بسبب این خللها افتادست دیران را

پیشتم

جون نامه را طی کنند بیاض سر نامه را دو تا بشکند، جنانک سر کاغذ بر سر الفهاء تسمیه نشینند تا جون عنوان نویسد بر ظهر وی دو تو نبشه شود و نشان ازان بر عنوان بیذا نیاید

پیست و یکم

«توقیع» و این رسم خداوندان فرمان است و توقع بردو گونه^{*} اید یکی برای نشان بود، یکی برای فرمان؛ *انک برای نشان بود^{*} کلمه بود در حمد ایزد تعالی، جون «الحمد لله على نعمه» – یا – «حسبی الله وحده» و *آنچ برای فرمان بود فصلی بود موجز کی بر همه مقصود نامه مشتمل بود و بیان نامه در اثنای سطور نویسند. و باید دانست کی «نامه»^{*} ان نبشه را خوانند کی مسافتی دور فرستند و از جند نوع سخن درو تقریر کنند و تاریخ و عنوان دارذ.

15 در حاشیه باشاره و فایده^{**} «و خطاب و مفاوضه همین معنی دارد، انک در مواضع تعظیم استعمال آن لایق ترست» || 16 - 15 در حاشیه: «فرق میان نامه رقمه آنست کی نامه را تسمیه و عنوان و تاریخ باشد و در رقمه کاتب نام خویش در اثناء خن یا در آخر نویسند و بجای تسمیه این کلمات نویسند الحمد لله العزة لمولیها، المعین، هوالكاف، هوالمستین و مانند آن» ||

و «رقهه» * ان نبشه را خوانند کی مسافتی دور در میان نباشد و باریک مقصود بیش مشتمل نبود و عنوان و تاریخ ندارد .

و «ملطفه» * ان نبشه را خوانند کی سرّی نازک درو باز نموده باشند و مقرّط بر کاغذ باریک نبشه و بعنوان ملطف کرده [تا جشم کسی بحیله بر مطاوی آن نیفتذ]

و «مواصفه» [نبشه ایست کی خدمتکاران مخدوم خوش را حکم حجّت باز دهند کی اگر از من * جرمیه حاصل گردد غرامت آن بکشم

> و < «تذکره»] * ان نبشه را خوانند کی خدمتکاری بمنعم نویسد مشتمل بر چند مهم ، هر یک را فصلی علی حده نبشه و بیاضی باخر آن فصل گذاشته تا جوابِ هر مهمتی بر عقبِ * ان مهم بنویسد .

و «موامرہ» آن نبشه را خوانند کی مخدوم جند مهم بفرماید و تفصیلِ * ان بر درجی ثبت کند تا خدمتکاران بر حسب آن می روند .

و «قصه» آن نبشه را خوانند کی رعیت سلطان و والی بردارند در عرضه کردن حالی یا حاجتی

و «منشور» و «مثال» و «طغرا» نبشه سلطانی را خوانند ، الا * انک «منشور خاص» * ان مثال را خوانند کی بتفویض عملی بود و «طغرا» <ء> خاص » * ان مثال را خوانند کی سلطان دهد > ⁶³ و «مثال» همه نبشه ولاء را شامل است .

4 - 5 [تا جشم نیفتذ] در حاشیه باشاره «خ» (= نسخه) || ٩ - ٦ [نبشه ایست «تذکره»] در حاشیه باشاره «، صبح» ||

16 - 17 در حاشیه «منشور مثالیست از دیوان انشا که بتفویض عملی از اعمال صادر کردد و بتوقیع پادشاه و حکما کی شموس سپهر تجارت اند موقع باشد ، کفتد المناشير مناسن و المقطعون مقطعون ، الحق حکمتی بلین است هم لفظی فصیح و هم معنی مليح (مصاحف الرسائل) » .

فصل

چون از مراسم عنوانات برداخته * امذ کنون بیان کنیم کی سیاقتِ سخن در نامها جون بباید

بدانک مدارِ دیبری بلک مدارِ * سخن گوی بر سه رکنست یکی شناختنِ معنی و تصور کردنِ * ان بتمای ، دیگر بدست آوردنِ الفاظی کی بر معنی ساخته باشد جنانک با مقصود برابر بود ، اگر معنی او از مقصود زیادت شود >.....< ، سوم کاربستنِ * ان الفاظ و بیوستنِ سخن جنانک بروشن ترین وجهی بر تمای مقصود دلالت کنند و هنر و عیبِ سخن درین سه رکن بینا آید

اماً معنی : باید کی از اول مقصودهاء نامه را بجملگی در فکرت آرد و جون بقلم بیوست در هر معنی کی شروع کنند تا بتمای بیان نکند بدیگری انتقال نکند و بعضی ازین مقصود و بعضی ازان بهم بر نیارد و اگر در میانه سخن معنی دیگر را با سخن خویش اتصالی بینند ، اگر سخن را ازان قوئی نخواهد بود * ازرا بیگانه شهارد و دامن بذان باز نزنند و اگر قوئی بود بطغیل و تبعیت سایه بران افکند و طرف ازان بر سبیلِ حشو بمدِ سخن خویش آرد جنانک فایده بیان بیفزاید و از سخن اول بیرون نشود ، و چون مقصودی تمام کرد بمقطعی ازو بیرون شود کی با مطلع سخن دوم بیگانه نباشد و اگر بهیج حال خویشی نبینند میان هر دو معنی بیتی یا بمثلی یا حکمتی از سخن اول بیرون شود * انگاه بر سبیل استیناف * ان سخن دیگر آغاز کنند ؛ و اماً الفاظ را هنر و عیب در دوجیز نگاه دارند یکی در الفاظ مفرد ، دیگر در بیوستنِ مفردات بایک دیگر ، اماً لفظهاء مفرد را

باید کی در نامه، بارسی جز بوقت ضرورت و بقدر حاجت بکار ندارذ و انج
 بکار دارد، از بارسی و تازی، برهیز ذ تانه رکیک و ناخوش بود و نه غریب
 و نادر، بلک میان این دو طرف الفاظی هی گزینند سهل و عذب و متداول
 و هر لفظ کی اصحاب دیوان یا اهل روزگار >^{b 63} < بر معنی بکار
 داشتند هر جند در وضع حکمی دیگر دارد، اما متابعت استعمال کنند کی
 عرف بر وضع مقدم بود، جنانک در دیوان «مطلوبت» «شکنجه» را خوانند
 و در وضع لغت «تقاضا» را و مانند این

و بدانک رکاکت لفظ بجند جیز بود یکی کی بفال ندارند جون
 «فروشد» و «باز بس ماند» و «نماند» و مانند این و درین نوع جنان
 بسنديذه بود کی *گوی «سوی نشیب رفت» و «عنان از ایشان
 باز کشید» یا «بمهمی توقف کرد» و «سبری شد» و انج بذین
 ماند، و دیگر بدانک لفظ در وضع خویش زشت بود، جنانک
 از مهمتری عبارت نکنند کی «گرسنه شد» بلک گویند «طیعت
 تقاضاء غذا کرد» و از نجاست عبارت نکنند بنام خاص او،
 بلک گویند «*فضله کی مدد بنت را نشاید» و مانند این،
 و دیگر بدانک لفظ در وضع خویش از معنی قاصر بود بس
 وجه *ان بود کی حقیقت اورا بگذارند و مجازی بکار دارند،
 جنانک عالمی را بسیاری علم بستایند، اگر گویند «بسیار علمست»
 بذان مبالغت نباشد کی گویند «فلان در علم *دریای است بی معبر»
 و قاعده سیاقت آن است کی هر جند مجاز واستعارت بیش بکار برده شود
 سخن بسنديذه تر و بلند تر آید؛ و بدانک بسیار معانی است کی در زبان
 بارسی ازان عبارتی نیست و همانا بودست ولکن مندرس شدست

بسبب استعمالِ تازی ، جی دلالتِ تازی تمام‌تر است و همین‌دون بسیار
بار سیهاست کی بسندينه و متداول است نزدیکِ خواص و بکار بردنِ آن
در شعر و ترسیل خوب آیند ، جون

گُرد	مبارز	خدای تعالی	یزدان
داور	حاکم	فرشته	سروش
داوری	خصوصت	*اسهان	سبهر
دوذه	وتیار و تخمہ	نژاد	باختر
میهن	خاندان	مغرب	خاور
هنر	نیکی	ستاره	اختر
آهو	عیب	زحل	کیوان
ویره	حالص	مشتری	برجیس و او رمزد
سگالش	تدبیر	مریخ	بهرام
جايِ عاریتی	سبنج	زهره	ناهید
بسیج	شگردن سفر را	طارد	تیر
بدرام	خوش	*افتاب	< خرشید و مهر : ۶۴a >
رام	فرهخته	باذشاه	حسرو
بزمان :	نعمگین	سلطان	خداگان
بذوس	طمع	تاج	دیهم
همداستان	موافق و راضی	تحت	گاه
داستان	مثل	لشکر	سباه
اندرز	وصیت	سباه سالار	سبهد
بروْهیدن	تفحّص کردن	سالار لشکر	بهلوان

ناورد	جولان	رُزف	دور ، فرو	
نبرد	کوشیدن	ستیغ	تندی بالا	
درفش	علم	ستوه	کم *امدن	3
کیفر بردن	عاقبت بذ باز بردن	خامه	قلم	
باداش	مکافات نیکی	نوك	سرنای ، سر قلم و نیزه	
باداشن	مکافات بسندی	و جز *ان		
جشن	مهمنی بزرگ	بدیره	بیش بازشدن	
گشن	انبوه	بوزش	عذر خواستن	
نویذ	وعده	یال	بر و دوش	9
مرژده	بشارت و خبر خوش	بارگی :	اسب نشستنی	
فرجام	بیرون شدن کار	ستان	ساخت	
انجام	تمام شدن	یشك	نیشت	12
			این و مانند *ان .	

واما در بیوند سخن باید کی در هر مقصودی *انج مهم ترست
 مقدم دارد و بر عین مقصود نص نکند تا نخست *مقدمه
 بتشبیب در افتتاح سخن نراند و تشبیب را جنان سازد کی ازاویل
 کلمه روی بمقصود دارد و *ان وجه بر تدریج می افزاید ، تا *انگاه کی
 بتخلص انعامد جنانک اگر مقصود تهنیت خواهد بود بیان
 نعمتها <ء> خذای تعالی کند و بشکر خواند تا بخلاص آن نعمت را
 بیان کند و تهنیت گوید ، و اگر تعزیت خواهد بود از عدل ایزدی
 سخن بر دارد و فواید بلاها بر شمارد و با صبر خواند تا بخلاص ازو

بیرون آید و بمقصود بیوند و در جمله در هر بابی سخنهاست کی در خور _۱ ان
واقعه باشد > _{۶۴ b} < طریق _۲ برزذ کی _۳ انج _۴ در تشبیب تهنیت بکار دارد
بگشایش _۵ دل و شادمانگی راه دارد و _۶ انج _۷ در تعزیت بکار برذ
باندوه خوارگی و درد _۸ دل راه بود.

و در نامه هرج _۹ گوید بحد گوید و هر مقصود کی بیان
کند مفهوم و روشن گرداند و هرج _{۱۰} بلطفی کوتاه بران وقوف
افتذ دراز نکشد و هرج _{۱۱} بلطفی کوتاه مفهوم نشود کوتاه
نویسد ولکن دران شرح وبسط طریق هویناتر و بمقصود نزدیکتر
اختیار کند و سخن _{۱۲} *اسان را شرح ندهد و سخن _{۱۳} دشوار را مبهم
فروونگذارذ و جون ابتدا بثنا کرد مثلا بشکایت نشود و جون
ابتدا بشکایت کرد بثنا انتقال نکند و اگر _{۱۴}*جای حاجت افتذ هر دو
اسلوب گفتن بر میانه رود و نه در ثنا و نه در شکایت
غلو نکند تا سخن ناهموار نشود و هرج _{۱۵} امر بود باستقصا
نویسد و بر امثال _{۱۶} *ان بوعدهاء خوب ترغیب کند و هرج
نه بود بردع و زجر _{۱۷} امیخته نویسد و برارتکاب آن وعید کند
وبر خامت عاقبت و وبال _{۱۸} مغبّت آن تنبیه کند و هرج _{۱۹} سؤال
والتماس بود بتلطّف و جربی کند و بر احابت بثواب نویذ دهد و هرج
استعطاف بود برقت و تواضع نویسد و خبر خوش بلطفی شیرین نویسد
و خبر _{۲۰} ناخوش با خرسندی داذن بیکجا نویسد

و باید دانستن کی بیوستن _{۲۱} سخن دو گونه است یکی بیوستن
مفردات با یک دیگر و دیگر بیوستن _{۲۲} جملتها یک دیگر و این مرتبت

نخستین بایه^{*} مبتدیان است و این مرتبت دوم درجه^{*} استاذان و سخن درین مرتبت بهایت رسن و سخن سرای را اینجا بلیغ خوانند و انواع تصرف را که درین درجه بیش آید ضبطی نتوان کردن ، اما جند نکته کی در مبادی این صناعت بذان حاجت بود بیان کرده *ایند إن شاء الله وحده

اوّل باید کی بذلهاء معروف کی اهل روزگار بکار می دارند در سخن *ارذ و بجایگاه بنهذ > ^{65a} < جنانک بجای گریختن بنویسد «سر خویش گرفتم» و بجای تفضیل کسی بر کسی گویند «فلان گرد او نبیند و دو اسبه درو نرسن» و بجای مدافعت کردن گویند «شب *ابستن است» و بجای سختی دیدن از کسی گویند: «از فلان ستاره می شمارم» و بجای تماشا کردن گویند: «فلان ماہ برکوهان می زند» و مانند این و دیگر مثلهاء خوش و متناول بکار برذ در اثنای سخن جنانک همدم و ساخته باشد نه بیگانه و اندروا ، ومثل سخنی بستدیذه و کوتاه بود کی بروزگار در *واقعه گفته باشند و امروز همان عبارت بر امثال آن می رانند جنانک بجای *انک گویند «من رنج بردم تو برخوردی» مثل زندگی «مشت بشار خورد و ترف تمیم» و بجای *انک گویند: «من درین کار صاحب واقعه ام تو نظارگی» مثل آرذ کی «مرا دل می سوزذ و ترا دامن» و مانند این .

و سَدِیگر: حکمهاء مشهور بکار برذ و آن سخنی بود با کیزه کی مقصود را و جند معنی دیگر را متناول بود ، جنانک گویند «بذر مکن و بذر میندیش تا بذت نیاید بیش» و جای دیگر گویند «گزران خمرکی ناگزران فروشی» و مانند این

3

9

12

15

18

21

و جهارم استعارتِ خوب عادت کند و این عاریت خواستنِ معنی بود از *جای برای سخنِ خویش را، جنانکِ *گویی: «دستِ نیازِ خویش بدامنِ سیادتِ او مهتر زدم، تا *باقتابِ اقبالِ خویش کلبهٔ حرمانِ مرا روشن گرداند» و «نیاز» را «دست» و «سیادت» را «دامن» و «اقبال» را «آفتاب» و «حربان» را «کلبه» نباشد، این همه بعاریت خواسته آمد، اما سخن بدین عاریتها آبی و رونقی دیگر گرفت کی اگر بجایِ این گفته: « حاجتِ خویش ترا باز نمودم تا مرا تیمار داری» این رونق نداشتی .

بنجم: اشعارِ تر و *اب دار و برهکت بکار دارد ولکن نه بروجهی کی سخن گران شود بلکِ *جای کی سخت لایق بود و بر طریقی کی سبک آید و اگر یک بیت را مجال نیاود بر مصراعی اقتصار کند کی خفت < 65 b >

مرسخن را در بایستهٔ تر از شعر و *ارایش

و ششم بباید دانستن کی هرج در قلم و زفان آید از دو بیرون نیست، یا «متن» است یا «حشو»، اما «متن» *ان سخن است کی *ان معنی کی مقصود بود لی *ان فهم *نیوفتد و شرایطِ *ان گفته شد، و «حشو» *ان سخن بود کی مقصود بی او مفهوم شود و لکن او نیز بیگانه نباشد، و حشوها بر سه گونه است اول «حشو نیک» است و آن حشوی است کی مقصود را قوت دهد و آراسته گرداند و در بیان بیفزاید، و دوم «حشو میانه» است و *ان سخن را قوت و مدد ندهد و لکن سست هم نگرداند، و سوم «حشو بد» سست و *ان سخن را سست گرداند، مثالِ *ان جنانکِ *گویی «فلان بسلامت سوی خانه» خویش باز گشت، ازین حمله «فلان باز گشت» متنِ سخن است و باقی حشو، اما «سلامت» حشو نیک است و «سوی خانه» حشو

میانه است و «خویش» حشو بذست، و هم برین قیاس می باید
دانستن و از حشو بد برهیز باید کردن کی سخن را تباہ گرداند
و حشوهاه صالح در اثناء سخن بکار می باید بردن، تایان سخن
و هویزدای مقصود بیفزاید، جنانک گوید «مرا در فلان وقت
دور از ساحت شریف عارضی بود» و این «دور از ساحت شریف»
حشوی صالح است، برای *انک هم دعاست و هم اشارتست بذانک
*ان «عارض» رنجی بود و هم ثناست کی ساحت او را بشرف منسوب
می کند و این هرسه معنی را بدل *اشنا تر گردانند جنین کی دیدی

و هفتم وصف و تشییه باید کی جندان الفاظ گزیده در حفظ
و استعمال آرذ کی اورا دستگاه آن بدید آید کی <اگر> و صافی
*معركه <ء> و شکار گاهی و غلامی و اسبی و بوزی و بازی و مرغزاری
و حالی از محبوب و مکروه باید کردن صفت و تشییه *ان بکند کی
قصیری <۶۶a> نباشد و عیی نکنند و درین هر تصریق کی شروع
کند باید کی ببرهیزد از *انک معنی را کی بلطفی بگفت دیگر بار
بهمان لفظ باز گوید و همیدون ببرهیزد از *انک یک معنی را <به>
جند لفظ بیانی کند الا *جای کی بزیادت بیان حاجت بود و در لفظ
دوم *فایده نو بود.

واز سبع برهیز کند کی *ان نوعی بود از تکلیف و سخن را گران
گرداند ، الا در مقاطع سخن کی *انجا روا دارند *قرینه نهادن ،
و دیگر *جای کی بمعایبت سخن رانند، ولکن شرط آن بود کی سجهاء
همدم و متمکن بود و قلت و نا درخور نباشد

3

6

9

12

15

18

21

قسم دوم در نامها

بدانک سخن در هر بابی زیادت ازانست کی * انرا بتایی استیفا
 توان کردن و اگرجه بسیار ایراد کرده شود هنوز * آنج بماند بیشتر
 ازان بود و مقصود ما ازین رسالت نه استیعاب جمله اسالیب
 سخن است کی * ان خود در طاعتِ حصر و احصا نیاید و لکن مقصود
 * ان است کی در بیوستن سخن دری بر مبتدی باز گشاییم کی بدان فتح
 باب بهر بابی از انواع سخن راه یاود و بداند کی بر کذام نعط سخن
 می باید راندن و مراسم کتابت در آموزذ و جون این مقصود بر * آمد
 اگر توفیق رفیق باشد و طبعی زیرکو خاطر > ی < ذکی و قریحتی صافی
 و جدی صادق بود باندک ممارستی بدرجه استاذان بر سذ و جنان
 شود کی در هر حالتی کی بیش آید در هر بابی آنج باید لایق بوقت و حال
 جنانک خواهد موجز و محترز یا مبسوط و مشر > و < ح بتواند نبشن کی
 بسنديزه آید و از عیب و خلل دور بود إن شاء الله تعالى
 و جنان دینده آمد کی دو فصل در مقدمه این قسم تحریر افتذ کی در
 اصنافِ مبادی و مقاطع نامها بران شش مرتبت کی نویذ داده آمدست
 و دیگر در باز نمودن کیفیت تشییب و تخلص و انتهاء سخن بامثله
 روشن بران جمله کی وصیت > b < کرده امدست * انگاه باصناف
 نکت نامها اشارت کرده شود بر سبیل ایجاز و مقصود ازین تفصیل
 دو جیزست یکی تا نفس سخن دراز نکشد ، جی اگر در هرفنی

برین شش مرتبت نامها تحریر افتادی و در هر ^{*نامه} بر حسب آن سخن رانده شدی دراز گشتی ، و دیگر ازانک تا بارشاد نزدیک تر بود جی اگر هرچه باستی برداخته و نظم داده بیش مهاذبی مبتدی از تصرف فرو ایستادی و جون هیچ نامه برداخته بریک درج نییند بر حفظ حریص گردد و در تصرف نافذ شود و بر قیاس و اعتبار جیره و این بتخریج نزدیکتر

و بیش از ایراد این فصلها بایند دانست کی ما درین رسالت بخند جای از شرط خود بیرون می شویم و عبارتهاء متراծ بکار می داریم و اگر بر یکی کی عذب تر بود اقتصار افتادی بلیغ تر بودی ، اما مقصود آنست تا مبتدی را دستگاه عبارت فراخ شود و بهر حالی صورت این نظم بعینه کار نبندذ ، بلک تصرفی ازان خود باز ^{*ان} ضم کند و جون در تصرف آمد حذف و ایجاز برو ^{*اسان} تر از انشا و بدست آوردن عبارتی کی بدان محتاج بود و همیندون گاه گاه قرینه جند مسجع ایراد می کنیم ، اگرچه آن طریق نزدیک ما ستوذه نیست ولکن مقصود تنبیه است بران اسلوب جی وقت باشد کی بر سبیل تطرف دوستان با یکدیگر آن طریق می ^{*برزند} ، تا این جمله معلوم باشد

فصل نخستین

در مبادی و مقاطع نامهای بر شش مرتبت در سه طبقت

صدر نامه

3

طبقه اعلی

زندگانی خدایگان جهان، خداوند روی زمین، باذشاه مشرق و مغرب،
سلطان عالم، شاهنشاه اعظم در جهانداری و لختیاری و داد خشی
و کامگاری و خشنودی خدای تعالی دراز باذ

زندگانی خسرو عالم، باذشاه عادل ملک مویید منصور
مظفر در بیروزی و کامرانی و جهان گیری و شاه نشانی دراز باذ
و ایزد تعالی خشنود و یار.

زندگانی صاحب اجل سید عالم عادل، صدر عالم، کدخدای
جهان، بیشوای ملکت، وزیر شرق و غرب دراز باذ در کامرانی
و مملکت * ارایی و * داد فرمای و جهان بکام و مملکت بر نظام و بخت
مساعد و زمانه غلام و ایزد تعالی یار و نگاه دار

زندگانی امیر اسفهسالار اجل سید دراز باذ در حضرت معمور
ورایت منصور، و جرخ مطیع و فرمان بر دولت غلام و کهتو روزگار
بنده و جاکر و ایزد تعالی خشنود.

زندگانی خداوند ولی النعم دراز باذ در دولت عالی و نعمت باقی،
و ایزد تعالی خشنود - یا - در علا و بها و رفت و سنا و ایزد
- عز و علا - راضی

6

6

9

12

15

18

زندگانی مولانا <ء> اجل منعم در علو و رفت و اقبال
دولت و رضاء ایزد تعالی دراز باذ.

طبقه دوم

زندگانی سیدنا اجل منعم دراز باذ در عز باینده دولت
بر نظام و نعمت افزاینده، و اقبال مستدام و جرخ سازنده و روزگار بذرام
و بخت فرخنده وزمانه رام و ایزد – عز ذکره – خشنود

زندگانی مجلس شریف فلانی دراز باذ در بزرگی جاه و منزلت
و بلندی قدر و مرتبت و باینده گی دولت و نعمت و رضاء ایزد تعالی
هزار سال

طبقه سوم

زندگانی خواجه رئیس فلان در عز و نعمت و اقبال و رفت
دراز باذ مقرون بر رضاء ایزد تعالی
زندگانی خواجه فلان دراز باذ در عز و نعمت و سعادت * اراسته
خشودزی خذای تعالی .

خواجه فلان – اطالب الله بقاءه وأدام إلى المكارم إرتقاءه – يا –
أطالب الله تأييده وأجزل من عوارفه مزيده – يا – أدام الله توفيقه وسهّل
إلى الخيرات طريقة –

و بارسایان و ایمه همی نویسنده سلام الله سبحانه و تعالى على الشیخ
فلان و رحمته و برکاته وأدام له العز والتأييد والرفة <٦٧b> والتسلید
والحمد لله رب العالمين والصلوة على نبیه محمد و * الله أجمعین

وصف اشتياق

طبقهٔ اول

نيازمندي بنده خدمت خداوند زيادت ازان است کي قلم بيان آن رسذ و يا بشرح وييان ببيان شوذ وجون بنده بنام ونان از خدمت خداوند رسيدنست وسلامت وروز نيك از اقبال خداوند يافته باز ماندن را ازان خدمت بذختي همي شمارذ و همه بهرهاء دنياوي را بي سعادت خدمت بي دولتي بندارذ واگر نه ضرورت بودي يك لحظت سر از^{*} استان آن حضرت کي کعبه اقبالست وقبله به روزی برنداشتی شب وروز از خداي همي خواهد تا بسر آن دولت باز رساند

علم الأسرار مطلعست کي بنده خدمت خداوندي نياز مندتر ازان است کي جگر[†] تشهه بآب زلال ونبات بژمرده بصوب سحاب ، شب و روز غصتهاe حرمان بملابست خدمتی کي فرمان دادست همي گسارد و باميذ باز رسيدن[‡] ييش خدمت روزگار می گذارذ ، ايزذ تعالى بنده را خدمت خداوندي نيك خت گرداناذ و هرج زودتر بذان سعادت باز رساناذ بمنه[§]

* ارزومندي خدمت مجلس سامي — أسماء الله — نه جندان است کي در طاعت[¶] بيان آيد و خادم در مفارقت آن خدمت هر لحظتی بسالي همي شمارذ و اين روزگار از حساب عمر می نينگارذ ، دست بدعا برداشتست تا ايزذ تعالى روشنی بذيد آرذ کي خادم^{*} غصتهاe کي ازين حرمان دارذ بسعادت خدمت بگسارد و هو ولی الإجابة

طبقهٔ دوم

خدمتکارِ مجلس شریف نه جندان اشتیاق دارد بدیدارِ میمون
 و طلعتِ همایون کی زفان و قلم بکُنْهِ * ان رسن و شرح بیان دادِ
 آن دهد و شب و روز * ان جمالِ جهان افروز نصیبِ دیده و مثالِ
 خیالست و آن فرِ فرخنده انیسِ خاطر و سمیرِ ضمیر و همه * ارامِ
 دل و سکونِ >^a 68 < خاطر از تذکرِ * ان عیش خرم است کی
 دران جند روزِ ربوذه بمشاهدتِ عالم * ارایِ آن مجلس داشت کی بحقیقت
 غرّه عمر و عنوانِ مسرّتها بود ، امید بصنعِ باری تعالی فسیح است کی
 عهدِ آن خدمتکار بذان سعادت تازه گرداند و این خستگی فراق را
 برروح دیدارِ مبارک مرهم رساند ، إله ولیَّ ذلكِ والقادر عليه .

غلبهٔ اشتیاق و تحنّن و فرطِ نزاع و تعطش بذان جمالِ فرح
 افزایِ بجای رسیدن کی وصفِ واصفان بیرامنِ * ان نرسن و گوینده
 و نویسنده از شرحِ * ان عاجز آید ، وظایفِ اورادِ خود بر ابهال
 مقصور کرده ام و باخلاصِ می خواهم تا این نوبتِ بی دولتی بسر آید
 و شاخِ امید ببر آید و بختِ بر گشته از در در* اید و از بسِ * این شبِ
 فراقِ صبحِ وصال بر* اید ، مگر حرارتِ این اشتیاق بپردِ موانت
 تسکین بدیرذ و المِ این نزاع بروح مواصلت شفا یاود ، تا انسِ این
 دلِ خسته بمشاهدهٔ کریم موفور شود و دواعیِ حرمان دور و نفور
 گردد ، اللهمَّ أسمع و استَجِبِ

عهد بسعادتِ خدمت و دیدارِ جهان آرایِ راحت افزایِ آن
 دوستِ یگانه و برادرِ یکتادل و صافِ عقیدت بعید گشتنست و لوعات

اشتیاق و حرقِ تشنگی بذان جمالِ دل افروزِ خدّی کشیده کی عبارت
 بمنتهاء آن نرسد و بروازِ وهم بر بالاء آن نیازد و اگرچی درین حرمان
 گناه بر بخت نمی‌نمم و بزفانِ اعترافِ هجنتِ تقصیر و معیرتِ تشوریر
 بذمتِ خود می‌بذریم و تیرِ ملامت و تعییر در جانبِ خویش می‌کشم
 و لکن همی‌شناسم کی تدبیر سُخّرهٰ تقدیرست و سگالش بستهٰ مشیتِ
 ۳ ایزدی است و هر جند مردم بر نهتمی‌حریص نمایند و بجناحِ جدّ و اجتهداد
 در تحصیلِ آن برواز کنند تا راید توفیق عنان کشِ سعی و اجتهداد
 او نباشد بنجاح نبیوند و بمقصود نینجامد و من کهتر بمشاهده و مغاییه
 در حالِ خود می‌بینم کی اگر زمامِ اختیار از دستِ مقادیر بتوانستمی
 ۶ ربودن بذین حالِ ^b 68 < نا بسند خرسند نبودم ، دستِ نیاز
 بدعماً و زاری بر داشته‌ام تا ایزد تعالیٰ بذین آرزو برساند

۱2 بصفتِ اشتیاق مشغول نمی‌شوم کی شرحِ آن نزدیکِ من محالست
 و موجبِ املاک و مضمونِ دل و خلاصهٰ ضمیر و صفوتِ عقیدتِ
 من بران خاطرِ منور بوشیده نیست ، داند کی اگر بی‌دیدارِ او نفسی
 بر* ارم نه بر مراد باشد ، و یعلم الله کی از زندگانی* مزه نمی‌یاوم و از
 ۱5 راحت و *اسایش* بهرهٰ ندارم و اگر نه بستهٰ اقداری خویشتن را
 ازین راحت محروم ندارم ، اماً

۱8 روز نه جونان بود کی خواهد مردم
 باذ نه جونان رَوَذ کی خواهد کشته

ایزد تعالیٰ سبیلِ التقا میسر کناد هرجه زودتر و نیکوتر بمنه

طبقهٔ سوم

نه جندان اشتیاق دارم بذان جمال همایون کی در قلم *ایذ یا
بزفان شرح بذیرذ و اگرجه روزگار در مفارقت او بسختی همی
گذارم واثقم بفضل باری تعالی کی بزوذی و خوبی اجتماع روزی
کنذ بر مراد

*ارزومندی بمشاهدتِ کریم و طلعتِ مبارک او مهتر بسیار است
و شرح و بیان از تصویر آن قاصر ، امید بصنع ایزذی فسیح است کی
بزوذی اسبابِ دیدار منتظم شود

سلام بذیرذ و *ارزومندی بدیدار عزیز از حد و وصف بیرون
شناشد

سلام و تحيّت بسیار خواند و بدیدار انس خوش مشتاق داند

نارسیند نامه

طبقهٔ نخستین

بنده بجند خدمت انها کردست فلان حال و شرط بندگ در
استطلاع رای بجای آورده و مثالی نیافتست کی بقوّت واستظهار آن
در ملاbstِ *ان مهم شروعی کنذ و جون خطر آن بود کی خلل راه یا وذ
بدین خدمت دیگر بار باز نمود ، سزد از عواطفِ کریم خداوندی کی
بدانج رای عالی — أعلاه الله — بینذ مثالی ارزانی دارد ، تابنده *انرا
امام خوذ سازد و برموجب آن کمر بندذ

دیگر خادم بجند نوبت خویشن را با یاذ مجلس سامی

از روی نص عبارت معلوم میشود که درینجا یک
ورق افتاده است ||

< آن طرف استخبار کرده شده واز خردمندی و شفقت و بیداری و مناصحت او بدیع می یاوم کی از جواب غافل ماندست و در نبشتن تقصیر کرده و بدین سبب خاطر نگران همی بوده و این حروف اصدار افتاد ، جون بر مضمونِ آن واقع شود از اندک و بسیار از مهمات بشرح اعلام دهد، تا درِ آن دل مشغولی بسته شود و مددِ انتظار گستته گردد *إن شاء الله تعالى*. 6

رسیدن نامه
طبقهٔ اوّل

فرمانِ عالیِ خداوندی – أعلاه الله – بینده رسید و بر رسمِ بندگان بیش دویذ و بخدمت و شکستگی تلقی کرد و توقيعِ عالی را – زاده الله * علاً – بر سر نهاد و فرمانها کی بضمِ آن مثال داده بود بسمع و طاعت و انقیاد بیش رفت و خذای را – تعالی – سباس داری کرد و صدقه داد کی خداوند اورا مرتبتِ مثال ارزانی داشت و اهلیتِ این خدمت نهاد و بدعا و اخلاص دوامِ این موهبت می خواهد مستجاب باذ . 9

فرمانِ سامی – دام سامیاً – بینده رسید و بر شرطِ خدمت بذریه شد و بر بای آمده بستد و مواقعِ اقلام را بر سیلِ احترام ببوسید و توقيعِ رفع را بر سر نهاد و بر دل و دینه مالیذ و خذای را – تعالی – بر تزايدِ دولت و تضاعفِ اقبالِ خداوند شکرها گفت و دوام و زیادتِ آن مواهب خواست و فرمانها را کی بذان اشارت رفته بود بفرمان بُرداری میان بست و بر قدمِ امثال بایستاد کی از بای ننشینند تا *انجِ مثال یاقافت باقبالِ خداوند تمام نگرداند 15

امثلهٔ خداوندی — آسماها الله — مخادر رسانیدند بتاریخ فلان نختم
 و نشان خداوند و مطلع^{*} ان سعود را فال فرختنده و طالع میمون شمرد
 3 و لوازم خدمتکاری و هواخواهی در بذریقتن و بذریه رفقن تقدیم کرد
 و مواهی کی ارزانی داشته بود از نواخت و ایجاب بر قضیت کرم
 و بندنهنوازی وجاکرداری خود فرموده بود >^b ۶۹ < والا خادم را
 6 سابقه استحقاق نیست، وازان موهبت تاریخ روزگار خود ساخت
 و فخر خویش و ذخیره اعقاب خود شمرد و در دعاء خیر افروز،
 تا دولت و اقبال خداوند هر روز بزیادت دارد و بنده را توفیق دهد،
 9 تا مخدومتاء بسنديذه مستحق مزید اعتقاد خداوند خویش گردد

طبقهٔ دوم

خطاب شریف رسید و امداد فخر و شرف رسانید و جون تاج
 12 فخر بر سر نهادم و جون برات امان بذان بار گرفقم و جون بیراهن
 یوسف بر دیده مالیدم واز نازش و افتخار بر بالیدم و بمورد آن جون
 دل هراسیده ببرد امان بنازیدم واز تودّدی کی تحریر کرده بود
 15 نسیم روح روح گرفقم واز تلطّنی کی *بر زیده بود شمیم ریاحین
 صدق یافتم و بنوازیها کی در بیان آورده بود خرم و شاذمان گشتم ووصول
 آنرا از حسنات روزگار شمردم و خذای را — تعالی — بنعمتی کی براستای
 18 من کهتر کردست خدمتکاری او مهتر شکر گفتم و در خواستم تا جنانک
 ارزانی داشتست مستدام باذ

خطاب کریم بل مثال شریف رسید موشح خط دلربای،
 21 مزین بالفاظ روح افزای، ازان جهت جون روضه رضوان وازین

12 بر بالیدم N || 16 بنوازیها N بنوازشها (?)

جهت جون معجزه و برهان ، مشحون بکرم عهد و لطایف
 مردم ستانی واز ورود آن خلعت افتخار بوشیدم و نام مبارک اورا
 بر سبیل اکرام و احترام ببوسیدم و دیده جهان بین را کی بنادیدن
 * آن حمال خسته بود و برمد هجران تیره گشته بمعطالعت آن خط
 مليح سُرمه، سرور کشیدم و بر هر حرفی هزار آفرین خواندم و بر هر
 * نکته بدیع و لطیفه غریب تأملی مستائف کردم و بیاقن خبر
 سلامت و شنیدن بشارت استقامت آن جانب — حماها الله — شاذی
 تمام نمودم و اعتداد و افتخار افزودم و ایذرا — تعالی — شکر و سباس داری
 ۹ کردم و دوام و زیادت خواستم و هو یسمع و یحیب .

< ۷۰a > عزیز و گرامی نبشه او کی تاج سر و سرور دل
 و نور جشم و راحت روح است بذین کهتر رسید با جندان تودد
 و مهتری و دل نمودگی و مردم ستانی ، موشح بالفاظ بدیع و معانی
 غریب و بخواندم و بر مضامون هر *نکته، ازان واقف گشتم و ایذرا
 — تعالی — بر سلامت آن بنیت سیادت و مهتری و بنیاد فتوت و سروری
 شکر گزاردم و بر انتظام امور والتیام مصالح او سباس داری
 ۱۵ فروذم و دوام و زیادت *ان خواستم

بزرگوار نامه و مسلی نبشه او مهتر بمن کهتر رسید و موقع
 * آن جون نخت بیدار گشته بود و روزگار مساعد شده و دولت
 بر گشته باز *امده و جرخ ستهنده بساز آمده و این اتفاق خوب را
 همواره جشم همی داشتم و از خدای تعالی بداعا <ء> شب همی
 ۲۱ خواستم واز وصول *ان تاجی بر فرق افتخار نهادم و طرازی
 بر کسوت روزگار کشیدم و بدیع نیاقم ازان فضایل ستوذه و شمایل

گزارده حقوق مودت را رعایت کردن و مواجب مرد را گزاردن
و حقوق فوت قیام نمودن، ارجوک جنانک خواندن خط مبارک
بنازیدم بدیدار^{*} ان جمال نیک نخت شوم هرج زودتر

طبقه سوم

نبشته عزیر^{*} ان دوست و برادر رسید و بوصول^{*} ان شاذیها
متصل گشت و بر مضمون^{*} ان وقوف افتاد و بسلامت او حمد باری
تعالی گزارده آمد

نبشته ائیس او دوست رسید و امداد سلوت و مسرت رسانید
وایزدرا – تعالی – برسلامت^{*} ان نفس نفیس و استقامت احوال
او شکر گزاردم و سباس داری نمودم

نبشته عزیز رسید و بوصول^{*} ان قوت نفس و مادت انس
یفزوذ و بر مضماین آن واقف گشتم و بیاقن خبر سلامت او اهتزاز
و اعتداد افزودم و تبَجَح و ارتیاح نمودم و حق را – تعالی – سباس
داری کردم و دوام و زیادت او خواستم

در سلام

تشریف سلام کی ارزانی داشته بود رسید و خدمت و دعا مقابل
کردم و حظ شرف > b 70 < و افتخار حاصل کردم وازان مکارم
بدیع نیاقتم

سلام او برادر خواندم واز مادت^{*} ان شمیم نصح و شفقت یافتم،
خوشی جون بوی او لابل جون خوی او از بهار تازه نسیم ستد و واز

عنبرِ ناب بُوی ربوذ و بیاقتنِ *ان منیت انس افزوذم و ابتهاج نمودم
و بشفقتِ او معترف شدم کی طریقِ حریت *اباذ کرد و دلِ من
بسلامی شاذ کرد ، همیشه خرم و دل شاذ باذ و نیکو حال

تفضیل کرده بود و کرم ، تطوّل *برزینده و مرا بسلامِ خویش
عزیز کرده و بتحیتِ خود اکرام فرموده منتِ *ان موهبتِ سنی
تقلد کردم و زفانِ شکر بگشاذم و صدقه دادم و خنای را — تعالی—
بر نعمتِ اخوتِ او شکر گزاردم و اضعافِ آن تحیت و سلام و دعا
و آفرین می گویم

دل نمودگی

طبقهٔ اوّل

بنده اگرچه بمعرفتِ خداوند بهره مند نگشتس است از انسباء دولت
و اغذیاء نعمتِ خداوندست و در سایهٔ معدلت و انصافِ او ببردِ امن
و امان رسیده و از حسنِ ایالت و سیاستِ او لذتِ سلامت یافته
و طعمِ عافیت جشیده و این نعم از نتایجِ دولت و ثمراتِ اقبالِ خداوند
می داند و قدرِ *ان شناسد و شکر <و> سباس داریِ او در خلوت
بدعا<ء><ء> صالح همی گزارد و در حافل و مشاهدِ خیر بثنا<ء><ء>
فایح نشر همی کند ، « واماً بنعمة ربک فحدّث » و باخلاص و ابتهال
ثبت و استقرارِ آن دولت و دوام و استمرارِ *ان اقبال می خواهد
مستجاب باذ

بنده اگرچه در مجلسِ خداوند شرفِ معرفت نیافتست پروردۀ

۱۱ انسباء انشاء N || ۱۷ « واماً ... خدث » قرآن ، سوره الضی

نعمت خداوندست و غرس اقبال اوست بل کی جیزی است در صحن بوستان خداوند بر رسته و در بر تو اقبال او نشوونما یافته و از شرب تریت او بر بالیذه و مدد عدل و نصفت او همایت برومندی رسیده و ثمره دوستداری و دعاء خیر بر^{*} اورده و شکر^{*} ان موهبت ثناگوی در مجامع خیر نا خلائق میگویند و حق^{*} ان نعمت در وظایف اوراد بدعا همی گزارذ مستجاب باذ

71a > اگرچه خادم توفیق خدمتی نیافتست و سابقه معرفتی ندارذ بردواام مفاخر آن بزرگ از دور و نزدیک می شنیدست و آثار مکارم او بر صفحه احوال شاکران می دیده ، تا دل و جان بر دوست داری وقف کرده بودست و در غیبت بدعا خیر و ثناء نیکو هو اخواهی و دوستداری همی^{*} بر زینه واز خدای تعالی همی خواسته تا آن دولت را کی دولت^{*} فضایل است برنظام دارد و آن اقبال و سعادت کی اقبال سیادت و مرتوت است مستدام دارد

خادم مواحب مولانا بر خویشتن می بیند و نعم او بر استای خویش می شناسد کی در اقبال خداوند بنام و ننان رسیدست و در بناه خدمت او جاه و حشمت یافته و در سایه حرمت او برده تجمیل بر روی خود و عشيرت خود نگاه داشته و از شماتت اعدا و معاندت حوادث در امان شده و بذین سبب دوستداری و هو اخواهی او بر خود فریضه کردست و بیوسته با حملگی در بستگان خویش بدعا خیر مشغولست ، تا ایذ تعالی این موهبت بزرگوار را از زوال و انتقال در امان دارد منه .

طبقهٔ دوم

هر جند انساطی نبودست و معرفتی مؤکد نگشتس ، امّا
 3 بر دوام استخبارِ جانبِ رفع می‌کرده‌ام و از احوال بر می‌رسیده
 و جون خاص و عام را بشکرِ ایادیِ او رَطْبُ اللسان یافته‌ام
 6 دور و نزدیک را بنشرِ محمد و ذکرِ معالیِ او یک کلمه دیده
 دوست‌داریِ او شعارِ عقیدتِ خود ساخته‌ام و بر موافقتِ اهل
 روزگار صدقهٔ اجماع و اتفاق داده و دل برکهتری و هواخواهی
 9 او هاذه و تازنده‌ام بمناظمِ اسباب و سعادتِ آن جانب یازنده‌ام
 و بر قدمِ دوست‌داری ایستاده و از مواجبِ انسانیت می‌شارم کی
 آن مکارم را دعا گویم و بران فضایل آفرین کنم ، خواستم کی ازین
 اعتقاد بی *آگاهی نباشد و مرا ثنا گستر و مناقب خوانِ خود شناسد
 12 إن شاء الله وحده

همیشه تنسمِ رواجِ ^b₇₁ < اخبار و تفحصِ مصالحِ احوال
 آن مهتر می‌کنم و بذانجِ تازه شود از انتظامِ امورِ او شاذمانه می‌باشم
 15 و دوامِ زیادت می‌خواهم

بیوسته اخبارِ مبهج بر می‌رسم و بذانجِ نو می‌شود از بشارتِ
 سلامتِ *ان قالبِ فتوت و بنیتِ لطفت و مروت و استقامتِ احوالِ
 او واستمرارِ قضیتها بر سرنِ مراد شاذ و خرم همی باشم و شکرِ
 18 خذای تعالی همی گزارم و می‌خواهم تا باینده و بر زیادت دارد بنه
 دائم بر سانِ اخبارِ آن جانب همی باشم و بیشارتی کی یافته شود از
 21 اسبابِ سلامتِ ار و اطرارِ قضایا بر سرنِ استقامت شاذی و نازش

همی نمایم و بر دعاء خیر متوفرم، تا باینده دارذ مقرون بزیادت مواهب
ومصون از حوادث و فوایب بمنه وجوده

طبقهٔ سوم

بیوسته دل بجانبِ وی نگران باشد و از آیندگان اخبارِ سار او
می برسم و ازانج تازه شود از سلامت او بهرهٔ شاذی بر می دارم
بیوسته احوال اورا برسانم و دیدار عزیز اورا خواهان و بدانج
بیوسته شود از اخبار سلامت و انباء استقامت خرم دل و شاذان
همواره دل بذان جانب باز می نگردد و احوال بر می رسم و برسلامت او شکر می کنم

پرون شدن از نامه

طبقهٔ اول

شرط بندگ بود این حال انها کردن و رای عالی در *انج فرمایند بلندتر

بنده راجب دید مجازی این حادثه بمسامع شریف خداوند رسانیدن و خداوند بدانج بیند و فرمایند عالی رای تر.

خدم واجب دانست خداوند را ازین حال بر رسانیدن و رای خداوند صایب تر در *انج اشارت فرمایند

از حکم خدمتکاری لازم بود کیفیت این حال باز نمودن و صورت حادثه بر رای سامی عرضه کردن، تا *انج رای بلند او اقتضا کنند می فرمایند و خدام را > 72a < بجوابی مثال دهد تا بر حسب آن کمر بند

طبقهءُ دوم

کهتر خواست کی از مجازی این حال اعلام دهد تا *انجِ از قضیتِ
کرم و سیادت *ایند می فرماید و هرج رای شریف بینذ صواب تر
حقیقتِ حال نموده شد ، هرج از بزرگی اقتضا کنذ بصواب
نژدیکتر و نظر او در *انجِ فرماید تمامتر
خواستم این جمله تصور کنذ و کهتر را متطلع نبشهاء خود
دانذ و منتظر ایستاده تا *انجِ اشارت کرده باشد بر موجب *ان می روزد
ورای منوار او روشن تر .

طبقهءُ سوم

این حال شرح دادم تا نیکو تأمّل کنذ و ازانجِ نماید مرا
*اگاهی دهد

بایند کی این جمله تصور کنذ و جد شناسد
این جمله حقیقت شناسد و از موجب این نگذرذ

وصیت
طبقهءُ اول

سزذ از بنده نوازی خداوند کی مثالی ارزانی دارذ مشتمل بر *انجِ
درین باب فرماید ، تا بنده بفرمان برداری میان بنند
زیبد از کرم خداوندی کی حاجت بنده بنجاح مقرون گردانذ ،
تا ثوابِ *ان جهانی و ثنا < ء > این جهانی بذان متصل شوذ
امید دارذ خادم کی *این ملتمنس را باحابت مقرون گردانذ ، تا
بدعاء خیر مقابل کرده شوذ

جشم دارذ این خدمتکار کی بالتماسی کی کرد و حاجتی کی بر داشت
ازان مکارم نومید باز نگردد ، تا مثبت و محمد حاصل آید و دعاء
خیر و ثناء حمیل واجب شود و خدمته بسنديذه مقابله بود

3

طبقهٔ دوم

توقع کنم من کهتر کی بذین انبساط معذور دارذ و مقصودی کی
نموده شد تمام کرده و برداخته باز رساند ، تا بثواب و ثنا بیوسته
گردد

جشم دارم کی بذین مbastط ملامت نفرمایند و التماسی کی کرده شد
بدرد سر ندارذ و در اتمام آن بر قضیتِ کرم و فتوتِ خود بروذ ،
تا منت و محمد حاصل آید

9

طبقهٔ سوم

> b 72 < تا این حمله حقیقت شناسد و در اتمام این مهم اثر
کفایت ظاهر گرداند تا ب موقع احمد و محل ارتضا افتاد
باید کی برین حمله بیش گیرد و ازین نبشه عدول نماید و از
قضیت این خطاب نگذرد ، تا بسنديذه آید — یا — باحمد مقرون بود
تا ثمرهٔ مناصحت بیاوذ إن شاء الله تعالى

12

از حکم این نبشه نگذرد و تجاوز نماید و از مخالفتِ قضیت
آن برهیزد ، تا از وحامتِ عاقبت و وبالِ خاتمت رسسه باشد

15

18

نامه در خواستن

طبقهٔ اول

- بنده متشمرست و ایستاده فرمان برداری را ، تا بدانج^{*} مثال 3
یاوز بسمع و طاعت بیش روز
- بنده ایستادست و مسان بسته مثالهای خذاؤندی را ، تا در *انج^{*} 6
فرمایند انقیاد نمایند و در وظایف شکر و دعا بیفزایند
- خدمتکار او جسم نهادست فرمانهای شریف تشریف فرمایند و با امر 9
و نواهی خود بزرگ گردانند ، تا بفرمان برداری مبادرت نمایند و بوسع
و طاقت در سمع و طاعت بکوشند
- خدمتکار او جسم نهادست فرمانهای شریف را ، تا بدانج^{*} تشریف 12
یاوز در امثال آن میان بینند و شرط خدمتکاری در طاعت داری
تقدیم کند

طبقهٔ دوم

- کهتر نبشهاء کریم را منتظرست و متوقع و اوامر و نواهی را مترسید 15
و متطلع ، تا بدانج^{*} اشارت یاوز قیام کند و از ذخایر غنایم شمارد
و با تمام آن مسارعت نمایند
- الناس می کنم کی در مستقبل امثله شریف متواصل دارد و تصریف^{*}
من خادم بر قضیت اشارت خود متواتر ، تا بسمع و طاعت تلقی کنم 18
واز نازش سر بر آسمان سایم و بر اقران تفاخر نمایم
- می درخواهم کی به وقت خطابهای کریم متواصل دارد و خدمتی را کی 21
شایسته بینند بفرمایند ، تا مجھود کهتری در تمام آن بذل کنم و در

جستنِ رضاء او مسارت نمایم و از فرایض و لوازم > ۷۳^a < شماره

نبشتهاء کریم بیوسته دارذ مشتمل بر سوانحِ مهمات و لوازمِ اشارات،
تا بدانچ اقتراح کرده باشد افتخار نموده شود و شرفِ اعتداد حاصل *ایذ،
تا اتفاقِ دیدار افتاذن من دوست را بعیزیز نبشهاء خود اکرام فرماید
و عیشِ من بفرمانها <ء> خود بذارم گرداند، تا نازش و سرورم بیفزاید
واز افتخار فرقم بر *اسهان رسد.

طبقهٔ سوم

واجبست از حکمِ دوستی کی بیوسته می نویسد و رسومِ مودت
بمکاتبت احیا می کند و طریقِ کرم می سبرد و انج نو شود و حادث گردد
از سوانحِ اوطار و عوارضِ مهمات اقتراح می کند، تا در اتمامِ آن
رضاء او بجویم و شرطِ دوستی در متابعتِ *ان تقديم کنم
بایذ کی نامهاء شاذ کننده بیوسته دارذ و انسِ من بشرحِ احوالِ
خود بیفزاید و مرادی کی بود در خواهد، تا بمنت مقابل کنم و برهمه
مهمات مقدم دارم.

به وقت نویسد و مرادی کی باشد التماس کند، تا تمام کرده آید
بایذ کی بر دوام نویسد و احوال نماید و بدانچ حاجت *ایذ
رجوع کند و مدد خواهد تا اتمامِ *ان واجب شناخته آید راهنم بذان
فریضه دانسته شود

بایذ کی بدلِ قوی بذان مهم مشغول شود و بهمه *نیکوی از
جهتِ من واثق باشد و بهرج احتیاج افتذ مدد خواهد، تا اهتمام نموده
شود والسلم

3

6

9

12

15

18

21

فصل دوم

در بیان تشیب و تخلص و کیفیت آن

از طبقه اول

آفتاب عدل و انصاف خداوند بر همه عالم تافتست و از آثارِ
عواطف او خاص و عام بهره یافته و جون شرط استحقاق عنایتِ
خداوندان ضر و مسکنت و بیجارگی و درمانندگی است و بنده خود را
در غایت عجز و نهایت فرمانندگی می بیند بذین سبب خویشن را مستحق ترین
کسی داند مر عواطف کریم را، حال بیجارگی خود باز نمود، سزد
از دادگستری <۷۳> خداوند کی بذین بنده ببخشاید و بینظرِ
رأفت ملاحظت فرماید، تا بنده در دعاء خیر بیفزاید

جون ایزد تعالی خواسته باشد کی *بنده را برگزیند و بر
جهانیان فرمان روا گرداند، آیت عنایت در ترتیب کار و تقویت روزگارِ
او بر عالیان خواند و رایتِ رعایت او از کیوان در گذار و آثار هدایت
و کمالِ کفایت او بر صفحات روزگار نگارذ و بانوارِ عدل و انصاف او
بسیطه، مالک را بیاراید و <به> *اثارِ فضل و الطافِ او اقطارِ عالم را آباد
دارد و خردمندان را بندای لطف بطاعت و دوستداری او خواند و اهلِ
زمانه را بروزگار میمون و ایام همایون او ملابسِ امن و امان بوشاند
واحرار و *از اذگان را در سایهِ اقبال او بنام و نان رساند و ضعفا
و درماندگان را بنظر شافی او فریاد رسند، جنانک خداوند را بذین
فضایل مخصوص گردانیدست و ایام دولت اورا بذین مکارم و فواضل
بیاراسته، لا جرم احرار زمانه حلقهِ رق او دارند و اربابِ فضل

و استحقاق خویشتن را بندۀ و خدمتکار او می شمارند و بزرگان زمانه
 بکهه‌ی او نازند و سعو د فلک با محاری اقلام او سازند و حظوظ
 و سعادتها در موکبِ جاکران او تازند و مصلحان در اوراد < و >
 3
 وظایف دعاء او گویند و بیجارگان از نوایب با درگاه او بویند
 و درماندگان شفاء در زمانه از احسان او جویند و این خادم
 * دعاگوی است از اهل بیوتات فلان ناحیت در دست حوادث متحسن
 6
 گشته و مصادمات روزگار کوفته و شکسته شده ، از دست زمانه
 بی فریاد بناه با درگاه خداوند کرد ، زیبد ازین مکارم اگر باقبال
 9
 او از حجاب حرمان خلاص یاود

حضرت خداوند قبله^{*} اقبالست و کعبه^{*} امالست و ملجاء ضعیفان
 و مفزع ستم رسیدگان است و خادم دعا از وفود عنایت و طلبه^{*}
 12
 حمایت است رحل اضطرار بساحت اقبال خداوند بهزاد و در جوار زینهار
 و کرم او آمد و در بناه مخیم سیادت < ۷۴ > او نزول کرد
 ظلامه^{*} کی از ستم زمانه داشت بدین حضرت رفع کرد ، امید دارذکی
 15
 ازین دریاء مکارم قطره^{*} نصیب یاود

طبقه^{*} دوم

جون ایزد تعالی یکی را از احرار عالم بنظر عنایت
 مخصوص گرداند و اسباب سعادت و سیادت اورا جمع کنند راه توفیق
 18
 برو گشاده شود ، تا مصالح وضعی و شریف قیام همی نمایند و باحوال
 دور و نزدیک اهتمام می فرمایند و بذان و سیلت دلها را بدوستی او کشد
 و همت‌هارا با هواخواهی ارخواند و اسرار را بر دعاء خبر او وقف

گرداند ؛ جنانک فلان — ادام الله معالیه — کی براہل زمانہ سرافراز است
و میان اقران جون ماہ از ستارگان ممتاز است و اخبار مناقب و مآثر
او باطراحی عالم رسید است و *اثارِ فواضل و مکارم او دور و نزدیک
شناخته تا برکت آن خصال ستوده رفیع و وضعی و شریف و ضعیف
 بشکر و ثنا <ء> او رطب اللسان اند و *از اذگان در دوستی او یک دل
و یک زبان ، ومن کهتر ازان زمرة ام کی دل و جان بر هوای خواهی
او موقع دارم و ازان طایفه کی دوستداری او از دیانت شمارم و همیشه
اسلاف خودرا بدین مذهب یافته ام و این کرامت میراث حلال
گرفته با جندین مواد و وسائل ، زیبز اگر از بر تو خوشید عنایت
او بی بهره ننمایم

اگر جند قُضاتِ عقول و حکام تجارت صفت اجماع داده اند
و دست اتفاق بسوذه ، بر *انک اولادِ ادم را دوستی مال و جاه
در طبیعت مرکوب است و با طینت و جلت سرشته و مزوج ، اما طلب
مال و مقدرت و جویندگان جاه و منزلت متفق اند بر *انک جود از
بخل شایسته تر و جاه از مال بایسته تر ، تا طباع خردمندان با مسرفان
*اشناتر ازان کی با مسکان و خداوندان همت ذخایر وافر و نفایس
اعلاق و ضرایب اموال بدل کنند در اکتسابِ حرمت و منزلت و اقتداء
جه و مرتبت ، و اگرچی فضیلت و محمدت مر سخارت راست و مذمت
ونکوهش بخیل را بجندانک جاه از مال < 74b > نفیس تر بخشندۀ
نعمت ستوده تر ، و اگر خواستان خواسته معذور ند در سؤال
خویش باز *انک ابواب اکتساب گشاد است ملتمسان اهتمام معذور تر ،

کی این کسب از مقدور دورتر، و اگر بر نعمتِ مال شکر واجب است
بر نعمتِ حرمت کی نفیس ترست شکر واجب تر، و ثوابِ ان بیشتر
ازین است کی مصبّ و مصرفِ * ان صدقه فقرا اند و مصرفِ این
صدقه ضعفاً، و او مهتر دران منصب است کی زکات در حشمت
و حرمتِ او متعین است و من کهتر ازان مستحقان کی یک توفیق
در بارهٔ ایشان بصد شمارند، اگر طرف از حرمتِ خود بین کهتر
صدقه فرمایند و ساعتی از روزگارِ شریف بر اهتمام بکارِ من صرف
کند ثوابِ بی کران حاصل آید.

محاسنِ اخلاق و مکارمِ شیمِ او مهتر در اصطلاحِ معرفت
براسته احرار شایع و مستفیض است در میانِ خلق، تا امیدها متصل
شدست با حسانِ او، محمد الله تعالیٰ کی همگنان مقضی الحاجه باز
می گردند و این خواجه ازان حملست کی اصطلاحِ او غنیمت دنیا و ذخیرتِ
آخرت بود زیبد ازان بزرگ و سیادت کی اورا از عنایتِ خود بی نصیب
نگرداند.

طبقهٔ سوم

هر توفیقی کی یافته شود از اعمالِ خیر کردن و شعایرِ شریعت افراشتن
نعمتی بود از نعمتهای ایزدی و دلالت کننده بران خیر مأجور ترین
کسی بود و جون هیچ کس را از وضعی و شریف از رحمتِ ایزدی
بی نیازی نیست، شرطِ خردمدان بود کی هر کسی را بذانج در وسیع
آید در اکتسابِ خیرات سعی نمایند و درین وقت ایزد تعالیٰ مرا

از نظرِ خود * بهرهٔ داد ر بازگشتن از مناهی و توبه از مخالفتِ آدابِ شرع کرامت کرد و تنبیه و بیزاری ارزانی داشت، جنانکِ ازین سبس معاودنی نروز و عزم کرده آمدست بر فلان خیر و آن مهم دینی جز بحد ^{۷۵a} > دوستان تمام نشود و اعتماد بر دلالت بر وجهه و جهاتِ باقی آن بر شفقتِ اوست، باید کی جون برین حرفها واقف شود همت بر تمثیلتِ آن خیر مقصور گرداند و در تمهید آن قاعده جدّ نمایند و مُتَشَمِّر باشند، تا برکتِ ثوابِ آن بیاواز دنیا سرایِ نوایب است و مستقرِ مصایب، رنج و شدت درو اصیل است و * اسایش و راحت غریب و دخیل، وهیج مشرب درو صاف نمایند وهیج حلاوتی از مرارت خالی نباشد و محظوظ درو آنکس بود کی نوایبِ دنیا در بارهٔ او معلوم و مخصوص بود و مصایبِ او بر اموال و اطراف محدود و مقصور، و شدت و نعمت و مسات و مسرت بثباتِ دو محلک^۲ امتحانست کی حق تعالی بدهست عقاً دادست، تا عیارِ جوهرِ ایشان بر صفحهٔ * ان دو محلک^۳ بریشان عرضه کند و جون برین حمله باشد بر خردمندان متعین بود قدر او شناختن و دل بر تقلیب او خوش کردن و در سرآ و ضرآ بر قدم ثبت و خویشن داری بودن تا در نعمت و مینحت در جوالِ غرور نشود و بشدت و محنت از بردهٔ تحمل بیرون نیفتذ؛ و درین وقت شنیدم کی او دوست را رنجی رسیدست و * بواقعهٔ آزموده گشته و اگرچه بر بیزاری و تیقظ اعتماد دارم اما خواستم کی بر محسنِ اخلاق تنبیه او زیادت گردانم، تا عزیمت مردانرا کار بندذ و بصیر و آناه باستقبال^۴ * ان حادثه شود و او میزد بصنعِ لطیفِ ایزدی تازه و فسیح دارذ کی ساعت تا ساعت در فرج

۳

۶

۹

۱۲

۱۵

۱۸

۲۱

بگشاید و از میانِ رنج راحت بدید آید و ما ذلك على الله بعزيز.

او دوست داند کی جون باحوالِ دنیا نگرسته شود و در تصاریفِ او تأمّل کرده آید ، دانسته شوذ کی در رنج و راحت بریک حمله نماند و هرج دهد بستاند ، مبرت او مزوج بود بمضرت و مسات او با مسرت و هر کی در وی جزین اعتقاد کند و ازو خلاف <^b⁷⁵> این جسم دارد مغورو و از طریقِ هدایت و توفیق دور ، عاقلِ کامل آن بوذ کی این جهان را سبنج بیند و ذخایر اورا مستعار شناسد و در سرایِ سبنجی بهن بار نشیند و بر متاعِ غرور دل ننهد ، تا بهنگام استردادِ عواری نبیجد و از دستِ کفایت در نیفتند و فلاں عاقلی (؟) بوذ نفیس و گوهه‌ی گران مایه کی از خزانه^a غیب بذین سرای بعارتیت آمده بوذ روزی جند دوستان را بدیدار خود شاذ داشت و عاقبت جون قدر و قیمت او نشناختند ، دستِ غیرت اورا بنهان خانه^a غیب باز برد ، واجبست بروی دوست کی بذین حال بدیده^a اعتبار نظر کند ؟ تا از صبر و شکیب بهره یاود

ایزد تعالی باکمال استغنا از بندگان خود بازای نعمتها سباس داری در خواست ، نه از *انک مملکت اورا از حمد و ثناء *افریدگان مرتبی بوذ یا شکر مختصر ایشان را در مقابله^a نعمت^a نهایت او منزلتی ولکن حکمت^a ایزدی اقتضا کرد کی خردمندان بمکارم متادب شوند و بذین سنت^a بستدیزه اقتدا نمایند و بذانج میسر شود بقول < و > عمل آثار سباس داری نعمت^a یک دیگر برخویشن ظاهر گردانند و این تمهید عندر^a من کهترست در تظاهر نمودن بشکر و ثناء او دوست و مهتر ، کی اگرچه توفیقه‌هاء او - ر باره^a من بیرون از حدست و شفقت‌هاء او در

۳ مهّماتِ من زیادت از *انکِ طوق و متّ من باعباء آن وفا کند ولکن
 بجهد المُقلّ کوشیدن فریضه می دانم و بقدر وسع بلوازم آن قیام کردن
 واجب همی شناسم و بدین دالّت جون بحق گزاری دست نمی رسند
 در خلوتها با ایزد تعالی شکر او همی کنم وازو - جلت قدرته -
 ۴ می خواهم تا فضل خویش را در قضا<ء> حق او مهتر نایب عجز
 ۵ من گرداند و با خویش ویگانه نشرِ محمد او می کنم و نومید نیستم کی
 ایزد تعالی توفیق دهد تا بعضی از حقوق او مهتر قضا افتد
 ۶ إن شاء الله تعالى

۷ کفتار در نکت نامها

۷ ^{۷۶a} < جون اصنافِ حوادث کی در نامه بیذا باید کردن
 بسیار بود اگر هر صنفی را بران شش مرتبت کی نموده شد در سه
 ۱۲ طبقت ترتیب داده شدی دراز گشتی ، بس صواب آن بود کی بر جند
 نکته کی مهم تر بود و میانِ خلق شایع تر اقتصار کردم و هر *نکتهٰ را
 بر نمطِ اوسط کی با کفا تعلق دارد ایراد کردم کی باعی کم حاجت افتد
 ۱۵ نبشن و جون این نمط رام شد بذان راه نماند و در درجهٰ اسفل خود
 بمزید تأثی حاجت نباشد کی با کهتران تکلّفی نباشد و در هر *نکتهٰ
 فصلی مشبع کی ابتدا و جواب را شاید تحریر کردم تا بر مبتدی آسان تر
 بود ، واگر *جای در عبارت افزوده شود نه بر حدّ مبتدیان
 مقصود آنست تا با آن الفاظ آشنا شود واگر آن سرمایه بددست نیارذ
 ۱8 این نوع سخن در قلم گیرذ ، ازان عاجز نیایذ کی بعبارتی مترسمانه
 هر سخنی را تمثیت کند ، کی جون مقصود فهم افتاده تصرفِ حذف
 ۲1 سخت آسان بود ، تا این جمله معلوم باشد إن شاء الله وحده

افتتاح بمکاتبت

از آنج^۱ او مهتر در طهارتِ اصل و شرفِ محتد بر احرار مقدّست
 و بگوهر^۲ باک و عنصر^۳ باکیزه از اقران ممتاز و با فضل و نسب
 فضیلت^۴ حسّب جمع کردست و برجاحت^۵ عقل و رزانت^۶ رای و کمال
 فضل و خصال^۷ خیر قدم^۸ تقدّم در بیش^۹ اقران نهاده و روزگار^{۱۰} او بر
 رعایت^{۱۱} خاص و عام مقصورست وجاه و مال^{۱۲} او بر مصالح^{۱۳} دور و نزدیک
 مبدول؛ همیشه مخالف^{۱۴} بزرگان و انجمان^{۱۵} دوستان بثنا و آفرین^{۱۶} او
 تازه است و بنشر^{۱۷} مفاخر و ذکر^{۱۸} محمد^{۱۹} او قرینس و دل^{۲۰} خویش
 و بیگانه بمهرب^{۲۱} او مرتهن و *اوازه^{۲۲} مناقب^{۲۳} او بهر کی رسند و صیت^{۲۴} ماشیز
 او بهر دل کی بیوندذ بسته^{۲۵} نیکو خواهی^{۲۶} او شوذ و بهداخواهی^{۲۷} او گرایید
 و بدوسنی^{۲۸} او رغبت نماید و من کهتر ازان حملتم کی از بسیاری کی اخبار^{۲۹}
 فضایل^{۳۰} او > ۷۶ < شنیده ام و آثار^{۳۱} مکارم^{۳۲} او بر صفحه^{۳۳} احوال^{۳۴}
 همگنان دیده دل بدوسناری^{۳۵} او رهن کرده ام و خویشن بر قم^{۳۶} کهتری^{۳۷}
 او مسعود گردانیده و خواهاء خدمتکاری^{۳۸} او گشته در موکب^{۳۹}
 ثنا گویان^{۴۰} او می تازم و غذاء جان از نسیم^{۴۱} رواج^{۴۲} افضل^{۴۳} او می سازم
 و طالب^{۴۴} وسیلی گشته ام کی بوساطت آن خدمت راه جویم و بقدم^{۴۵}
 رغبت بیش^{۴۶} او شتام و با این اتفاق^{۴۷} خوب افتاذن انتظار می کرده ام کی
 بسیجی منتظم شود، تا طریق^{۴۸} مودت و می باست میان^{۴۹} ما معمور شود
 و مناهج^{۵۰} مکاتبت و مراسل مساوک، و می خواسته ام کی باعزم از^{۵۱}
 مفاختت ازان جانب^{۵۲} کریم مخصوص گردم تا ابتدا بکرم^{۵۳} خود کرده
 باشد و طریق^{۵۴} تطول^{۵۵} بقدم^{۵۶} تفضل سبرده و جنانک^{۵۷} سبقت در مکارم^{۵۸}

اور است بیش دست در اکرامِ دوستان هم باشد و «البادیُّ بالخير
أَكْرَم» در شان او بود و من کهتر درین تجاسرو مbasطت مقتدى باشم
نہ مبتدی و جون شکیب من کهتر با انتظار بای نداشت بذین مطالع
3 طرف از اعتقاد عرضه کردم و *نکتهٰ از مضمونِ دل شرح دادم
و آن رایِ منور را باز نمودم کی من کهتر خاطبِ مودّت و خواستارِ
6 معارفِ او مهترم و خویشتن را محبلِ اخلاص بر دوستداری او
می‌بندم و در سلکِ مصافات و کهتری او می‌کشم منتظر ازانِ کرم
عهد آنسست کی نامِ من کهتر بقلمِ قبول در جریدهٰ دوستان ثبت کنند
9 و در زمرةٰ کهتران آرد واژ جملهٰ مخاصلان شمارذ و نخدمت خویش
اضافت کنند و باعتماد در مهماتِ خود عزیر گردانند تا بیاناتِ این
دعوی بمعاملت نموده آید إن شاء الله تعالى

جواب

12

بزرگوار نامهٰ فلان سرتاسر انوارِ سیادت و مکارم بود و کران
تا کران از هارِ محمد و فتوّت، واژ هر *کلمهٰ جدا گانه ارتیاحی یاقتم
و بهر فصلی علی حده افتخاری نمودم، و کرم بر زینه بود و مرا بر سیل
ابتدا عزیز گردانیده و بخوبی یاذ کرده >^{77a} < و بدوسی بیش دستی
15 نموده و بسیار معانی لطیف دران الفاظِ رشیق تضمین کرده و ابکار
بدایع در طیِ آن کلماتِ رایق و درجِ آن عباراتِ متناسب کار بسته،
آن حملهٰ *بیرایهٰ بود کی بهدیه از خزانهٰ سیادتِ خود سویِ روزگارِ من
18 فرستاده بود و *تحفهٰ بود کی باحوالِ من عاریت داده بود و کسوتی که از

17 رشیق رستق N در ذیل آن لفظ «بازار» بوشته شده است ||

ملابسِ خاصّه بر سبیلِ تشریف بر من کهتر بو شیذه و بحقیقت
 آن مکرمتها کی سویِ من بیجاره آمده بود صفاتِ لازم او مهترست
 و بذان ثنا و آفرین در خور ، و جون بقلمِ میمون تحریر افتاد بفالِ
 خیر گرفتم کی ایزد تعالیٰ تحقیق کند و رغبتی کی شرح داده بود
 در مودت و صداقت ترجمهٔ خاطر و تفسیرِ ضمیر من کهتر بود
 و صورتی بود با آن معانی کی از درگاه بار درین باب تصویر افتادست
 مطابق و ظاهری با این سرّ کی در مکنونِ دل مستودعست موافق ،
 و من کهتر همیشه سعادتِ دیدارِ اورا جویان بوده‌ام و این اتفاقِ
 خوب را خواهان و بعواقبِ روزگار و موانعِ اقدار از ادرائِ
 این امنیت باز می‌مانده‌ام و دل می‌خواستست کی نبشهاء من
 سویِ آن مهتر متواصل بود ، امّا ناشستن ایثارِ تخفیف را
 بودست تا تقصیر حمل نفرمایند و اکنون کی سجیتِ کرم را کار بست
 و با کرامِ دوستان شفقت نمود و مرا رهینِ شکرِ خویش کرد
 و خود را ایزد تعالیٰ جنان خواسته بودست کی جون عقدِ اخوت میانِ
 ما بسته شود و عهدِ مودت متنظم گردد او مهتر بر سرِ دلالِ توفیق
 باشد و من کهتر در تشویرِ تقصیر ، بل کی خواسته بودست کی او مهتر
 در همه ابوابِ انسانیت بیش دست و مقدم بُود و قَصْبِ السِّبَاقِ
 بر اطلاق او را مسلم ، و *ان جندان تلطیف و مردم ستانی کی در بیانِ
 * اورده بود من کهتر را بذین طبعِ تند و نافرمان و قلمِ کُند
 و ناروان دست رسَ آن نیست کی جوابِ آن کنم ، و بذین فهمِ

۱۴ و خود را N این غلط است و بجای آن بایست لفظی باشد از قبیل «روشن شد کی » ||

سقیم و خاطر عقیم بازای آن فضل و افضال درایstem و خود اگر
مکاتبات و مراسلات درمیان اقران واکفا نرقی و استواء اقدام
در میاسط >^b⁷⁷ < و محاورت شرط بودی هرگز مرا و هیچ
مانندِ مرا بلک هیچ کس را از فحول این صناعت و مبرزانِ فضل
و براعت یارگی آن نبودی کی در مقابله^a* ان بلاغتِ برکمال و فصاحتِ
بی همال بدید آمدی و از شکوه و مهابت آن کمالست کی درین جند
حرفِ مضطرب متن متفاوت نظم بجند جای بسگرفیدم ، کی جون
بقصورِ حال و بی^{*}الهی خود نگرم عنان قلم بازکشم و باز جون
بسجاحتِ اخلاق^c* ان جانب نگاه کنم قوی دل شوم و گویم آن
کرمِ عمیم بوشنده^d عثراتِ کهتران است ، معايبِ دوستان نزدیکِ او
مشهور بُوز و جرایم و بی خویشتهای ایشان بیش او مغفور و این ازان
محاسنِ اخلاق و کرم اعراق بدیع و غریب نیست جی بذمتِ سیادت
وفا می کنند و عهدِ انسانیت و مروّت بجای می آرد و علی هذا این
خدمت در خفارتِ این ظن خوب فرستادم و این ابرام در بدرقه^e
آن احسانِ معهود نبشم و طرفی از اعتقاد نمودم ، تا داندکی بذین
بزرگی کی * بزریز و مرا بساحتِ سیادتِ خود * بستاخی داذ خلقه^f
دوستداری او در گوش کشیدم و کمرِ کهتری او بر میان بستم و تا زندهام
بکهتری و دوستداری و سیباس داری او بر خاسته ام ، بر قدمِ اقتدا
و متابعت وولا و مشایعتِ او ایستاده و ازین سبیس ابرامها سوی^g* ان
مجلس متادف شوذ و زحمتها متوالی و متعاقب ؛ توقع کنم کی این طریقِ
خیررا ملازمتِ عادتِ کریم معمور دارد ان شاء الله تعالى

اشتیاق

این خدمت ببیوستم و خواستم کی همه انامل من قلم شدی و همه
 3 مسام در حکم افواه بودی و همه شعرات > به < شعار زفانها
 بدید آمدی و هر یکی بلغتی فصیح املای شوقی همی کردی و بتزمی دیگر
 از نادین آن جهره همایون همی نالیدی و بر رقت این شوق و حرقت
 6 این صبابت بنغمتی دیگر همی سراییدی و اگر این تمنی > 78a <
 بر *امدی و خواستم تا جزوی از لواعج شوق کی مقاسات آن همی
 کشم بیان کنم و طرف از لوازع نزاعی کی بصدق *انم شرح دهم ،
 9 و *نکته از لوعت *ان تختن و اشتیاق کی لهیب حرق او از باطن بظاهر
 می رسد و فروغ زفانه او از دل و دینه همی زند و شرر *ان مایه *
 سلوت را می گذارند و سرشک وار بر صفحه رخسار همی راند باز نمایم
 12 محل جسته باشم ، و با هرج نا مستطاع و نا مقدور بود شروع کردن
 جز > به < لوازم آن از خرد دور بود ، ایزد تعالی بر دل خسته
 و روان بیخسته من کهتر گواهست کی در مفارقت *ان حمال
 15 از همه راحتها محروم و اگر هیچ از دست روزگار امان یافتمی و از
 شواغل بی مر زمان بودی « سجناً علی الوجه أو مشياً علی الراس » خدمت
 شتافتی ولکن مردم در وجود مصارف و تقلبات خویش بسته *
 تقدیر و مفهوم قضاست ، هر جون دل بر عزیمتی قرار دهد و اندیشه
 > بر < مرادی وقف کند عایق نابذوسان از وجه دیگر راه تمثیت
 و تقدیم آن فروبند و قدر غالب دست سلطان خود بسینه * ان نهمت
 باز نهند ، تا امضاء آن عزیمت متعدد شود و ادراک آن امنیت ممتنع

گردد؛ از سرِ جنین عجزی تمام و حرمانِ بی نهایت این خدمت تقدیم کردم
 تا مقدمهٔ قدومِ من کمتر باشد و بر عقبِ جون باز^{*} بزنده بر جناحِ اسراع
 خدمت همی شتابم، تا جانِ برثمرده را بدیدارِ عزیرِ او تازه گردانم
 و دلِ مجروح را بمشاهدتِ جهان افروزِ او شفا جویم، مگر نختِ خفته ام
 از رقدهٔ بی مهری بیدار شود و روزگارِ جانی دستِ وفا بساید و اقبالِ
 برگشته بمواصلت و مساعدت گراید و تا این سعادت مساعد گشتن
 جسم دارم کی روانِ در ثم گشته^a مرا نخنطِ دل گشای خود خرم گرداند،
 إن شاء الله تعالى

جواب

خطابِ شریف بل مثالِ بزرگوار بذین خدمتکار رسید
 مشحون بکرمِ عهد و تلطیف^b < 78 > و کمتر نوازی و تودّد بی اندازه،
 و بر قدمِ اشتیاق بذریه شدم و بدبستِ نیازمندی فرا گرفتم و بهر
 حرفی جدا گانه افتخاری نمودم و بر هر کلمتی علی حده و قفتی
 کردم و در هر لفظی تأملی آوردم و از دیندِ خط^c مبارک بهرهٔ انس
 و شاذی گرفتم و ازان الفاظ با رونق و بها شفا<ء> دلِ خسته و مرهم^d
 سینهٔ مجروح ساختم و از خویشتن با قصورِ حالت و قلتِ بضاعت
 درین صناعت سخت نا بسندیده می دارم بازای آن نعمتِ جسمیم بدید
 آمدن و جوابِ آن مایهٔ حسنات و مادتِ انس وارتیاح و نتایج^e
 آن طبع در فشان ازین خاطر بریشان در خواستن، همان بهتر آیند کی
 صفحهٔ اعتقاد را بصقالِ وداد بزدایم و خیالِ آن فضلِ برکمال را
 در آینهٔ صفا<ء> اتحاد بصورتِ جواب بنایم و گویم آن غرر

و بداعیکی در اشتیاق و صبابت خیری کرده بود نموداری بود از حال
 من کهتر و *سایه^a بود ازنهال^b من دوست و *ان شرح و بیان کی در
 مقاساتِ فراق داده بود از لوحِ دل^c من برخوانده بود و از صحیفه^d
 روزگار^e من حکایت کرده ، و آن فصاحت با ملاحت اگرچه نتیجه^f
 طبع و سبیکه^g فکر^h من نبود ترجمهⁱ خاطر و تفسیر^j ضمیر^k من بود
 و می خواسته ام کی بر متنِ اشتیاق نشسته خدمت شتابم و مایه^l شاذی
 و سعادت را از دیندار بهی در یابم و اگر نتوانم باری خدمتی تویسم
 و شمشی از اشتیاق باز نمایم اما از غایت^m حرصن بستهⁿ حرمان
 بوده ام و از قلت^o بضاعت شکسته^p نقصان ، و جون مرا بر سبیل^q ابتدا
 عزیز کرد و با ثقال^r من و ایادی ثقلیل الکاہل گردانید و از رسیدن^s
 بیش^t خدمت قاصر بودم و از حلیت^u توفیق در قضا<ء>^v حقوق
 عاطل خواستم تا بعد طول المدّه باز نمایم کی موقع^w خطاب^x کریم
 جونست و قدر^y مثال^z عزیز تا کجاست و نازش و مفاخرت^{aa} من بمطالعات
 و مخاطبات او تا جی حدست ، ارجوکی در مستقبل این نهال^{bb} مودت را
 بصوب^{cc} خاطر^{dd} خود تربیت کند إن شاء الله تعالى

شکر

> 79a < ای ذ تعالی از سر^a من کهتر آگاه است کی تا از بیش^b او
 مهتر بر فته ام یک ساعت و لحظت بز فان و دل خالی نبوده ام از تذکر^c
 آن بزرگیها کی بر استای^d من کهتر فرمود و آن شفقتها کی در حق^e من
 کاربست ، و با وضعیت و شریف و قاصی و دانی مکارم^f اخلاق^g او مهتر

5 سبیکه N || 12 طول المدّه بطول المدّه N || 13 جونست
 جونسبت N ||

نشر می کنم و معالی و مفاحیر او شرح می دهم و شکر توفيقها کی در مهمات من یافت بی سابقت یدی و مقدمه حق کی مرا براستاء او بود می گویم کی در وحشت غربت مرا بشفقت و اشبال خویش انس داد و بهنگام درماندگی جاه و مال خویش بر مصالح من افشناند و بار عجز و درماندگی من بر کاهل کرم خود نهاد و مرا از سلطوت نوایب و صدمت حوادث امان داد و مروت خود بیش روزگار من سبر ساخت ، تا آن مدت در حريم حرمت او موافور و آسوده بودم و در جواری حشمت او مکروهی بیرامن احوال من نگشت ، تا گفتی کی وطن و زاد < و > بود فراموش کردم و خدمتکاران اورا کی در شفقت بندو اقتدا کرده بودند عشیرت و دوذمان خود شمردم ، و بدین مکرمت بر خویشن فرضیه کرده ام کی همه عمر رهین شکر او باشم و تا زنده مانم بدین سباس داری تظاهر نمایم و تا دست بقضاء حق رسیدن وظایف اوراد بر استعمار او مقصور دارم و مجالس و محافل بشنا و *افرین او معمور و با دور و نزدیک بقلم و زبان آن شکر می گویم و از همگنان در اداء این مفترض مدد می خواهم و بدین تجییت طرفی از عزمت و عقیدت باز نمودم ، تا داند کی آن صنیعت بدر احسانی است کی < در > مزد راع معروف برآکنده شدست و آن اکرام و انعام باران امتنانی کی در شورستان غموط و کفران و ناسباسی و نسیان نباریدست و التحدّث بالنعمه شکر و السلام .

جواب

عنانِ قلم بشرح توفیق نایافته اطلاق کرده بود و در بیانِ صنعتی
 ناکرده و معروفی نابرزیده ، و مبالغت و اغراق فرموده و اسهاب
 و اطناب را مخدّد اسراف و افراط کشیده ، > ۷۹b < تا بجایگاهی کی
 مرا جنان نمودکی * ان شکایتی است در ضمنِ شکری تعییه کرده
 و * هجای است در اثناء مدحی و * اطرای درج فرموده و شیگفت آمد
 تا اضداد را در ادراج یک دیگر جگونه تضمین کرده و نه جایِ شگفت
 بُوذکی هر که از مهه براعت بدستِ تصرف او دهند و مقالید خزان
 نطق و بلاغت در کفِ کفايت او نهند اورا > در < اسالیبِ سخن
 آن اقتدار بودکی اسات را در معرضِ احسان عرضه کنند و مکروه را
 در کسوتِ محبوب فرآنمایند و هر جون بود بفالِ خوب گرفتم و تأویل
 نیکو عهدی و نیک دوستی کردم و از ایزد تعالی خواستم تا قامتِ مردم
 ستانیِ مرا بذان مقدار کشذکی کسوتِ این شکر برو زیبند ؛ این لطایف کی
 او مهتر در قلم * اوردست نه در خورِ بضاعتِ من کهترست و حقاً
 و ثمَّ حقاً کی در اعتقادِ خود از تقصیر هاء بی مر با تشویر بوده ام ،
 بطهارتِ اصل وزکاء عنصرِ او مهتر از رویِ توقع می بذوسینه ام کی
 کرم ورزد و تبرّع فرمایند و بر رسمِ احرار عیب بوش و عنز نیوش باشد
 و دانسته ام کی جایِ شکر نیست ، اما بذین دالت بذوسینه ام کی بدد
 مکارمِ او سربسر باشم ، جون بذین زفان شکر گوید کی شنیدم و بذین
 قلم شرح دهد کی دیدم مرا جز بذگانی راهی نماند و اگر نه جنینست
 بس او مهتر خواستست کی من کهتر را بر خدمتکاری بزرگان حَثَ کنند
 و بر نیکو عهدی تحریض فرمایند ، اعني کی جون ب توفیق این شکر ثمره

می دهد با توفیق جون بُوَذ ، بدین منزل نزول کردم و بدین محمل فرو داشتم
و منتِ این تهذیب و هدایت بیدیر قتم و بکرم او مهتر اعتقاد بیفزودم
و خویشن را تا زندگانی بُوَذ بر خدمتِ مهتران و دوستان وقف کردم ؛
ایز ذ تعالی او مهتر را زندگانی دهاد و مرا توفیقِ حق گزاری این شکر
ارزانی داراد واز دوستی او مهتر برخوردار گرداناد بنمّه

شکایت

3

6

او مهتر داند کی جنانک شکر و مجازاتِ احسان محمودست عقلاء
و شرعاً اگرجی طبیعت >^{80a} < ازان می رماند همینون شکایت
ومكافاتِ اسات مطلوبست رسماً وطبعاً اگرجی شریعت ازان باز
می خواند ، و گفته بزرگان است کی «مروتِ مرد *انگاه تمام شود کی
نیکوکاران را باذاش دهد و بذکرداران را باذاشن کنند» و برخصوص
*جای کی تقصیر در حق احرار بقصد و بعمد کنند و *ازار آزادگان
واهلِ فضل باعتقداد و بدین جویند درین محل سنتی و توانی در شکایت
از ایشان همجنین بود کی تقصیر و تقاعده در شکرِ محسنان ، و مساقِ این تشییب
و مخلصِ این مقدّمه حال منست بافلان کی اسلافِ هردو جانب را بایک دیگر
دوستی ویگانگی بودست و من کهتر با مدتِ عمر بدین درجه کشیده ام
بدانچه دست رسیدنست بی بربی موالاتِ او داشته ام و با اندک و بسیار
و شاذی و اندوه خویشن ازو جدا نکرده ام و شرح *ان احوال لطیف
و تفصیل آن دل نمود گیهاء رقيق کی با او داشته ام در قلم آوردن بصلف
و رعونت ادا کنند و همیشه بران اعتقاد بوده ام کی دوستی کسب

9

12

15

18

کرده ام بلکه برادری مشفق بدست *اوردہ ام کی در نوایب زمانه
 برو اعتقاد توان کرد و در حوادث روزگار دست بدامن شفت
 او توان زذ و مردم در هیچ وقت بدوستان محتاج تر ازان نباشد کی
 باندوه و شاذی ؟ امروز بذین قدر شغل کی مرا بیش* امده و این اندک
 خشونتی کی از روزگار بروی من رسید این خواجہ آنرا فرصتی شمرد
 و غنیمتی دانست و با خصمان من کی در بیش ازین بیگانه بود درین
 حادثه یگانه شد و دامن باهتمام من باز برد و سایه برکار من نیفکند ،
 و کاشکی بذین بسنده کردی کی *ازرا هزار عندر توان نهادن و بخویشن
 داری نمودن و مال و جاه خودرا از ابتدا در حق دیگران صیانت
 کردن کس را بدواور نتوان بردن ولکن آن مهتر موفق با زمانه
 بمعاند من برخاست و با روزگار بمحکایت من میان < b > 80
 در بست و هر ک با من خصوصی سگالیز او سفاحت خویش را سلاح او
 ساخت و هر ک درکار من بذرایی کرد او بنسگالی خویش را بتدبیر
 او برد و در حمله طریق سبرد کی مردمان آنرا دشمنی دانند و آزادگان
 آن را بعد اهدی شمارند و اگر جند از معاملت بذ او دل خسته ام
 خویشن بذان خرسند می دارم کی بذین وقوعه مایه دوستی او بدانستم
 و عیار شفت او معلوم کرده ام و گفته اند «*فایده بلا آن بس بُوذ کی
 دوست از دشمن بشناسی» و جون دل از غصه نا *جوا مردیهاء
 او مرتلی بُوذ او مهتر در شاذی و اندوه مفزع دوستانست و در رنج
 و راحت مرجع کهتران ، و برخصوص با من کهتر کی همیشه در سرّا
 و ضرّا و محنت شکر و شکایت مُسی و محسن با او گفته ام

و در قضاء حقوق و جزا <عوقق ازو مدد خواسته و آن خواجه
خدمت او اختصاصی دارد و بحسب مودت او تمسکی نمایند ، خواستم کی
این حال باز نمایم تا اورا بمن کهتر آزمایند و بر غرور و فریب او اعتماد
نفرمایند کی خنوذش میازمایا ذ و خامت عاقبت اسات بذو نمایا ذ و اگر
همه بذان بود کی از اعتماد خنوذش محروم گرداناد تا وبال بد عهدی
بجشن و باذاشن بذروشی (؟) باز بیند و از بد بیوندی کیفر برذ و دیگر
با هیچ آزاده این طریق نسبذ ، تا من کهتر منت مضاعف دارم
و از جسامی نعمتها شمارم إن شاء الله تعالى

جواب

شبکایتی کی از فلان نموده بود تصوّر کردم والحق بدیع یافتم
و غریب شمردم ، با جندان توفیق کی او مهتر در حق آن خواجه
یافته بود و *ان لطف مودت کی میان ایشان منتظم گشته بود جگونه
روا داشت خریشن را در هیچ واقعه ازو دور داشتن و در معارضت
ومظاهرت او تقصیر کردن تا بذان رسذ کی با روزگار یکی شود > 81a <
و او مهتر را بدوسی خویش بذ گمان کند و از قوت اعتماد و وکادت
وثوق واستقامت کی مرا بر مخالصت ایشان بودست هر جند نبشه او
مهتر صدق دانم و هرج در قلم فرخنده او آید خلف و جزاف را
بذان راه نشاسم ، اما دواعی الفت دوستی و نوازع موافقت جویی
میان دوستان دیرینه بیش دل من دارذ کی ازان جانب تقصیری رفته
باشد صاحب غرضی آن تقصیر را در صورت بد عهدی فرا نموده

و اندکی از دوستان در جنان حالتی نازک کی او مهتر را بیش آمده بود
 بسیار آیند و تقصیری خرد دران معرض موقعی بزرگ دارد و مگر خود
 3 جنین باشد «لَعَلَّ لَهُ عُذْرًا وَأَنْتَ تَسْأُمُ» و بران صفت کی هست
 وقت را عهدِ معارفَتِ او بسِ بشت انداختم و دل از دوستیِ او برداشتم
 و نامِ نیکو عهديِ اورا برین نگاشتم و ورقِ موافقَتِ او در نوشتم
 6 و در حال انجِ شرطِ تعنیف و ملامت بود نبشتیم و جون رسند بمسافهٔ
 زیادت ازان گویم و بی او حقیقتِ حال باز جویم ، اگر حالِ تقصیرِ او
 جنان * یاوم کی عندر احتمال کند خود بر جکاذه سویِ او دوان آید
 9 و شفیعان انگیزد و شرطِ استغفار و توبه بجای * ارد و جون دلِ او
 مهتر بقبولِ معذرَتِ او گراید * انگه من کهتر از شفیعان شوم ، تا عندر
 او قبول فرمایند و بعد ازین از جنین تقصیرها تخاشه نمایند و اگر حالِ
 12 احتمالِ این تنصل نکند و او مهتر معذرَتِ اورا توقيعِ قبول نکشد یکبارگی
 ازو مهاجرت کنم و خط بردوستی و * آشنایِ او کشم و نامِ او از لوحِ
 دل فروشیم جی او مهتر مرا نورِ دیذه و سرورِ دلست و مودَتِ او
 15 غذایِ جان و انسِ روان ، و این علَقِ نفیس بعمری دراز کسب کرده‌ام ،
 همه جهان بندو بینم و همه دوستان را بندو شناسم و طفیلِ مودَت و تبعِ
 اخوتِ او دارم ، تقصیر در بارهٔ او در حقِ من سخت ترین * جفای است
 و شکایتِ اورا در دلِ من تمامترین نکایتی ، یکتاره مويِ اورا با ملکِ
 18 جهان برابر نکنم و همه مرادهاء دنیا با رضاء او هم سر نکنم ، تا این
 جمله حقیقت شناسند و اعتقاد فرمایند إن شاء الله تعالى وحده

عتاب

< 81 b > قلم بدست گرفتم وندام کی فاتحه سخن جه سازم
 3 و خاتمت کدام کنم و این صفت سیاه بمعابت جون کشم و در میمنه
 و میسره و قلب وجناح * ارم از بسیاری سخن کی بر قلم همی شتابذ و بر
 6 زفان تراحم همی نمایند، اگر ازان گویم کی حقوق مودت جگونه
 ضایع گذاشتست و دوستی قدیم و حدیث را بر زمین زده فوق الحد
 والعد سخن دارم و کدام عهدست استوارتر از میثاق دوستی و کدام
 رحمست مرعی تر از قرابت اخوت و کدام ذمامست و کیدتر از ذمام
 9 اخلاص ، و جون برادر هم دوست بایند دوستی را بر برادری ترجیح
 باشد و کی بسندیلده باشد از جنو مهتری که در کرم عهد یگانه
 باشد و در حق شناسی انگشت نمای زمانه * انگاه دوستی را بذین
 12 و کادت مهمل گذارذ و بوذه آنرا نا بوذه انگارذ و نام جون من
 دوستی برینخ نگارذ و مدت‌ها بگذرد و بسلامی یاذ نیارد و اگر از قوارع
 و قوارص او گویم کی بی هیچ موجبی بر تواتر همی رسند آن سخن
 15 بهایت نینجامد و اطلاق زفان بهر محبو و مکروه بر دوستان مخلص
 محمود ندارند و طعن وقیع کردن در حرکات و سکنات برادران
 مصائب و مواضیت نمودن بر تمزیق عرض موالیان * کبیره است در
 شرع فتوت کی جهان دیدگان ازان مجانب نمایند و از و خاتمت
 عاقب آن ببرهیزند و اتفاق عقلایست کی تفکر در عواقب راه نجات
 و سلامتست و وثوق بروزگار جفاکار طریق غرور و غفلت و بر حقوق
 21 دوستی سبردن و جفا را وفا شمردن و دوستان یکتا دل را آزرden از راه انسانیست بر یک جانبست و از حد مردمی یک طرف و مدنی گذشت

تا این طریق می ورزد و من دوست نادیده و ناشنیده می انگارم و از خویشتن تقصیری نمی شناسم کی موجب این بجانب و مهاجرت باشد و اگر رفاقت «وما أَبْرَئِ نَفْسِي» نه بقصد و عزیمت بوده باشد >^{82a}

و بازین همه شرط بودی کی بران تقصیر تنبیه کردی اگر با اعتذار و تصلّی بذریه آن معتبرت نیامدی مكافایت آن کیلاً بکیل بر بیمودی ولکن *ان مهتر بی انک اندیشه کنند عنان زبان و قلم از دست آزم خواهی فرا گذاشت و اگر این طریق روا بودی هر قلمی را دلالی است و هر زفافی را مجالی ، اما نیکو نباشد کی دوستی خردمندان جون *ابگینه^{*} باشد کی زود بشکنند و باز التیام نبذریزد ؛ واجب دینم بذین مطالعت طرفی از معاتبت باز نمودن ، تا اگر این جفووات را از جانب من کهتر سبی هست بوشیذه ندارذ ، تا من دوست طریق برین آن مادت بیش گیرم و بعدر واستغفار باستقبال آن جریمت شوم و اگر آن است کی از مbasطت این جانب متبرّم شدست و از زحمتها ملول گشته و عجب نباشد جی بیوندهاء این جهانی مقدار و متناهی است ، هم آن خوب تر آید کی مقطع الفت بر ق باشد نه نخشونت ، تا اگر دوستی فراز شود راه *

*آشنای بسته نگردد إن شاء الله تعالى

جواب

عتاب او مهتر اگرچه در کسوتی بود رقيقتر از مغازلت عاشقان و در صورتی لطیف تر از دیدار دوستان هزار شعله * اتش در سینه من دوست

³ «وما نفسي» قرآن ، سورة یوسف (۱۲) ، آیة ۵۳ || ۶

عنان + N ¹¹ برین بذین N || ¹⁸ مغازلات منازل N

برافروخت و خرمنِ صبر و تجلدِ من بسوخت و هر *کلمهٔ ازان جون با نور (۳) ۳
گوهردار بود کی بمسِ ظاهر نرم بود و بعملِ قاهر درست و برنگ
و اثرِ مرهم و بفعل و تأثیر درد و بدیندِ خط میمون و یافتنِ خبر
سلامت شاذ شدم ، اما بغاری کی بران صفاء مودت نشستست
و صورتی کی ازین کهتر بسته خسته دل گشتم و هرج لوح عمرِ خودرا
از سرتا بای *امدم هیچ جای بسر آن حرف باز نیفتدام کی ازو بوی
خلافِ او مهتر آید و هیچ حرکت و سکنت > ۸۲ < نمی دانم کی در
وجود *امدست موجبِ این تأدی و آزار و هیچ قول و فعل نمی شناسم
مقتضیِ این شکایت و گفتار ، جی تا با او مهتر بدوستی بیوسته ام
شب و روز بذان اتفاقِ خوب نازان بوده ام و بمناجِ محافظت گرد
آن لطیفه برواز می کرده ام و غواشی غبار و لواحقِ تیرگی را از جهره
صیقلِ آن صفا باز می داشته ام ، یاد نمی دارم کی از دستِ کفایت ۱۲
خود در افناوه باشم تا > به < ب خویشتی با خویشن خشم گیرم و مدادت
انس و مایهٔ سرورِ خود را با خویشن بیگانه گردانم ، و مشربِ
جانِ خود را مکدر کنم ، مگر بذگویان و حاسدان بران علقِ مودت ۱۵
دست یافته اند و بددستِ تضریب و نمیمت خالکِ حسد دران مشرب
صفی باشیده و جون عهدِ من کهتر بمحکاتبات او دوست و برادر بعید
بودست بنزاعاتِ خود آن نمیمت را تربیت کردست و جای گیر *امده
و این جرم خود کرده ام کی بتمایم نبشهاء خویش بیش آن نمام ۱۸
بر > نه < ایستاده ام و امروز کی نتیجهٔ تقصیرِ خود می بینم بحروم
خویش معترفم و بر قدمِ استغفار و توبه واقف ، او مهتر مرا راحتِ
روحست و منعِ شاذی و نازش ، محضنوذی او از خویشن خشنود ۲۱

باشم و با کراحت او *مزه سلامت نیاوم و شکر اورا مدد زندگانی
 شناسم و عتاب اورا جون دم عیسی باک دام کی جمادت اعتقاد مرا
 کسوت حیات بوشاند و انس برموده مرا تازه گرداند و اگرچه من
 در دوستی بی توفیقم و در خدمتگاری مقصراً امّا در اعتقاد و هوای خواهی
 هیچ تقصیر نکرده ام و در مشایعت و یک دلی خلاف روا نداشته ام ،
 3 جسم دارم کی تقصیر باعتقد نخشد و بسر آن صفا باز شویذ و گردی کی
 بر صفحه رخسار مودت نشستست باستین تفضل بزدایذ و بقیول
 6 این معذرت منت برنهذ ، تا با دیگر منتها مضاف باشد و من کهتر
 خود بر عقب این خدمت بیش > ^{۸۳} او باشم و مشافهه بذین
 اعتذار قیام نمایم و شفیعان متوجه انگیزم و بر قدم استغفار بیش
 9 او بایستم و تا *ان روی صفا باز نبینم از بای ننشیم إن شاء الله تعالى

تهنیت

12

جون ایزد تعالی او مهتر را بهمه خصال خیر بیاراستست و از
 عنایب کامل و لطف شامل خود بهره داده طالع سعد قرین او
 گشتست و نخت همایون هم نشین او شده ، تا باستجاع اسباب
 حریت فهرستِ فضایل است و با انتظام ارکان سیادت مجموع مناقب ،
 15 هم با مکارم حسب فضایل نسب دارد و هم بهمندی سزا
 قدر و جاه است و هم *بازاذگ در خور صدر و بیشگاه است
 و بذین سبب دلها بدوسی او گراینده است و بمزید اقبال او
 نازنده و نعم ایزدی بر استاء او متراوفست و مراد سعادت و بختیاری
 18 هر روز متضاعف و ازینست کی والله الحمد مواهب حق تعالی

بر تشایع و تتابع همی رسد و بهر یکی جذاگانه شکر بسیار بر کافه دوستداران واجب می شود و درین وقت جند بشارت بدرج ۳ یک خبر رسید ، یکی *انک از حضرت جلت نواخت و اقبال یافت و تشریف و انجاب ارزانی داشتند و فلان ولایت بتدبیر صایب و رای ۶ ثاقب او باز گذاشتند و اگر جند او مهتر مایه مهتری و میانه عقد بزرگواری است و در استحقاق بمثابی کی مراقب سیادت بنو مهیا بُوَّد ۹ نه او بدان بازین همه در وصف نیایند کی جی مایه نازش است بذین موهبت سنی و این فتح باب اقبال < کی > حاصل آمد جی خلعت و تشریف دولتیاران نشان اقبال و علامت سعادت است و این اتفاق ۱2 نیکو نموداری است از انج روزگار در مجد و سیادت او نویزد می دادست و *انج در مستقبل متظرست ازین بزرگتر ، و دیگر *انک مستقر عز و مسکن انس خود باز رسید در ضمانت سلامت و امان عافیت و خوشید اقبال باز بران دیار تافت < ۸۳b > و مبسم سعادت باز خنبدید ، واجبست *ان نیک مختار را کی ساکنان مطلع اقبال سعادتند ۱5 تهنیت گفت که در جوار مکارم او از رنج روزگار برآسودند و از نوایب زمانه آمن شدند و سدیگر *انک دیرگاه بود تا روزگار بشارت همی داد بقدم این سوار فرخنده و مهتر زاده مبارک بی کی در میان میدان مجد مسابقت نمایند و گوی سیادت از اقران بر بایند و فرق فرقدا ۱8 باقادام همت بسپرد و گرد حرمان از جهره مکارم بسترذ و مدتی بود نسیم این سعادت می وزیبد و بذین قدم فرخ مردہ همی رسید ، تا کنونک صبح اقبال بدمیذ و موکب نیک مختار در رسید و دولت بذان میعاد وفا کرد و خواجه را حق تعالی فرزندی عزیز مُستوی خلقت

مستقیم بنیت کریم جبلت باک طینت کرامت کرد ، دلِ ازاذگی بذین مردہ شاذ و خرم گشت و روی حریت برافروخت و دست سیادت بنازید و مکارم و مخاکم گردن بیفرازید و سننِ مروت و فتوت باحیا و انتها مردہ بذیرفتند و همه دوستان بكلمة واحدة بذین موهبت شکر و دعا گفتند و از *انجاتی حقِ دوستی است واجب بود کی تهنیت بنعم ایزدی بقدم باشد نه بقلم و قضاء حقوق بمشافهت روز نه بمکاتب و اگر بر حسب اعتقاد امکان بودی «بسر و دیده دوان آمدی» ، اما عوایق ساوی ازین مقصود مانع بود و مجاري تقدیر میان من و این مراد حایل گشت ، تا قلم را بنبایت قدم تکلیف بایست کردن ، و این حروف القا کرد تا بران خاطرِ منور تازه شود کی هر نعمت کی برو نو شوذ خویشتن را بذان مخصوص شناسم و هر موهبت کی او را تازه گردد مساق آن خویشتن دامن ومصبِ *ان جانب خود بینم جی قدمتِ صحبت و اخوت و مواجبِ مصافات و مصادقت از میان ما دوی بر داشتست و اندر محبوب و مکروه شرکت عنان اثبات کرده و در مسار و مضار اتحاد حاصل کرده ، امید > ^a 84 <

بفضل ایزدی جنان دارم کی این موهبت باینده و افزاینده باشد ، جی دلیلِ خلوتِ نعمت و ثباتِ دولت و نشانِ استقرارِ سعادت و استمرارِ سیادت آن بود کی بمحل استحقاق فرو آید و بمصبِ استعداد و استصلاح نزول کنند ، نه *انک بیخت و اتفاق میسر شوذ و اعیانِ شرع بذین فتوی متقدنده کی نزول نعمت بساحتِ شاکران و اهلِ معروف مُبُشّرست بد وام و زیادت و هر نعمت کی حق تعالی او را ارزانی دارد

بـشـکـر مـتـلـقـی بـوـذ و مـیـان او و اـرـبـاب استـحـقـاق منـقـسـم ، « و الشـاـکـر
یـسـتـحـقـیـق المـزـید » ، اـیـزـذـ تعالـیـ اـینـ موـاهـبـ درـ بـیـتـ رـفـیـعـ اوـ مـهـترـ برـ
زـیـادـتـ دـارـاـذـ وـ موـادـ اـمـتـاعـ بـذـانـ مـتـواـصـلـ وـ اـذـیـالـ اـینـ کـمـالـ بـدـامـنـ
قـامـتـ مـعـقـودـ گـرـدـانـاـذـ وـ تـوـفـیـقـ شـکـرـ کـرـدـنـ وـ شـنـاخـتـنـ قـدـرـ نـعـمـتـ
ایـزـذـیـ کـرـامـتـ کـنـاـذـ بـمـنـهـ وـ کـرـمـهـ وـ الـلـاـمـ

جواب

6

فـصـلـیـ کـیـ درـ تـهـنـیـتـ منـ دـوـسـتـ بـمـوـاهـبـ اـیـزـذـیـ تـحـرـیرـ کـرـدـهـ بـوـذـ
وـ اـبـهـاجـ خـوـذـ بـذـينـ اـتـفـاقـهـاءـ خـوـبـ نـمـوذـهـ تـصـوـرـ اـفـتـاذـ وـ بـعـنـتـهـاءـ بـیـ مـنـتـهـیـ
مـقـابـلـ کـرـدـهـ شـذـ ،ـ هـمـیـشـهـ اوـ مـهـترـ رـاـ بـرـسـرـ اـینـ شـفـقـتـ دـیـذـهـ اـمـ وـ اـزـ
مـکـارـمـ اوـ اـینـ تـلـطـیـفـ یـافـهـ وـ هـمـوـارـهـ بـامـنـ کـهـتـرـ درـ سـرـاـ وـ ضـرـاـ وـ شـدـتـ
وـ رـخـاـ مـسـاـہـیـتـ وـ مـشـارـکـتـ نـمـوذـتـ وـ طـرـیـقـ اـتـّـحـادـ وـ یـگـانـگـیـ بـرـزـیـدـهـ
وـ مـنـ کـهـتـرـ بـذـینـ مـوـاتـاتـ وـ مـسـاعـدـتـ کـیـ اـزـ رـوـزـگـارـهـمـیـ یـاـومـ شـاذـ وـ نـازـنـدـهـ اـمـ
وـ اـیـزـذـ رـاـ -ـ تـعـالـیـ -ـ سـبـاسـ دـارـنـدـهـ وـ بـخـوبـیـ اـینـ اـتـفـاقـهـاـ دـلـ بـرـخـوـیـشـتـنـ
مـیـ نـهـمـ وـ درـ مـسـتـقـبـلـ بـهـتـرـ اـزـینـ مـیـ بـذـوـسـمـ وـ هـمـیـذـونـ دـانـسـتـهـ اـمـ کـیـ جـوـنـ
مـرـثـدـهـ اـینـ مـرـادـهـاـ بـذـوـ مـهـترـ رـسـدـ جـگـونـهـ شـاذـ وـ خـرـمـ شـوـذـ جـیـ
خـوـیـشـتـنـ رـاـ اـزوـ جـذـاـ نـشـنـاسـمـ وـ جـوـنـ منـ کـهـتـرـ اوـ باـشـمـ هـرـ جـاهـ
وـ مـنـزـلـتـ کـیـ باـقـبـالـ اوـ بـیـذـاـ شـوـذـ درـ حـرـمـتـ اوـ اـفـرـوـذـهـ باـشـذـ وـ هـرـ ذـاتـ
یـدـکـیـ بـپـرـکـتـ هـمـتـ اوـ بـدـیـذـآـیـذـ دـسـتـ رـسـ اوـ زـیـادـتـ گـشـتـهـ باـشـذـ < 84b >
وـ هـرـ فـرـزـنـدـ کـیـ درـینـ نـسـبـ بـیـوـنـدـ خـدـمـتـکـارـیـ نـوـ وـ دـوـسـتـدارـیـ تـازـهـ
اوـ مـهـترـ رـاـ درـ اـفـرـوـذـهـ باـشـذـ وـ مـیـ خـوـاستـهـ اـمـ کـیـ اوـ مـهـترـ رـاـ بـشـارتـ
فـرـسـتمـ کـیـ بـیـ اوـ هـیـچـ شـاذـیـ مـهـنـاـ نـبـاشـذـ ،ـ بـدـانـکـ رـنـجـهـ شـوـذـ جـیـ شـوـاغـلـ

21

بسیار او شناسم بلک تا بھرہ شادمانگی بر دارد ، اما بخند عذر ظاهر ازین مراد بازماندم تا او مهتر بذین مکرمت ازین مراد بیش دستی نمود و خود همیشه سابق میدان فضل بوذست و از عذری کی نموده بود شیم صدق و نسیم اخلاص یاقم ، او مهتر بذین تأخیر معذور است و مشکور و از تقصیر و توانی در حقوق دوستان دور و بذین مواهب شاکر و مسرور و همیشه همیذون باذ والسلام

3

6

تعزیت

حکم مختوم و قضاء مختوم ایزدی جنان است کی در دنیا *هیجیز را خلود نباشد و هیچ *افریزده جاوید نماند ، بلک هر اویی با آخری باز بسته باشد و هر نظامی کی بیوسته شود فنا و زوال بناصیه *ان معقود بود و سبیری شدن رقم ازی است بر هرج در بسیطه زمین است و هر ک بدرا حیات در آمد هر *اینه بر جسر نمات گذر کند و اگر هیچ آفریزده از ضربتِ اجل نجات یافته و *هیجیز از کایانات مخلد و مؤبد ماندی انبیا و رسول بوذندی کی سفراء حضرت و امناء غیب اند و وسایط میان خالق و مخلوق و بر خصوص محمد مصطفی – صلوات الله و سلامه علیه – کی موجودات را از بھر او آفریدند و بایه * تخت اورا بر قاب قوسین کشیدند و بازین همه شربت مرگ بخشید و بازو این خطاب آمد کی «إنك ميت و انهم ميتون» ؛ بس *ادمیان را هیچ *روی نیست جز > به < تسلیم و انقیاد بیش آمدن و بقضا رضا داذن و حکم صانع حکیم را گردن نهادن و اگر ممکن بودی کی جان عزیز و زندگانی

9

12

15

18

گرامی بنفایسِ اموال > ^a ۸۵ < و ذخایرِ گنجها باز فروختندي و يا
 بعد و عدت از ضربتِ اجل بناه دادندی خواجه فلان بوذی کی هم
 دسترس بمالِ بسیار داشت و هم تبعِ بی شمار داشت و ازان جمله
 یکی من کهتم کی اگر فدیت و بدل را درین مضيقِ مجالِ بوذی بعمرِ
 ۳ گرامی با او مشاطرت کردم و هرج دسترسیلی فدا > ^ء < زندگانیِ
 او ساختمی کی تا شنیده ام کی آن بیشوایِ انجمن را از دستِ مهتری
 ۶ بر بوذند و آن شمعِ سیادت را بیاذِ اجل فرونشاندند و آن خرشیدِ
 مکارم بعقدهٔ کسوف گرفتار شد و *ان بدِ صدر با پرِ فنا محجوب
 ۹ گشت جهانِ روشن بر من تاریک شد عالمِ فراخ بر من تنگ گشت
 و صبر رمید و جان و دل در اضطراب آمد و جندان قلق و *ناشکیبای
 ۱۲ و جزع و *اندروای از حرقِ این رزیتِ فجیع بر من مستولی شد کی
 مشربِ عیشِ صافی بر من تیره گشت و دیدهٔ سروم خیره شد و با
 اندوهِ این مصیبت فرونشستم و بدرد و زاری بسیار گفتم ، دریغا آن
 *افتتابِ فتوت کی بمغربِ فنا افول کرد ، دریغا آن دریایِ مروت کی
 ۱۵ بسمومِ اجل فروخورد ، دریغا آن کانِ هنر کی محجوبِ تواری
 ناییدا شد ، دریغا آن سلالهٔ مجده و زینتِ کرم و نسبتِ علم و رتبتِ
 فضل ، دریغا آن غرسِ نعمت و غذیِ مروت کی بوفاتِ او بشتِ
 ۱۸ مکارم بشکست و دیدهٔ معالی تیره شد و رویِ مفاخر سیاه گشت ،

رفت *انکِ بذو فضل و ادب بوذی شاذ
 ای فضل و ادب کی از شما گیرذ یاذ
 مرد *انکِ بذ او دولت و دین را بنیاد
 ۲۱ ای دولت و دین خذای تان مزد دهاذ

و جون از قضاء ایذی بناه نیست جز تسلیم راه نیست
 و جون راه حیل منسدس و جزع و اضطراب سودمند
 نیست و دفع مقدور بر مخلوقات ممتنع است و حمله ملک الموت را
 هیچ مدافعت مستطاع نیست جز *انج فرموده‌اند از صبرِ جمیل
 و عزایِ بسندیده وجه نیست، «فَإِنَّا لِهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»
 و اگرچی >^b⁸⁵ < این مصیبت کافه اسلامست و *هده است کی
 در بنیادِ مجد افتادست و درین فوجیعت هیچ دل از لوعتی و هیچ سینه
 از دردی خالی نیست، بلک دیده فضل درین رزیت گریانست
 و دلِ سیادت بریان، اما او مهتر در معرفتِ مقادیر کارها از همگنان
 بصیرترست و باسبابِ تمیز از حمله مهتران خبیرتر، داندکی بليستِ
 مرگِ عامس مرجاً کافه بریت را وهیچ کس از مالک و مملوک
 و وضعی و شریف از محالِ فنا *رهای نیابد، بلک خداوندانِ تاج
 و دیهم و بیجارگان در قضیت او برابرند ورؤس و اذناب
 و اعمالی واسافل واوساط در عجز از مدافعت او متساوی الإقدام اند
 و ثمره عقل عقلا آنست کی بدانند کی دنیا سرایِ سبنج است و دل بر
 عاریت نهادن کارِ عاقبت اندیشان نیست و بروزگارِ جاف و اشق بوذن راه
 خردمندان نباشد و خود تنبیه کردن بر مجاریِ اقدار وحوادث روزگار
 و تعزیت و تسليت جنو مهتری را حرما بیصره بردن بود، فاما جریاً
 على السنّة این خدمت فرستاده آمد تا طریقِ سنت *برزی نا مسلوک
 نماند و اندکی سلوت بدان جسته می‌شود کی اگر آن بزرگ بخوار رحمت
 ایذی انتقال کرد جنو مهتری یاذگارِ عزیزِ دوستان را بگذاشت کی

5 «انا... راجعون» قرآن، سوره البقره (۲)، آیه ۱۵۶ ||

14 عجز از عجز ان N || 16 نیست است N ||

بناء> مجد و سیادت را آباد دارذ و دست و بیشگاه اورا بمیراث گیرد
 و در ابتنا> معالی و مآثر و اقتناء حامد و مفاخر قدم بر قدم او نهذ
 و بهدی حمید و سمت رشید او اقتدا نمایند و بقا> او جبران
 3 همه مصایب است و تلافی همه خللهاست و بحقیقت شاذی ببقاء او مهتر
 مرهم این دردست و راحت این جراحت و این کامل تر تا بران بلیت
 6 صبر چمیل می روز و بین نعمت شکر جزیل می بیوندذ ، آنجا بر مصیبت
 آن سعید إنا لله و اینجا بربقاء این خلف صدق و فرزند رشید الحمدللہ ،
 9 «وآخر دعواهم أن الحمد لله رب العالمين» واز حکم دوالاتی کی از قدیم
 وحدیث >^{86a} میان قلوب وارواح وقوالب و اشباح ایستادست
 واجب بودی کی رسیدی و درین ماتم جنانک با او مهتر هم دردم
 در گریه *هماواز وهم نفس بودی ولکن موانع ضعف و معاذیر عجز
 12 واضح است و اعتقاد در اتحاد ظاهر داند کی مصاب بذین رزیت در قرب
 وبعد خود را شناسم و با این اتحاد عذر من اگر گویم و اگر نه ممکن
 و مقبول باشد ؛ ایذ تعالی آن متوفی را در جوار انبیا و اولیا در روضه
 15 فردوس *ماوی دهاذ و رضوان اکبر نزول او کناد و او مهتر را
 وارت اumar گرداناد و در دولت و نعمت باقی داراد وهمه آمال او
 بتحقیق مقابل کناد وهمه امانی او بتصدیق مقرون ، *امین رب العالمین

جواب

18

نبشته او مشحون بمواعظ بليغ برخواندم و تلميhi کی ظاهر كرده بود
 و بر فوات آن عزيز آمر زينه تأسف خورده ، الحق اين نه آن اندوهست

کی فراموش شود یا بمرور روزگار نقصان بذیرد ، و مشارکتی کی درین تعزیت بزرگ نموده بود معلوم است و از قدیم الأیام باز این مساهمت و مشاطرت میان هر دو خاندان ثابت بودست و این اتحاد میان او مهتر و آن عزیز کی نور دیده مهتری و *روشنایِ جسم انسانیت بود حاصل و نه جندان جزع و نا*شکیبای بر من کهتر غالب گشت بفقد او کی بقلم شرح بذیرد و تا اکنون هر روز بر افزون بود و جون مسلّ نبشهه او خواندم موعظت او ناجع آمد و نصیحت او نافع بود بدیده قبول باز گرفتم و ازان کلمات شاف مرهم دل مجروح ساختم و جون ازان مواعظ با خویشتن رسیلم بشناختم کی حکم محکم و قضاء مبرم ایزدی را مرد نیست ، بآداب سنت الهی تأدیب نمودم و کلمه استرجاع گفتم و بتکلّف تمام از صبر بناء ساختم و باعتقادی درست با تسلیم گریختم > ۸۶ b < و بلباس انقیاد و رضا تحمل نمودم ، مگر این تکلّف مجازی حقیقت شود و غریب نبود اگر ببرکت همت و راستی دل و صدق نیست و خلوص نصح و صفا <ء> طویت او مهتر این تصبر باصطبار کشد و این جزع خرسندی انجماد ، الحق اگرچه فنا ضربت لازمست و حق مفترض همگنان اما وفاتِ جنین مهتری تلخ تر ، هیج مسلمان بجنین * اتش سوخته مباد و هیج خاندان بجنین هده خراب مکناد و اگر شدت سلوتی می یاوم از جانب بقاء او مهترست کی بمكان او اعتضادها دارم وبشفقت او بشت بکوه باز گذاشته ام ؛ ایزد تعالی او مهتر را زندگانی دهاد و مرا توفیق دهاد ، تاشکر نعمت بقاء او بگذارم و بحقوق مهتریها <ء> او برسم إن شاء الله تعالى وحده

عنایت

هر حدیث کی افتتاح کنم خواهم کی مبدأ و مطلع او برثنا و آفرین او مقصور بود و سرتاسر بر نشر معالی و ذکر مآثر او مطوى و مكسور و هیج غرض دیگر مشوّب نباشد کی از گران باری کی بلوازم منتهاء او مهتر هستم گویم مگر بشکرو ثنا بعضی ازان حقوق گزارده اید ؛ خود اتفاق جنان افتاذست کی هرگاه کی خدمتی بیوندم یا ادا <ء> حق وقضاء منتی بود بروجهی تمام شود کی منت دیگر با گذشتها ضم شود و گران باری بیفزاید و این از قوت و اقبال واستیلا <ء> دولت او می شناسم کی نگذارذ تا ذمت دوستان از مواجب ایادي او خالی بود و اگرچه آن مهتر را این کرم طبعست و این بزرگی و سیادت سجیت و بی هیج تکلفی بار خاصه و عامه بر کاهل همت خود نهادست و بی هیج منتی عهده خواهی دور و نزدیک بکرم خود بذریفه است ، وسیلت بودن دوستان در حاجت افضل غنیمتی شمارذ و دلالت کردن مر محتاجان را بجناب کریم خود منتی انگارد ، اما خالی نبود ازانک دوستان ران جنین رحمتها <^a 87> نمودن ابرام دانند ، جه المقايس و تحکم هر دو از یک آشیان برند و معارضه کرم احرار ستوده ندارند و از اینجا گفته اند در مثل «خواهش برادر ستمست» ، اما این کار برو مهتر هم کرم او دراز کردست و این در بر حاجتمندان هم مکارم اخلاق او باز کرده ، «المشرب العذب كثير الز حام» و جون مجلس او کعبه زوار گشت و فناء کریم او قبله احرار شد آزادگان کی از دست روزگار ستوه آمدہ باشند قصد آن جناب کریم می کنند و می

دانند کی جز بعونِ عنایتِ او انتعاش نیاوند و بحکمِ انکِ من کهتر را سلماً آن بید و انسِ آن خدمت دانند و بوهریرهَ آن مجلس و بلالِ دعوتِ آن مودّت شناسند خدمت و نبستهَ من توسل کنند و تعریفی همی جویند و من کهتر نیز جون ازان سجاحتِ اخلاق خبردارم و *ان اعتقادِ باک در بارهَ اهلِ علم و ورَاع و خداوندانِ خیر و صلاح دانم دلالتِ خیری کنم ، هر جند آن ارجیحت و کرمِ طبع از تذکیر و استحثاثِ مستغنى است و رغبتِ او در اصطنانعِ افضل و اقتناعِ مآثر و اکتسابِ محمد صادق تر ازان بود کی بتنبیه‌ی و تحریضی حاجت افتذ و بهزی و تحریکی در بسته باشد ، اما مقصودِ وسیلت آن بود کی اعلام داده شود از شکری کی بر زفانِ زمرهَ اهلِ علم و ورَاع همی روز و دعاء خیری کی طایفهَ فضل و صلاح می‌گویند و ثناها <ء> بسیار از ثمراتِ آن اعتقادِ خوب و احسانِ عام بروزگارِ فرخندهَ او می‌بیوند تا قادرِ نعمتهای ایزدی نیکوتر بشناسند و تصوّر کنند کی نه آثارِ صنایعِ او ضایع است و نه انوارِ معروفِ او کم بوده ، اگر بر استاء خداوندانِ استحقاقِ مکرمتی می‌فرماید نشرِ آن مکارم در اطراف میسرست و اگر در حقِ علام و مصلحان نعوفی فرماید عرفِ آن معروف داستانیست میانِ خاص و عام و دور و نزدیک متعارف و ثمرهَ توپیرِ اهلِ علم 87 > و برکتِ دعا و همتِ اهلِ صلاح در عاجل حاصلست و در آجل مددخر و فلان در قدمتِ خاندان و بزرگی اسلاف در سهی افتخار خوشید اشتہارت «والشمس لا تخفي بكلِ مکان» و در فتونِ فضل متبخر و در

6 ارجیحت از تحریک N || 21 «والشمس ... مکان» مصراع ||

انواع هنر ب نظیر و در حسن عهد و حق شناسی *ایتِ وفا و در دوستداری او مهتر بغايتِ صفا و جون فضيلتِ موروث بفضائلِ مكتسب مشفوع گشت و هواخواهی و وفاداری بوکيل دری برخاستند 3
مردرا بر درگاه احرار هیچ حجاب نباشد و توفيق در بارهٔ او عنوانِ مکارم و طرازِ مفاحير شمارند و ذخایرِ احسان برای او دارند و معونتِ او غنيمت شمارند کي خشنودي او برضاء ايذى رسانند و باجندين مواد 6
وسایل و جندين اواصر و شوافع محبل خدمت متمسّكست و بقراحتی نزديك بذين کهتر متصل ، و خويشِ کهتر هم کهتر او باشد ، درين وقت ييشِ خدمت آمد و مقصودِ اهم او اكتحال بوزبجمالِ 9
او مهتر و حاصل کردنِ شرفِ معرفت در مجلسِ او و جون > به < سابقهٔ خدمتی و تقدمهٔ معرفتی مستظهر نبود اين خدمت را بوکيلدری او نياحت داده شد، تا حالی کي ييشِ خدمت رسند از دهشتِ غربا ايمن 12
بوز و جون از مجلسِ او بنظرِ ايناس ملاحظت ياوز فضلِ و افر و اخلاقِ مهذبِ او خود تعريفِ اوکند ؛ متوقع ازان سجاحتِ اخلاق *انست کي مورد و مقدم اورا ببشر و طلاقت و اهتزاز تلقي کند و جون خدمت مستسعده گشت و نهاية الامال و ضالله الأماني از مشاهدهٔ کريم در يافت اثر آن وساطت وتعريف بر صفحهٔ احوالِ او 15
ظاهر گرداند و ثمرهٔ اين مفاوضت و تذکر در ا تمامِ مهماتِ او فرا نمایند و بدانچه رجوع کند اهتمام و عنایت بذل فرمایند و شفقت و ملاطفت دریغ ندارد ، تا مقاصد و مطالبِ او بانجهاز و ا تمام بیوندند 18
و اغراض و مآربِ او بنجاح و نظام مقررون شود و بزوذی نجیح السعی 21

مُقْضِي الحاجه باز گردد و بجهنین مکارم اورا و صیت نباید ، همیندون > ۸۸ < این *ازاد مرد را بکرم او مهتر سبردم و در جوار منبع او آوردم ، آنج ازان احسان معهود و مأله فست می فرمایند و مرا بذان مرتهن شناسد و منت *ان توفیق در سلک سوالف کشد والسلام

3
إن شاء الله وحده

جواب

6

بزرگوار نبشهه او مهتر بر دست فلان رسید و ندانم بدیدار آن مهتر نازنده تر بودم یا بوصول آن نبشهه یا با تصال اخبار سلامت و انباء سعادت واستقامت او کی از دیرگاه باز تشه بودم و جشم و دل بر راه نهاده واز نسیم صباء اخبار آن جانب کریم بر می رسیدم و بر دست شمال معطر تحفه سلام و تحيت می فرستادم و بمورد این دو نعمت دریک قرن و دین آن دومنیت دریک حال دوگونه بلک هزار گونه شاذی یاقتم و کاشکی بیش از قدم این مهتر بشارت یافته بودم تا بمراحل و منازل بذریه او بیرون شدمی وبشرط اعزاز و اکرام قیام کردمی و الحق سخت لطیف و برهنر و نیکو خلق مهتری و بانواع فضل و اصناف فضایل آراسته ، دل بدیدار و مجاورت او می آسود و جان بمحاورت او در جد و هزل و نظم و نثر می نازید و اگرچه روزگی جند بیش مقام نکرد آن مدّت مختلس فواید انفاس او غنیمتی بود و بلقاء با حمال او انس بزمده تازه گشت و حکم *انک بحبل آن نسب بالک اتصال داشت و بدیدار *ان حال قریب عهد بود موقع آن مواهب لطیف تر آمد و جنانک استحقاق او بود برعایت نرسیدم ، جه موسم صداعها بود و مزدحم در سرهای

9
12
15
18
21

از شواغلِ بی اندازه با بروابودم و او خود رجوعی نکرد و نعمتِ آن توفیق از من دریغ داشت، همانا جون استقلالِ خود را بهمّاتِ خویش بسندۀ دید، بیانِ جانبین >^b ۸۸ < فرق نکرد و کیف مakan از خجلت و تشویر خالی نیم، اعتقاد بر شفقتِ او مهترست کی اگر شکایتی گویید زبانِ لطفِ خویش را بعدر خواهی نایبِ من سازد، همچنین باذ عیب بوش و عندر نیوش و السلم

عيادت

جون خبرِ نالندگی او شنیدم خنای تعالی داند کی جگونه غمناک شدم وجه مایه اندوه خوردم، جی آن بذیتِ عزیز و شخصِ کریم قالبِ کرم و حریتست و مایهٔ مردمی و مروت، هر عارضه کی اورا افتد گرددی بود کی بر جهره، *از اذگی نشسته بود و جون او مهتر اصلست و آزادگان بمنزلتِ فروع عجب نباشد اگر برنجوری او اغصان و اوراق بر مرده شوند و تا بدین خبر اندوه‌گن گشته‌ام از خواب و *اسایش لذت نگرفته‌ام و از طعام و شراب *مزه نیافته، عیشِ صافی برن من تیره شدست و لباسِ سلام برهاذِ من تنگ گشته و حالی اندر وا شدم کی بیشِ خدمت آیم و شرطِ عیادت بجایِ *ارم و خویشن بر اقتراحهاء او عرضه کنم، تا کی آرزو را بیام و لکن عوایقِ بسیار گریبانِ اختیارِ من کهتر تنگ فروگرفته بود و کیفیتِ علت و شکلِ واقعه شنیده بودم و اتفق بودم کی خوف نیست سهل و سبک بگذرد و امید تازه بود کی این غایت را شفا<ء> عاجل یافته باشد

روزی جند تأخیر کردم تا ازین عُهدَها بدر*ایم و ازو مهتر
 إن شاء الله تعالى بشارتِ ابلال و اقبالِ بُرْء و استقلال رسیده باشد تا بدلي
 فارغ بهنیتِ سلامت و صحّت بیایم ؛ حالی این تھیت فرستادم تا او
 مهتر رنجوری من بدین عارضه تصور کند و بهیج حال تنگ دل
 و هراسنده نباشد کی این عارضه زود زایل شود ، و بیماری یا ذ کرد
 خذای تعالی است و کفارتِ گناهان و تمحیصِ خطای ، و خردمندان
 هر یک جندی > < و تنبیهی محمود داشته اند تا قدرِ عافیت
 بشناسند و بر شکستگان شفقت برند و ایزد تعالی هرج > ۸۹ ^a <
 زودتر لباسِ صحّت و عافیت بوشاناد و بی گیزنی ازین رنج بکران
 * اراد و کهتر اورا ازین دل مشغولی نی غم کناد ، توقع است کی
 بنا آمدن معذور دارد إن شاء الله تعالی

جواب

12

انیس مكتوب او مهتر کی شفا <ء> دلِ تشه و قوتِ تنِ ناتوان
 و مرهم خستگی فراق بود رسید و از مورد آن دواج
 امن > و < سلامت و آرجِ صحّت و عافیت یافتم و قلق و ضجرتِ
 او بدین حادثه تصور افتاد و همین اعتقاد بودست و از صمیمِ اندیشه
 وی آگاهم و اتحاد و یگانگی او بروزگار دراز دانسته ام ، او بدین
 نمودن محتاج نیست و این عارضه اگر سجه از اول زحمتی داشت و دل
 مشغولی آورد اما ببرکتِ همت او مهتر زود سهل شد و با رسیدنِ
 نامه او مهتر بیکجا خفتی تمام یافتم و خبرِ سلامت اورا بغلِ میمون
 گرفتم و امید وارست کی درین هفتنه بقیت زایل شود و از نا* امدن
 عندر خواسته بود ، عندر از بیگانگان خواهند و میانِ ما محمد الله* دوی
 بر خاستست ؛ ایزد تعالی او مهتر مشفق را همیشه در امانِ خود بداراد
 و هیچ مکروهی در نفس و حال و دوستان بدو مرساناد .

18

21

رفاع در هر معنی

در هدیه فرستادن

زندگانی در از باذ ، جون از هر در جانب دلها و خاندانها یک است و اسباب مودت میان این کهتر و او مهتر استوارست و عهد اتحاد مؤکد احتشام و انقباض از میانه برداشته ام و قصایا <ء> * بستاخی بر حکم مشارکت در اموال و مساهمت در عموم احوال همی رانم و هرج ازین سرای بذان سرای * ارند برسیل نقل و تحویل باشد نه بروجه اعطا و تمویل ، جی آن منصب ازان بر ترست کی بالحاظ همت خطاطم دنیا باز نگرد و اگرجه نفیس ترین علیق بود ، و اعتقاد من در اتحاد ازان صافی ترست کی مbasطت را بجنین محقرات و قعی شناسم ، <۶۸> بلک اگر خزانه قارون و گنج شایگان و خاتم جم و جام خسرو در رسم یک هدیه سازم و بیش او فرستم هنوز مقصّر باشم ، اما خواستم کی درین روزگار خرم و موسم خیجسته آین دوستان بجای * ارم وا زانج او مهتر را اینجا بود اسی ادهم اغرا محجل ختلی نژاد راهوار سه ساله فرستادم وسی در مسنگ عود قماری مُکفر و بذین هر دو فال خیر خواستم ، تا بفال اسب همیشه بر مرادها کامگار باشد و بفال عطر همواره ارجاء روزگار واکناف آن مجلس بیشارتها <ء> خیر معطر بود و بنشر عُرف او نام خوب او در آفاق معروف منتشر توقع کنم کی بذین بستاخی ملامت نفرمایند و بقبول این خدمت منت بر نهذ ، تا بشکر آن میان بندم إن شاء الله تعالى .

جواب

زندگانی دراز باذ ، خطابِ کریم خواندم و از بزرگی او * ان
 لطفت غریب و بدین نیاقتم واکرامی کی ارزانی داشته بود بفالِ میمون
 بذریقتم وبا منتهاء گذشته ضم کردم واگرچه همیشه موفق و بیش
 دست بودست نمی بایست کی درین نوبت خاطر عزیز مشغول داشتی
 و ازانچ در قبول * امده بود عطر باز گرفتم ، تا از بوی آن اخلاقِ
 کریم حکایت می کنند و از شیوه آن طبع صافی روایت می کنند و اسب
 باخورِ معمور باز گردانیدم تا استوردارِ خاصه تمہار می دارد و از جهتِ
 من در خدمتِ رکاب او مهتر می باشد کی میانِ هر دو جانب محمد الله
 جذای نیست و اگر خدمتکاری ازان او مهتر بجایِ این دوستدارِ مخلص
 این قدر تمہار می دارد بس کاری نباشد ، ایزد تعالی این مخالفت باینده
 داراد والسلامِ إن شاء الله تعالى

3

9

12

در دعوت

جون لطفت و یکتا دلی او مهتر دانسته ام هر نفسی کی بی دیزارِ
 او زنم بر خود توان دانم و هر لحظت کی بی او نشیم از عمر نشامم
 و درین وقت مهتران <^a90> و دوستان کی هر یک درآسانِ ظرافت
 و کرم * ستاره در فشان اند و در عقودِ موافقت گوهری رخشان ،
 بکهترخانه او در سلکِ ثریاً منظم گشته اند و سپهان انس و مسرت را
 بمحابیحِ حمالِ خود بیمارسته ، سرذ ازان حمالِ بی همال کی بدرِ فلکِ
 سروی است و میانه عقدِ مهتری اگر این شبِ دزدیده را بطلعتِ
 خوبِ خود بیاراید و این عقدِ موافقت را بواسطهِ مجدهِ خوبیش نظام

15

18

21

دهد ، تا * زوانِ کمال برو ثنا گمکنید و دلِ مودت برو آفرین خواند
والسلام

جواب

3

داند او مهتر کی هر دم کی بر دیدارِ انسان او گذارم غنیمتی
شمارم و هر ساعت کی از عمر بذدم و بر خدمتِ او صرف کنم سوذی
بی کران انگارم و اگر مجازی اقدام بر مرادِ من بودی و کار بر حسبِ
اعتقادِ من رفتی بیوسته ملازمِ آن مجلس بودی و اگر نخواندی
جون طغیل الاغراس خویشن بر بستمی ، اما می شناسند کی مالک اختیار
خویش نیستم و زمام مواد از دست ایثارِ من ربوذاند ، دوستان و مهتران را
* وعده دادن کی بذان و فاتوان کردن نا مردی بود ، مهنتا باذ ایشان را
عن عیشِ صافی بدیدارِ یاک دیگر و همیشه خرم و * اسوده باذند و شاذ
و آباد من کهتر بجهتی نازک مشغولم کی تأخیر برندارد ، اگر زود تر
تمام گردد خود جون باذ * بزنده خویشن بر نشان زنم و اگر محروم مانم
از جرخ نه اینست نخستین بیدا ذ

6

9

12

15

والسلام إِن شاء الله تعالى

مشاورت

حقِ مشاورت در هر مهمی آنست کی با کسی بیش گرفته آید کی
ناصوح و امین بود و بمصادر و مواردِ آن مهم بصیر ، و او مهتر این همه
خصائصِ خیر را مستجمع است 90 و زیادت ، جی از هر دو جانب
دلها بهم بیوسته و دوستی بکمال رسیده و بیوسته در دقایق و جلایلِ کارها

18

دور و نزدیک را بروزانتِ رای و خصافتِ خرد او التجا باشد و بر اسرار همگنان مؤمن بود و بمقادیر کارها خبیر، جی جنذان گرم و سرد و نرم و درشت زمانه دیدست تا * گوی بمعیوبات کارها جنان بیرون بیند کی مرد تیزبین از ورای سیر رقیق و همیدون بروزگار خود هیچ کس را ازو مشفق تر ندیدم درین وقت اندیشه بذان میل دارد کی فلان مهم بر دست گرفته آید و از رای روشن او مستغنى نیم و بتدبیر صایب او بسر نشود ، خواستم کی بذین رفعه از و مهتر اشارت دستوری خواهم ، تا * انج بیند بفرمایند و غایت نصح و شفقت خود بهاید تا * ازرا امام خود گیرم و بر حسب قضیت تدبیر او بروم ، جی هرج او اشارت کنذ نجاح و صلاح بذان مقرون بود و سعادت و برکت باول و آخر * ان موصول و السلم إن شاء الله تعالى

جواب

12

اشارتی کی این کهتر را کرده بود بر قضیت انسانیت خود رفته بود والا مرا استحقاق نیست ، نعم ، در نیکو خواهی و دوستداری او مهتر بهمه غایتی بر سرم و هرج بصالح او باز گردد واجب دام کی دران بجد با یstem و متشر باشم و * انج از فلان کار نبشه بود سخت خوب اند یشیدست و صواب رای دیده ، بطالع سعد و فال فرخنده و امل قوی بیش گیرذ کی بتوفیق ایزد تعالی جز مبارک نباشد و در تمثیت این اندیشه بذانج کهتر را دست رسند ایستادست تا میان بیند ذ و معاونت واجب شناسد إن شاء الله تعالى .

3

6

9

18

استعفا

رای بلند را معلومست < ۹۱a > کی خادم بروزده^{*} نعمت مولانا است و همیشه نیک لختی خود در خدمت او دیدست و به افتاده خویش در سایه^{*} حمایت و جوار^{*} رعایت او باز یافته و بر دوام جهد کردست تا در خدمتی کی بذو مفهوم شوذ بعجز و تقصیر منسوب نگردد و تا این غایت باقیال مولانا بر دست خادم شغلی از غفلت و بی کفایتی بزیان نیامدست ، جنان می خواهد کی در خدمتی کی کنذ آبروی خود درین مجلس بیفزاید و خویشن را بامانت و استقلال در جشم مولانا بیاراید و این شغل کی خادم را فرمودست بعذرهاه خفی و جلی بلوازم آن قیام نمی تواند کرد و خطر آنست کی خللی راه * یاوز کی خادم را بتدارک آن استقلال نباشد از عاطفت کریم جشم دارذ کی خادم را ازین عهده بیرون آرد و ذمت اورا ازین و بقه * از اذ کنذ ، مولانا را محمد الله خدمتکاران بسیارند و خدمتهاه بی شمار ، اگر حکم عنایت نظری دیگر فرماید بجای خادم تواند کی شغلی دیگر بذو حوالت کنذ ، تا در بناء خدمت مولانا برده^{*} تحمل بروی خویش و عیال خویش نگاه دارد و مولانا را بدعاه خیر یا ذ می دارد إن شاء الله تعالى

جواب

اورا نزدیک من حقوق قدیمیست و رعایت آن متوجه و متعین گشته بهیج حال نبستنم کی خللی محترم او راه * یاوز و شغلی کی بصدق آنست او را مسلم است و اسباب تمکین او ممهد و مرا بر کفایت او اعتمادی هرج تمامتر و اگر جنین ندانستمی این تفویض و اعتماد نیفتدی ،

امروز اگر انذیشهٔ مقام حضرت و ملاحت خدمت در باقی شدست
باز نمایند و اگر در اسباب تکین قصوری هست بوشیده بدارد تا راه
آن فرو بسته آید و اگر در نفسِ این شغل رشدی نمی بینند او از عهدهٔ
آن^۳* معافاست برو حرجی نیست و هر شغل کی اختیار کند اورا مسلم
و السلام

3

6

استقرار ارض

از انج همیشه حرمت و مال او مهتر < عرضهٔ حوايج 91b >
کهتران بود و بذلهٔ اغراض دوستداران و مراد حمله دوستان اختصاص
کرامت کردست کی اگر بمارب خود در ذات ید او تصرف کنم و در
دخل و خرج او تبسط نمایم بران فضل و مهتری اعتقاد دارم و درین
وقت محترمی بفلان می باید دادن و وجه از فلان دخلست و هنوز نرسیدست
و محل این دین در رسیده با وکیل جانب محروم مbasطت کرده شد
تا فرمایند کی این قدر از رایج ترین وجهی مهیما برسانند ، برسیل قرض
تا یک ماه را گزارده شود و حالی من گهتر از تقاضا <ء> سرد این
غريم باز رهم و منت و مثبت بجای نماند و السلام

9

12

15

جواب

آن مهتر را بر من و هرج قابل تصرف او آید از ذات ید من
حکم نا فذست و تصرف روان و بداجه مرا عزیز گرداند از جنین
انبساطها بنازم و گردن بیفرازم و منت بذیرم و شکر واجب دانم ؛ او
مهتر خود همین گواهی دادست و طر از اعتقاد من در قلم * اوردست

18

هم جنانت و زیادت ازان ، محقق‌ری کی مقدار کرده بود خط ناشته آمد تا بزوذی ترویج کنند و فراغت خاطر عزیز بجوبیند و جون میان معاملات ابتغا<ء> رجح رسمی است معهود ، بمراحجه این قدر جشم دارم کی به وقت این * بستاخی همی کنند تا منت مضاعف شود إن شاء الله وحدة

ملطفه

حاکم * انک خاندان فلان - عمره الله بطول بقائه - مرکز⁶ سیادت و مرؤتست و منبع صلاح و عفت و از قدیم الدهر باز بطهارت اصل و شرف گوهر معمور و بدیانت و تصون مشهور و مذکور⁹ و همیشه اسلاف من کهتر را با مهتران آن خاندان دوستیها بودست و بمكان یاک دیگر معتقد بوده اند و بر خصوص مرا با خواجه فلان¹² حالت لطیف < بودست > و صداقت میان ما باخوت رسیده واخوت باتحاد کشیده و جندان و کادت <^{۹۲a}> یافته کی در حق فرزندان قرابت شود « و صداقة الآباء قرابة الأبناء » ، و جون او مهتر را مثبت آن بود کی اکارم الناس ببیوند او تکثر جویند و اعیان و احرار بقربابت و مواصلت او افتخار کنند و رغبت نمایند و کهترزاده او فرزند¹⁵ فلان - حقیق الله فيه الامال - محمد الله جوانی رشید و خدمتکارست و خردمند و میان اقران خود ممتاز ، جنانک از مصاهرت او معیرتی نباشد و ببیوند دوستان را بشاید و همه خاطر من بر کذ خذای او¹⁸ موقوفست و اندیشه بر مصالح او مقصور ، دل بران هاذه ام کی این همال را کی از صحنه بوستان دوستی او رستست بشاخی کریم ازان شجره²¹ سیادت ببیوندم و تخمه و دوزه ان خویش را نخویشی * ان خاندان

عزیز گردانم و اهل بیت خود را بقرابت ایشان شریف و گرامی کنم
 و این جیزی بود کی جز بشفقت مهتران بینش نشود ، من کهتر را هیچ
 3 کس ازو مشفق تر نیست ، زمام این مهم سوی کفایت او انداختم ،
 تا حسن نائی بسر این مقصود شود و همانی بر رسد ، بطریقی کی لایق
 بود ، اگر این وصلت موافق رای آن مهتر آید بشارت دهد ،
 تا اظهار کنم و مهنه ازرا بشفاعت بر انگیزم و طریق تمثیت آن بر دست
 6 گیرم و اگر خلاف این سخن روذ بر ظهر این ملطفة آگاهی
 دهد ، تا بیگانه را برین سخن اطلاعی نباشد و شهادتی حاصل نیاید
 9 إن شاء الله وحده

جواب

جون قاعده مودت و اخوت میان ما استوار است فرزندان او
 12 مهتر نور دیده من کهتر باشد و بمصالح و مناجع ایشان دل من
 نگرانتر ازان بود کی نخاصه فرزندان خویش و برج اورا مراد
 افتد از مهمات ایشان واجب دام ایستادگی نمودن و کهتری کردن
 15 و * اندیشه کی از جهت خواجه فلان کی قوت دل سیادت است و جشم
 جراغ فتوت و مروت و مهتر و مهتر زاده من است - خداش بارز ازی
 دارا ذ و بهمه امانتی بر ساناد - سخت مبارک < ۹۲ > و تمام * اندیشه
 است و همیشه آن رای منور در مطارح افکار خویش مصیب بودست
 18 و بر خصوص درین قضیت کی حقیقت با زمام اقبال بسر این سخن
 رسیدست و بتحریک توفیق داعیه این منیت در جنبیذه است و من
 کهتر اولا بنازینم کی صداقت این دو بیت رفع بقرابت رسد و این

دو قرّتِ عین بهم بیوندند، تا از نسلِ کریمِ ایشان بشت مکارم قوی شود
و دلِ مفاخر گرم گردذ و جون خواجه فلان مرا *بستاخ گردانیده
باشد و بر من اعتقاد فرموده و داند کی *انج گویم و عرضه کنم
از غرض دور بود و بر نصح و نیکو خواهی مقصور؛ آن تجاسر یافتم
کی در خلوت اندیشه او مهتر بر سمع او گذرانیدم و شرح رشد و تجانب
و فضل و کفایت و هنرمندی و ظرافت و حمال و اصالت و مردانگی و شهامت
قرّه العین فلان دادم و او مهتر هر وصفی را بده ثنا مدد کرد و بران
اندیشه آفرین خواند و با نجاح و ایجاب جواب داد و جنان گفت کی * ان
مهتر را با من بیچ واسطه حاجت نیست و حال موالات از هر دو
جانب محمد الله ازان صافی ترست کی حاجابی بماند، فرزندان من کهتر
زادگان او اند و او را بر من و بریشان فرمان روا و این اتفاقی خوب
بروفق آرزوی دل من افتادست خذای را - تعالی - برین مساعدت
سباس می دارم و بدین رغبت می نازم ، بهرج اشارت کنند ایستاده ام
و گوش فرمان اورا نهاده، من کهتر بذانج شرط بود بدین آمدم و آن
مهتریها را بدعما و ثنا مقابله کردم و خواستم کی آیم و مشافهه باز نمایم ،
اما بر حکم اشارت او مهتر رفق و مترقب و منتظر می باشم تا هرگاه
اشارت کنند بیش او * آیم و بیکجا با تمام این مهم برخیزیم إن شاء الله تعالى.

قصه

بردارنده این قصه از خاندان علم و صلاح است و اسلاف او
مذکوران بوده و دعاگوی این دولت - ثبت الله - < ۹۳a > مشهور
وازملوک این خاندان پادشاهی - عمیره الله بالدولة و الإقبال - نواختها
یافته و خادم دعا روزگار خویش همه در * برزیدن علم و صلاح

3

6

9

12

15

18

21

گذشت و شکر سلامتی کی در سایه عدل و حریم انصاف باذشاه عالم عادل یافتست بدعا خیر می گزارد و بدیهی فلان از اعمال فلان شهر وطن ساختست و اندکی ضیاع دارد موروث کی وجه تعیش خادم و عشیرتی انبوه از اهل صلاح از *انجا بود و محقیری کی از خراج بران موظف بوذست از قدیم باز تسویغ فرموده اند تا دخل آن بکفاف دعا گویان وفا کنند و همیشه اسلاف داعی درین خطه از اهل تمیز بوده اند و از ملوک وقت بنظر عنایت ملاحظه و عدل و رافت خداوندی از همگنان زیادتست ، سزد از عواطف کریم کی مثال فرمایند تا عمل و گماشتگان * ان تسویغ بر قرار قدیم مجری دارند و داعی را بر حسب * انک اسلاف او را بوذست ممتاز دارند و بقسم و مؤنات دیوانی تعریضی نرسانند تا بدل فارغ دعاء خیر می گویند و برکات آن بروزگار دولت خداوند رسند والسلام

3

6

9

12

سلطانیات

منشور ریاست

خواجه رئیس فلان از جمله وجوه و مشاهیر و منظوران واعیان خراسان است و بسوابق حقوق و لوازم قدیم و حدیث محترم و بکفایت و تهدی اند فنون معاملات دیوانی متحلّی و بصدق اعتقاد و اهلیت کارها خطیر و بشمام و کارگزاری و شناختن رسوم و دقایق اعمال دیوانی موسوم و بهمه روزگارها معروف و محترم بوذست و ملوک ماضی اسلاف ما — آنار الله براهمیهم — بروی اقبال فرموده اند و رعایت آن حقوق و سوابق از لوازم و فرایض است و تا این غایت هر شغل

15

18

21

کی بکفایت او منوط شدست دران شرط امانت و مناصحت تقديم کردست و طریق نیکو سبرده > ۹۳b < و نام خوب حاصل کرده و همگنان این رعایا ازو شاکر و آسوذه بوده اند و درین وقت بدرگاه آمد و عهاد خدمت تازه گردانید و از اقبال و اعز از نواخت و انجاب بهره تمام یافت و بیش تخت رسید و از لفظ ما خوبیها شنید و جون مدقی در خدمت بود فرمودیم تا اورا با نواخت و تشریف و کرامت باز گردانیدند وریاست قصبه فلان و نواحی آن از فلان و فلان ناحیت و * انج بدان متخصص است از اعمال آن تازگی بروی تقریر کرده شد ، جه معلوم گشته بود شایستگی او مران کاررا و مقرر بود کی کافه رعایا را بگران او آسایش تمام است و حسن اهتمام و ایادت اور در حق ایشان ظاهر گشته بود و آثار مساعی و انصاف خوبی او بر صفحات احوال ایشان بینا شده و شکر آن بسمع ما رسیده و موقع آن حمید بوده این ۱۲ مثال فرموده شد تا بأمل فسیح و امین تمام آن مهم اعتناق کند و تمیت آن بیش گیرذ و بر نگاه داشت حقوق ایزدی و رعایات جانب دیوان ورعیت توفیر نماید و مقادیر رعایا نیکو نگاه دارد و هر یک را بر اندازه او مراعات کند و هرج بتخفیف رعیت و تحصیل اموال دیوانی بیوند بجای * ارد و میان عامل و معامل وسیطی عدل بود تا حقوق دیوانی بر مواجب قانون قدیم و مقتضی دستور مشروحی کی بتازگی آورند طلب کنند و در جور و ظلم و طلب مجال بسته شود و اگر عامل زیادتی ستاند نگذارذ و اگر مودی از گزاردن مال دیوانی تقاعد نماید بدان رضا ندهد ، تا جتناک از کفایت ۱۳ او معهود بودست نظام مصالح هر دو طرف بگران او محفوظ باشد

والبته بی فرمان دیوانی و حدوث مصلحتی ناجز یک درم قسمت نکنند
و هر تفرقه کی بر حکم فرمان افتند شریف ووضیع نصیب خود ازان
بر دارند و بر هر معاملتی کی اندر شهر روز مشاهد حال سدید و معتمد
بگمارذ ، تا برانج روز واقف بود ، تامالی ضایع نشود و بر مودتی
حین نروز و هیچ کس از مه > ۹۴a < بر خوران از کشیدن بار
خویش حصت وسویت گردن نتاوذ واگر حمایتی تعاق کنند او را
اجازتست کی حرمت آن کس فرو نهاد وبالزم بشاند و اندر دیگر
ابواب مصالح کی از شرح مستغنى است بر حسب کفايت معتاد می روز
و جانب ایزد تعالی نگاه می دارد و مراقبت اورا - عز ذکره - بر
اسرار و ظواهر احوال خویش گمارذ ، تا مدد ارشاد و توفیق می یاود
ونیکونامی او زیادت گردد واعتماد برو بیفزاید و احمد عساعی او
بیوند؛ سبیل کافه مشایخ و اعیان و امثال آن قصبه وناحیت - حاطهم
الله - * ان است کی این معنی از رای ما دانند و بر حرمت فلان
بران حمله کی در مجلس موفورست متوفّر باشند ورئیس و مقدم
خویش اورا دانند و در مصالح بوی رجوع کنند و اسباب تمکین او
ساخته دارند و شرط این کار بوی باز گزارند و از مخالفت او دور
باشند و مجمع نخانه او سازند و فرمانها کی از درگاه رسند * انجا خوانند
جی او نایب و گداشتہ دیوان ماست و رخصت نیست که هیچ کس از عامل
وشحنه وغیر ایشان نی علم و اتفاق و استصواب او در هیچ کار
شروعی کنند و در خفض و رفع حوضی نمایند تا بر دقیقی و جایل و قلیل
وکثیر معاملات و مصالح اورا اطلا دهنند و * هیجیز بروی بوشیده
ندارند و مرسوم * ان عمل کذا دیناراً از قصبه و نواحی بهamat بذو

رسانند و سبیل مه برخوران آنست کی حصه خویش از هر قسمت کی افتاده
براسی بردارند و بهیج حمایت تمنع نمایند، تا بر دوریشان وضعفا حیفی
نروز و مستأصل نشوند ، باید کی همگنان بر حکم مثال برونده او را
ازین معانی مصون و معاف دارند و بهرج رجوع کند اهتمام شافی نمایند
و نظام سویت میان یک دیگر نگاه دارند جی اگر کسی یک درم
از مال و حتی دیوان بتعلق حمایه باز گیرد بفرمایم تا یکی را ده
بارهاق والزم و تشدید بستانند و کافه رعایا - حاطهم الله - >^{۹۴b} <^۹

مصالح خویش ازو در می خواهند تا *انج بتوفیه و تحفیف ایشان
باز گردد بجای می *ارد إن شاء الله تعالى و کتب بالأمر العالى - اعلاه
الله - برسالة فلان والإشارة الفلانية

منشور فضا

جون حال فلان معلوم بود در علم و دیانت و وراغ و صیانت و تقوی
و امانت و کفایت و شهامت قضا و حکومت فلان جای بذو تسلیم افتاده او را
با قامت * ان عمل نصب کردند و تمامی * ان شغل بوی تفویض افتاده
و فرموده شد تا نخست تقوی ایز ذرا - تعالی - شعار خود سازد و طریق
سداد و راستی سبز و سیرت علام و متقیان و رزذ و از میل و محبها و اعتساف
احتراز نماید، جنانک ایز ذ تعالی فرمودنست « فاحکم بین الناس بالحق و لا
تبیع الهوى فیضلک عن سبیل الله » و بر آداب و شرایط شریعت مجلس
حکم حاضر آید و میان متخاصمان در نشاندن و نیوشیدن و ملاحظت
والتفات خود سویت نگاه می دارد و در استماع دعاوی و بیانات تنوّق
کند، تا هرج شنود مسموع و مقبول شرع باشد و در صور وقایع

حکمی و اشکال مسایل شرعی نیکو تأمّل کند و با اینه و اهل فتوی مراجعت نمایند ، تا در م واضح اختلاف علماء بر واضح ترین نهجه رفته شود و شرایط ترکیب و تعدل بجای آرد و هیچ محابا و مساهالت * تبرز ذ و مستحقان را دست قوی دارد و حقوق ایشان احیا کند و بدیشان رساند و بنواحی نواب سدید گمارذ و از مصادر و موارد ایشان با خبر باشد و انکجه ئیامی با اکفا بر وفق شرع می بندذ و نقل املاک جون بینه ؟ مرضی درست گشته باشد بر وفق حکم می راند و در حکم و تسجیل آن شرایط احتیاط بجای آرد، اوقاف بقاع خیر را تمیار دارد و بثبات و امنا سپارذ و دست مستأله ازان کوتاه دارد و ربع ان عصاب استحقاق و مصارف استیجاب می رساند و جیزی قاصر نگرداند و املاک ایتمام و غایبان نیکو رعایت کند و از ضمایع <۹۵> وتلف صیانت کند و بر حفظ واستثمار آن امنا گمارذ و هرج را وصیتی * یاوز باوصیا تسلیم کند و جواب هریک بوقت مشروع باز خواهد ، در قسمت ترکات و مواریث <بر> حدود فرایض خذای تعالی بروزد و حق صدقه مستحقان تمام و کمال بدیشان رساند و در اداء این امانت ک اورا تقلید کرده شد راستی بیش گیرذ و در مصادر و موارد خود جانب حق تعالی نگاه دارد و از مطابع دنی و مطاعم و بی تحرر نمایند ، تا درین جهان نیکو نامی * یاوز و از جهت ما بمزید اعتماد و مزیست عنایت مخصوص شود و دران جهان ثمره امانت بیاوز و بمحبوبت نیکوکاران رسند و از توابع بدسریتی رسته باشد و سبیل اعیان و گهاشتگان و علماء و رعایا <ء> آن شهر و ناحیت - حافظهم الله - آنسث ک اورا قاضی و حاکم خود شناسند و شرایط این شغل اورا مسلم دارند

و اورا و نواب و قوام کار او را درین شغل تمکین کنند و دست او در تمشیت این مهم دینی قوی دارند و حرمت و توقیر او موافور دانند و اعتماد بر توقيع کنند ۳ ان شاء الله تعالى

منشور اشراف

جون خردمندی و کفایت و خویشن داری و امانت خواجه فلان رای مارا معلوم گشته بود باشراف اعمال ناحیت فلان بر وی اعتماد فرموده آمد، تا اولاً ترسکاری خذای تعالی توشه سازد و هرج از دیوان روز از صنوف معاملات و عقود قبلات و توجیه و مراعی و صدقات و اطلاق جامگیات و جرایات و تفصیل محاسبات و حل و عقد و خفض ورفع و دخل و خرج همه زیر قلم خویش دارذ و املاک و مستغلات سلطانی و مال خراج و خزانت و غلات عشر و ارتفاعات و مرسومات حمله معلوم دارذ و هرج تازه شود از وجود دخل و خرج اندک و بسیار آزرا در علم خو < ذ > دارذ و از قلم فرو نگذارد جنانک < ۹۵ > یک درم سیم و یک من بار از وجود دخل بی علم او نباشد و بی قلم او خرج نیفتند و در سرای ریاست هرج روز از مجامع و قیسم و تقسیطات و تغییر و تبدیل بیش چشم ارد و * هیجیز بوشیده نگذارذ و از سرای ضرب و مهر و سکه و عیار هر * کوره با آکاهی باشد و در اسواق قصبه و رستاق مقدمان اسواق و زماء نواحی بی علم او هیچ شغل نگزارند و ناییان هشیار و کاردان گهارذ تا برانج روز واقف بود واز شغل کارفرمایان و عمارت وزرات باخبر بود واز تخم و عوامل و حزر و مکایلت

تفحص کنند و اندک و بسیار او بیش خاطر روشن دارد و بیوسته *جریده، مهدب و نسختی مصحح و روشن مشتمل بر ذکرِ
۳ کمیتِ اعمال و کیفیت احوال بر دست دارد تا بوقتِ *سؤال از عهده،
جواب بیرون تواند آمد و بجایِ درمانگی طاعنی مجان نیاود و از شغلِ
۶ مؤذیان و دهاقین و رعایا بر می‌رسد، تاعمال و متصرّفان و اصحابِ
قلم و گماشتگان بازیشان طمعِ^ن وجه نکنند و حملی زیادتی نیفکنند و هرجـ
ازین حمله باستقلالِ او در نیاید بسمعِ ما انها کنند تا دست او قری
داریم؛ سبیلِ رؤسا و عممال و نایابان و متصرّفان و اعیان و گماشتگان
۹ وزما و دهاقین و شرکاء حملگی رعایا - کثیرهم الله - آنست کی او را مُشرفِ
آن شهر و ناحیت شناسند و ازین شغلِ تمکین کنند و هیچیز بروی
بوشیده ندارند جی رخصت نیست کی بی حضور و علمِ او هیچ شغل
گزارند، تا او را بحشمِ احترام نگرند و مرسومِ این شغل مهیاً بوی
رسانند برقرارِ گذشته و از شکایتِ او بر هیزنند و در حوالتِ او برخویشتن
۱2 بسته دارند تا احمد و ارتضا ایشانرا حاصل آید إن شاء الله تعالى

منشورِ عامل

15

جون اعتمادِ ما بر کفايت و هدایتِ خواجه فلان هر روز زیادت بوذست
اثرهای خوب کی در خدمتکاری <^{۹۶}۹> ما همی نمود از امانت *برزیدن
و رعیت را شاکر داشتن و اموالِ دیوان از وجودِ وجوب حاصل
کردن و نیکو نامی دولت جستن شغلِ عملِ فلان شهر و نواحی آن بنو
تفویض فرمودیم تا اموالِ دیوان کی از معامله^ء سنه اربع عشرة بران
۲1 بقعه متوجه است بر حکمِ مشروحی کی از دیوان استینها دارد حاصل

کند و بزوذی آن معاملت از جای بردارد و در تحصیل حقوق دیوان
تشمر و جد نمایند و ادرارات و تسویغات کی در مشروح *امده شدست
برقرار قدیم براند و هیچ اختیاس نکند و مال خزانه بران حمله کی از
سرای ریاست بر موجب مشروح وجه دهنده طلب کند
و بخوبی و زوذی نقد کند و معد دارد و جنان سازد کی در
مدّت نزدیک بیش خدمت باز رسد ، رئیس و اعیان و کافه رعایا
اورا عامل خویش دانند و نزدیک ما بمحل اعتقاد شناسند و حرمت
او موفور دارند و معاملت سنه فلان با وی درست کنند و از عهده
این مبلغ مال با او بیرون آیند و همگنان بسویت بار خود بر دارند
ورضاء فلان بجویند و در حوالت او بر خویشن بسته دارند و فلان کی
رئیس ناحیست با او دست یک دارد و بداجن برونق دیوان و ترویج
مال باز گردد قیام کند ، تا بزوذی این مال از جای بر خیرد و فلان کی
شحنه ولایست جاکران خودرا بمند او بر گمارد ، تا مردمان را
جمع می کنند و از *جای کی او حوالت کنند سیم حاصل می کنند و بوقت
باز گشتن در صحبت او بیایند تا از خطر راه *امن باشند ، بایند کی
این جمله تصوّر کنند و شکر و شکایت او را مؤثر شناسند إن شاء الله تعالى.

منشور شحنه

جون شهامت و مردانگی و خردمندی و خویشن داری فلان شناخته
بودیم و بهر مههم کی او را نصب کرده ایم اثر جladت و نیکو خدمتی
ظاهر کردست >^{۹۶}< حقوق مرعی واجب گردانیده شحنگی فلان
شهر او را ارزانی داشتیم و فرمودیم تا *نجا آید و بیش صالح رعایا
8

برایستند و طریق امانت و کوتاه دستی * بربزد و در واقعیت کی افتاد شرط خویش در تحصیل مناظم رعایا بجای آرد و از طمع خام و خشک ریش و دامن گیر دور باشد و مفسدان را کی مخالفت فرمان شرع کنند مالش دهد بعد ازانک جنایت درست گشته باشد ، و مجرد تهمت و سعایت رسوای عورات مسلمانان نکند و اهل فساد و شرارت و فتنه را شکسته دارذ و انج بامن داشتن شهر و ناحیت و مسالک مسلمانان دران ناحیت تعلق دارذ دران بغايت جهد بکوشد و هیچ فتیان را کی رعیت از دست و * زفان او * امن نباشد خویشن راه ندهد و تقویت مجلس شرع بکند و ممتنعان و متمردان را حکم حاضر آرد و حدودی کی شریعت فرمابند و قاضی ناحیت اشارت کند اقامت کند و دست عامل در تحصیل اموال قوی دارذ و با رعیت سیرت نیکو * بربزد ، جنانک شکر ایشان باز رسند ، تا زیادت اعتماد ارزانی داشته آید ؟ سبیل رئیس و قاضی و اعیان و کافه رعیت آنست کی اورا شحننه خویش دانند و اسباب تمکین و حرمت او بسازند و از حملگی ناحیت بنج مرده علف او ، سه سوار و دو بیاذه بذو می رسانند و مرسوم شحنگی برقرار گذشته کذا دیناراً جنانک در قدیم رفتست برسانند و جیزی قاصر نگردازند و اورا شاکر دارند تا احمد * یاوند إن شاء الله وحده

مثال بعنایت

18

خواجه فلان از حمله معروفان و مذکوران است و بنزدیک ما حقوق موکد ثابت گردانیدست و در خدمتکاری رتبی ملحوظ و منزلتی مغبوط یافته و بصدق عنایت و مزید رعایت مخصوص گشته

21

و تکفّل بمصالح < او > فریضه دانیم و اهتمام فرمودن در حق او
واجب شناسیم این مثال فرموده * امده، تاریخیس و عامل و گماشتگان
فلان شهر در احترام او توفیر نمایند و اختصاص او بعنایت ما تصوّر
کنند واورا بذرفته و شناخته < ۹۷ > ما دانند ومصالح او را
نیکو رعایت کنند و در قیسم و مؤنات و عوارض و نزول بنو و متصلان
او هیچ رجوع نکنند و خطابی برانند واورا از اقران ممتاز شناسند
ورخصت و اجازت نیست کی بهیچ وجه او را و در بستگان او را تعرّض
رسانند، تا همگنان بر حکم مثال بروند واورا ازین معانی مصون
و معافا دارند و بهرج رجوع کنند اهتمام شاف نمایند و رضاء او در
همه احوال بجویند و حرمت او زیادت از گذشته دارند و اثر این مثال
بر صفحه حال او ظاهر گردانند و جنان سازند کی بهمه انواع آسوده
و فارغ دل و مرفة باشد و شکر او بر تواتر همی رسند تا بسندیذه افتد
و یقین شناسند کی اگر از کسی شکایتی نماید تدارک آن فرموده آید،
تا همگنان خویشن را صیانت کنند و از تقصیر در حق او ببرهیزند
واز معاودت و مراجعت مستغنى دارند إن شاء الله تعالى

محاضر

محضر در صلاح کسی

جنین گویند کسانی کی خطهاء خویش باخر این ذکر نبشه اند
از رؤسا و قضاة و ایمه و اعیان و معتبران شهر و ناحیت فلان کی
ما فلان را مرد مصلح و متدين و با مردّت و خویشن دار شناسیم و از
اهل بیت صلاح، ولادت ونشو او در میان ما بودست و از ابتداء

جوانی تا امروز براحتی او مطلع بوده‌ایم و از نهان و *اشکاراء او خبر داشته همیشه نیکو سیرت و نیکو نام بودست و بعفاف و دیانت مشهور و بمروت و امانت معروف و مذکور و بیوسته بکسب و معاش خویش مشغول بودست و از هرج اورا ازان گزیر باشد مجائب گزیدست و روزگار در صحبت اهل صلاح گذاشته است و از بذیها دور بوده و از اهل شر و فساد و فتنه نفور و بهیج وقت برو جیزی ندیده‌ایم و خبر ^b97 < نشینده‌ایم کی در شریعت نابسندا باشد ویا مروت را زیان دارد ، اورا ازین حمله دانیم و ظاهر و باطن اورا برین وجه شناسیم و بذین کی علم ما محیطست گواهی دهیم اگر کسی مخالف این ازو صورتی کند و از احوال او حکایتی گویند متعنت و صاحب غرض باشد و بزوز و بی دیانتی منسوب و بر اولیاء نعم متعین بود کی *ان نا بالک را کی زبان با غرض مصلحان دراز کند و در سیرت و دیانت مستوران طعن و وقیعت کند زجر بلیغ فرمایند و بسخن او التفات نمایند ، تا ثواب بسیار باشد و بزهمند نگرددند بقول خدای تعالی « یا ایها الذين آمنوا إن جاءكم فاسق بذنا فتبينوا أن تصيبوا ۱۵ قوماً بجهالة فتصبحوا على ما فعّلتم نادمين »

محضر در فساد شریری

این محضری است کی عقد کرده آمد باتفاق مشایخ و صلحاء و ثقات و امنا و کسانی کی مشهورند براست گفتن و امانت گزاری کی جون مدقّتی بود با فلان - أصلحه الله - بمخالفت قواعد شرع

15- ۱۶ « یا ایها الذين نادمين » قرآن ، سوره الحجرات (۴۹) ، آیة ۶ ۱۶

مجاهدت همی کرد و بر * ادبِ سنن و حدود مروّت همی سبرد
و بنایا کی و تباہ کاری تظاهر همی نمود و سیرتی همی * بُر زید کی در شریعت
و مروّت محمود نباشد و بکرّات معروفان و مصالحان اورا نصیحت
گفته‌ند ناجع نبود و بسیار ملامت کردند نافع نیامد و بعاقبت با اهل
فساد در آمیخت و دست بفتنه انگیختن و مردم آزدند بر آورد و در
بنای خدمتکاری فلان شد، تا شرارتِ خویش حمایت او بیوشند و دست
وزیان بتعرض اموال و اعراض مسلمانان برگشاد و جمعی انبوه را از
فسدان برخویشن گرد کرد، جنانلکِ حملگی اهل این بقعت از فتنه
و فساد او سته آمدند و جون کارد باستخوان رسید نتوانستند خویشن
دفعِ شر او کردن، جی مدد او باش مستظه‌ر بود، اولیا <ء> نعم
و ولا امر را - أعز الله انصارهم - باز نمودند تا بوجهی کی اشارت
شرع باشد و حسن ایادت اقتضا کند < ۹۸ > دفعِ شر این
شربر بفرمایند و مادت فساد و فتنه او ازین بقعت منقطع گردانند، تا
مسلمانان از رنج او برآسایند و بر سلامت روزگار امنی * یاوند و ثواب
آن روزگار دولت بر سندِ إن شاء الله تعالى

محضر در شکر از رئیسی

جنین گویند کی خداوند فلان ریاست این بقعت بفلان تفویض
فرمودست و اورا بصدقِ مصالح این دعا گویان نصب کرده طریق
امانت و شفقت * بُر زیده است و بکوتاه دستی و بی طمعی روزگار
گذاشته و وضعیع و شریف را بر حدود و مقادیر ایشان نگاه داشتست

و نظام سویت میان خاص و عام رعایت کرده و مناهج عدل و انصاف
 و مراسم نیکوسریق آباد کرده، تا حملگی رعیت در سایه شفقت او آسوده
 بوده اند و بقعت برکت سویت و راستی او معمور گشته و مکاسب
 مردمان و دخل و ارتفاع دهایین در افزوده و اثرهاء آن زیادتِ عمارت
 و رونق و روایی اکساب ظاهر شدست کی از * درگاه باز معهود نبودست
 و بسیار رسما <ء> نا بسندیده بشفقت او از میان رعیت برخاست
 و مراسم خوب بینا شد و بذین سبب دولت خداوند را دعاء خیر حاصلست
 و نیکو نامی باطراف عالم منتشر، جی این فراغت و رفاهیت رعیت را
 و * ان عمارت و زراعت بقعت از * اثار عدل و رافت خداوندست کی جنین
 بهتری متدين و مشفق را بمقدّمی بیش رعیت در ایستاند تا باقبال خداوند
 رعیت اورآ آسوده دارد و ولایت اورآ آباد و اموال مواجب دیوانی
 * باسانی از جای بر می گیرد کی هیچ درد سر از بندگان بدیوان عالی
 نرسد و جون این نعمت از عاطفت خداوند یافته آید واجب دیدند
 شکر و سباسداری خویش بر رای عالی عرضه کردن و حق تعالی
 شاکران را بمزید نعمت مرثه دادست، امید بندگان * انسن کی این
 موهبت بذیشان ارزانی دارد و * ان مقدم را بمزید <98b> اعتماد
 و رعایت مخصوص گرداند و بقول صاحب غرضان هیچ تغییر و تبدیل را
 بشعل اوراه نفرماید، تا بندگان در بناء شفقت او آسوده می باشند
 و دولت را دعا <ء> خیر می گویند و برکت خشنودی رعیت و عمارت
 ولایت و نام نیکو و دعا <ء> خیر بدولت خداوند می رسد إن شاء الله
 تعالی 21

محضر در شکایت عامل

جنین گویند کی جون خواجه فلان بعمل بفلان جای *امن
 دستِ ظلم بگشاد و دستور و مشروح دیوان را و قانون و سنن شریعت را
 بسِ بشت انداخت و مراسمِ مروت و شفقت از میان بر داشت
 و حرمتِ ارباب مروت فروناز صیانت اهل بیوتات را فدای
 نهمت و تجمل خویش کرد و ضعفاء رعیت را زیر بای ظلم خویش
 بشکست و دستهای اطیاع در بستگان و اعوان خود بآموال و مکاسب
 مسلمانان دراز گردانید و با اهل صلاح و مستوران سخن جز بدرشی
 و دشناام وطنز و استهزا نگفت و اهل حرمت را بتشدید و عنف
 و تکلیفهای محان ستوه آورد و هر کجا بدرمی تعلق شایست کردن
 با ضعاف مضاعف گردانید و بارهاق والزام طلب کرد و سیرتی *برزیذ کی
 هر گز از هیچ عامل بیشه معهود نبودست و کارِ رعیت *بازو بجان
 انجامید کی از طمعهای بی وجه او در معايش بر درویشان بسته گشت
 و کسب مردمان فرماند و بیشتری از رعیت برآکنده و *اوراه گشتند
 و خانمان بگذاشتند و روی بغربت نهادند و خطر آنست کی خلاء کائی
 او فتد و بقعت شکسته و خراب شود و *اوازه بذو نامی زشت منتشر
 گردد و ایندون کی دل بر گذاشتن وطن خویش کرده‌اند واجب
 دیدند نخست ضئیر و بیجارگی و درمانادگی خویش حضرت جلت
 بر داشتن، جی بر یقین *ایذ کی خداوند بذین ظلم رضا نفرماید و اگر
 حقیقت حال دران حضرت مقرر شود بذین رسم مستنکر اغضا
 نکند، براستی و درستی بیجارگی خویش باز <^a99> نمودند، اگر
 عاطفت کریم اقتضا کند برین درویشان در مانده بیخشاید و این

ضعفرا از مقاساتِ شفقتی این خواجه خلاص فرمایند، تا در اوطان خویش بمانند و از زاد <و> بود اواه نگردند و دولت را دعاء خیر و ثواب بسیار حاصل آید إن شاء الله تعالى

3

جماعت نامه

زندگانی دراز باذ *جماعت نامه است کی بندگان فلان بقعت نبسته اند مجلس عالی خداوندی مشتمل بر شکرگزاری و سپاسداری و *نعمتهای کی مهنتا می‌شود بحسن سیاست و برکت عاطفت خداوندی کی تا اتفاق اقبال خداوند برین دیار تافتست بندگان در سایه امن و امان بیاسوذهاند و از دست جور و ستم امان یافته و از مبدا <ء> این اتفاق نیکو الی یومنا هذا بردام انوار عنایت خداوندی احوال این بندگان را شامل بودست و بهر حاجت کی بر داشته اند اجابت یافته‌اند و بحکم انک امن و عافیت خویش در ایادت خداوند دیده اند بیوسته شکر انعام او با خذای تعالی می‌گفته‌اند و بشمره *ان شکر بحمد الله تعالی هر روز احوال بندگان نیکو ترسی و سلامت رعیت موفرتر و بقعت و خطه معمورتر، ایزد تعالی مکافات عدل و انصاف بروزگار خداوند برساناد و اگرچه *عبره کی برین بندگان است نه در خورد طاقت ایشان است اما هر سالی دخل بی خلل حاصل می‌آمدست کی بندگان حقوق دیوانی قیام می‌کرده‌اند و امسال بیوشیده نیست کی درین ولایت جکونه جایحتی عظیم افتاد و بسب سرما بیشتر غلبهای بزیان آمد و بقیتی کی مانده بود از بی نمی ناجیز شد و حال بندگان بصفتی شد کی برای قوت را جهار بای و عوامل کی قیام

9

12

15

18

21

زراعت بذان بود می‌ساید فروختن و اگر حملکی *عیرهُ کی هرسال
رسم رفتس ازین عیت خواهند بیم آن بُوذ کی مستأصل شوند، امید
می‌دارند کی بجای ایشان نظری برآفت ارزانی دارد 99> و از
انصاف و عدل خویش نبستند کی بندگان او از بای بیفتد و از خانمان
آواره شوند، اگر امید بندگان از عاطفت کریم وفا شود بدعاه بسیار
مقابل بود و ثواب بزرگ حاصل آید اإن شاء الله تعالى

اتفاقاً نامه

جون بتاریخ شهر سنه فلان در شهر فلان اخراجات بسیار
افتاده بود بسبی گذر لشکر و بسیاری صادران و واردان و *انج
عادت هرسالی می‌افتاده بود از میوآن مسیبان و حوالت داران،
و عوارضی کی معهود باشد بر قرار واستمرار خویش بود و نیز
از جهت نفقة و فد هرآ و اخراجات لشکرگاه مبلغی باز *ان ضم
شد کی مشایخ و شرکارا وجه می‌باشد ساختن، مصلحت جنان دیدند کی
بوقت افتتاح احوال دیوانی آن اخراجات در ما یَحتاج اورند و با مال
دیوانی وجه گیرند و بیکجا توجیه هر دو مال بدهند.

وهو النيس———ابوريه
من العين الف مائة دينار

الاخير اجات بالقصبة
الاموال الديوانية 3
اربع مائة دينار
ثمانمائة دينار

الاصل	نفقة الوفد	الاخير اجات المعاشر	الاموال الديوانية	3
	خمسة وعشرين دينار	اربع مائة دينار	ثمانمائة دينار	
الفرع	العوارض	العاشرة الامرا	نفقة الوفد	6
	مائة وخمسين دينار	اعلوفة الامرا	مائة وخمسين دينار	
الفرع القديم	الفرع المستحدث	فلان وفلان	العاشرة وعشرين دينار	9
	كذا مائة خمسين دينار	خمسة وسبعين دينار	مائة وخمسين دينار	
	كذا ديناراً مائة دينار	كذا ديناراً	اعلوفة الامرا	

وج———ه ذلك
زيادة استظهاراً

على سهام المشاء
.. سهاماً .. كذا ديناراً
كذا ديناراً
على المفردین
كذا ديناراً

> 100 < برين حله اتفاق كردند وain قسمت بسویت وراسی
تقسيط افتاذ وain اتفاق نامه عتمد كردند و خطوط خرد باخر ain
اثبات كردند تا بوقت حاجت حجت بوَذ وذلك بتاريخ الحادی
والعشرين من ذی القعده سنة خمس وثمانين وخمس مایة 18

گواهیها

گواهی بر محضر در صلاح کسی

حال این خواجه در سداد و صلاح و نیکو سیرتی ازان مشهور
ترست کی بعهد محضر حاجت آید و الله الحمد از مذهب خیر و مروت
رسنست و در بیت صلاح و ورّاع بروارده شد و رای بسنديذه او
برین حال گواه است و سیاه خیر بر جهره او ظاهر، هر ک در حال
او طعني کند نخدای تعالی گرفتار بود و نزدیک خلائق مسلم و نکوهیده
و واجب بُوذ بر اولیا <ء> نعم کی آن بی دیانت را زجر فرمایند
تا دیگران را عبرت بُوذ إن شاء الله تعالى وهذا خط فلان ۹

گواهی بر فساد کسی

سیرت نا بسنديذه این مرد این است کی درین ذکر ندشته اند و زیادت
ازین ورنجی کی ازو بروی مسلمانان می رسد و ناباکی کی او در شرع
ورسم همی کند از حد وصف بیرون است و معین است بر ولاة
امر کی مادت این فساد حسم فرمایند تا مسلمانان ازین اذیت بر
آسایند وهذا خط العبد فلان و فلان ۱۵

گواهی بر شکر

رأفت و بنده نوازی خداوند و سیرت خوب و معاملت مرضی
فلان هم برین جملت است کی نموده اند سزد از انعام خداوند کی این
موهبت بر بندگان باینده دارد و از دست تبدیل مصون و هیچ آسیب را

بذرین آسایش و سبکباری کی بندگان را ارزانی داشتست راه ندهد
در دعاء خبر پیغایند إن شاء الله وحده و هذا خط فلان.

گواہی بر شکایت

معاملتی کی خواجہ فلان <100b> بر دست گرفتست با رعیت ازین درشت تر و عنیف ترست کی نموده اند و اگر عنایت خذاؤند بندگان را در نیاواز بجای انجامد کی حال بندگان تدارک نبذریذ، زیبد از عاطفت کریم اگر بندگان خویش را فریاذ رسند تا دعاء خیر حاصل آیند ، کتبه الخادم فلان

بر جماعت نامہ

عنایت و شفقتِ خذاؤند بر احوال بندگان زیادت ازان است کی
بهز و استحقاث حاجت آید وجوه و آفات امسالین و باز ایستاذنِ نمها
بهنگام در بایست خاصه درین دیار ازان مشهور ترست کی بگواهی
اثبات باید کردن، رسم را سال خویش انها کردند تا خذاؤند بر موجبِ
عاطفتِ کریم بروز، جنانک از انعام او معهودست بر بندگان ببخش-اید
تا از خذای تعالی مکافات آن بیاواد إن شاء الله وهذا خط فلان

راتّفاق نامه

این اخراجات و وارض کی افتادست و حملگی برخوران اتفاق
کردند برانک این حملہ با اموالِ دیوانی در ما یختاج آورند و من مخصوصاً
خویش راضی گشتم کتبہ فلان
تم بحمد الله و منه و حصلوتے علی نبیه محمد و آلہ أجمعین و حسبی الله ونعم المعین .
فرغ من کتابتہ یوم الجمعة فی ذی القعده سنۃ خمس <و> ثمانین و خمسائہ .

برد کوست بارعیت ازین دوست تر و عجیب تر است کی موده اند
و اکنایت خنان دینکان زاده اند که این دیگر کهان نندکان ندارند
بنزیر دیدار عاطفت کم اکنید کل خوش را فرید رسید ادعاه خن
حاصله دید کنه اکام فلاں ۵ بوجعانت نامه
عنایت و شفقت خلیل ندیه لعلیکان بذلت از لاله است کی هر توچان
حاجت آید و جویچ و افات ام الین و بازایست اکون نهایا هنکام نهایست
خاصه در دل روزان مشهور تر است کی کوکویی ایشات ساییدن همراه
حال خشن نهاد کرد لاخ لخند و هج عطفت کم بود خنانکه لزاعم ::
لو معهود است بینکان بخشاید محله ای مکافات لذت باد
لو اکسپریه فسلاخط فلاز ۵ براتفاق نامه
این اخراجات و عوارض که افتادست و چملکی و خوان اتفاق کردند
برانکه لز جمله ماوال دیوانی دعا احتاج لهرند و من عصمه خوش این کشم
کتبه فلاں ۵

بین جمله اتفاق درند و از قیمت تسویه علیه تیقاض طی اقدام اول اتفاق
 نامعقول داشت و خطوط خود را اخراج نماید که درین اوقات حاجت جست بود
 و دلیل نیای این احوال را معتبر نماید و معمول سه هزار و هشتاد هزار
کواهیه کوایی بر حضرت صلاح کسی
 حال این خواصی داشت و صلاح و نیکوسری این اذان مشهور تر است که بعد از
 حضور حاجت اید وقتی محمد از میت خبر گرفت رسالت ولد هبیت
 صلاح و معجزه بزرگ شد و زیرا می سندید او بین حال کواهیه
 و سما و خیر و جهنم او ظاهر هر کدام دوچال او طبعی کند یعنی این اذان بد
 و نویش طلاق طومانی کویید و علاج بود بر لولایانم کی از زن دنیا است را
 زخم فرا بیند ناید کار را اینست بود اسلام الله تعالیٰ صد خط خلاف
کواهیه کسی سیرت نایسنده
 این در اینست که درین کربلا شنیده اند و نیز اینست که از پروردای
 مسلمانان رسد و نایابی که اولد شرع و همینکه که اراد حلو صفت یاف
 است و متغیر است برو ولاه امیر که داد این فساد جیم فایدند اسلام از
 نیز از دست برآسایند و هدایت خط العبد فلان و ملان ۵

کواهیه شکر راغت بمند نولای خلدونیه سیرت غوب
 و معاملت مرضی نلذتم برین جلست که نوقه اند سر زد از انعام ضرافت که
 لزم بست برند کار نایند طرد و آنست شدید بجهنم همچوی اسیب
 بین اسیب شوی که بند کار ناید کار این از این طشت راه نهاده داد
 خی سفر ایند از این شده و مخلوط فلان
کواهیه کار کار
 معاملتی که خواجه فلان

وانضاف بعد خواش بسند دکی بنکان و ازابای بقند و از خان
اوله شوند لکامیدنکان رعاظفت کمیر و فاشود بداع رسیار مقابل بود
و ثواب برک حامل آیات الله تعالیٰ **اتفاق فامه**

- هون تاریخ شور نه دلارن در شه بلان اخراجات رسیار رانه بود بسبب
کذل لشکر رسیار که مادان واردان ایخ بر عادت هرسالی می افکاره بود
از هون سببان و عوالت دلارن فعوارضی که معورده باشد بر قرار نیمه میان
- خونش بود و نراز جهت فرقه و ندر هر راه و اخراجات لشکر کاد مسلعی مادان
ضریش دکی تایخ و شکار اوجهی باست ساخت مصلحت جان بدنده که
بو قضا فساح اموال دولتی از اخراجات دنای ایچ لشکر اموال علی و عجیز
و بیکجا ترجیه هر دوکار در هند و **و والنسایه**

العن العطای مدار

الاموال	الدعا	راسار	الاعراجات	العصبة	لناسار
الاصح	دعا	راسار	دعا	دعا	دعا
المرتع	دعا	راسار	دعا	دعا	دعا
المسجد	دعا	راسار	دعا	دعا	دعا
العمر	دعا	راسار	دعا	دعا	دعا

و حمل
لناسار
دعا
دعا
دعا
دعا

لناسار
دعا
دعا
دعا
دعا
دعا

بایلارند و در اخبار لرستان و کاغذ سبزه همچو کمیند گفتش لر لر با پر و فر
 کاغذ برسند و در نامه کل نهان همان رنگان رسید و دیگر چیزی نهان نشد
 برای حج پیش تو سند و اما بر ظهر نامه ام اخلاق که نیشن سیک داشت
 ممکن است بیان شده باشد فاهم کان نیست اما نیکند و اگر ضرور است لفند با اکمال و اتمام
 ولکن عذر بخواهد و حروف نامه مقايس خود را در حرفه دست چون
 را او زا و حاسد زن از شیرین تر ایله که بستک خواهد شد و بهر چون که تو سند
 طولانی و ایمه حاجان همچو این نامه است نفعه ناما را بشدو قطعه نامه
 ده کا بستان از افرادند کی قدر بر کاغذ شد و فضای عرض قدر طول نفعه فرو کشید
 ولکن از نزد تجربه حسید میل ایله ای سنتو هم که از طور کی کوئی ای و لکن
 مناسب است اید قدر تعطیف کلید و کششها جویی و تا فوز می باشد و اینه الغی
 پیش است و اگر در کلمه ای حرف داشت و دلار را هم داشتند باشد
 دعا لف پیش نشده راه که در تلاف بیرون ده ده از عجیح سیان
 بیغزید و هر حرف کله ای نام شد جان اینکی سانی در آن در کله
 و از پا صها ایشان اید و در جمله ای اول نهان ای ای مناسب ای دی جان ای ای ای
 حرف از نامه همان قالب بکلید که لعنه ایستندید اید و در راست طریک یک کلمه
 فرا کشید و دلایل و کشید کی از خط را نشست گرداند و سطحها را است کار
 و اکه جانه نباشد میل ببالا کند و از نسبت به همیند و فرجها با ایقان طبع
 کله دارند و هر چیز سایان رسید اینکی سایض گرداند و اکاه بخی دارند
 اگر از کند نامشته بغمه ای اید و از کلمی با خرس طالعند که در استواری حضر
 نجیبی سی محاط از لریا پیده شد چنانچه نهایت سطح بر دیگر رساند برای اشتباہ

دسته مخطی مسوب شترش باشید و از هر دو کار و نیم دلت و ساز دلت
نایکره و نلپا جان که بندی مانه باشد ده سجن دهد و ده کم ده صلات
ماماسایی میان برد و فرقه مامازی نسونه و ده شف و ده کا و اکی میانه او سک
برو کار نشان تایستگی دهی و برقلم جان باز دکتر شان دله باندنه
بندانشست همین و شقلم تایمه سن شتر برد و شخم قلم رانگی بر زمینه
بکرد تا هر قلم ناکشود که لحظه اضعیف برداشد و قطم مانه کند
نم خوش بختیم و بندرا زیان نم بکشاید که نستکی خلیفه و عور قلم
که آه شد بندله کار نشان لعبان بزد و بزر ایش قلنمشند که بند
سبیله بود و بیلت راهمش سیاه و فرم بخوش بود کار
واز که بود بر جانه استند و لاده بر کاره سامش هوله هند حائل
موضع لیقه مارسنه کاره و ارسن قلم رکن نه بشیع لاله و نه شد و جام
و بیفت را ز سیاه میباشد کند و بد لذت خانه هله کی سیلم
با خود راه و میل ران سوکند اکنی قطعه میلازان نمیسته بجامه نرسد
واکرها سانی ره ناید است که بین ره ظاهر دفات هندتا تله را میلا کند و قلام
میشه بر قوقل ندخته کنی ره قط اوره بقاطع حروف هوله بزد و اعماد
بریکه بزد بجهت قلم از دست تکوینه دکنسته نانه هنچ کشیده
و چون راه بر هله که اکنی که داشته باشد قطاع رانه کند ده بند ده
بله کشیده الوتیار دکی صریحه از ضعف قلم بود بالرکه ای کی است
و در عیست ده بات دهست بندن باقلم را نکند و چون خوش بمانه
بیشتر فراموش شده ماسیا قتیخ فرمیده ملکوشن هیکه فر نانه

فہرست

میرزا بیان کرد: میرزا خود را باز هم درینجا نمیگذاشت و از این طریق داداب
خط را تلخیش نمیکرد. اما مخالفین میگفتند که علاقه ای از این طرف نداشتند اول
از اینکه خستگی ایجاد کردند.